T. C.

BİLECİK ŞEYH EDEBALİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DEKİ AHISKALI TÜRKLERİN SOSYAL ve KÜLTÜREL YAŞAMLARI

(Erzincan İli Üzümlü İlçesi Örneği)

Emre KELEŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Seda YILMAZ VURGUN

Haziran 2020
10211977

T. C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DEKİ AHISKALI TÜRKLERİN SOSYAL ve KÜLTÜREL YAŞAMLARI
(Erzincan İli Üzümlü İlçesi Örneği)

Emre KELEŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Seda YILMAZ VURGUN

Haziran 2020
10211977

BEYAN

Türkiye'deki Ahıskalı Türklerin Sosyal ve Kültürel Yaşamları (Erzincan İli Üzümlü İlçesi Örneği) adlı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmını Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya farklı bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Emre KELEŞ
02.06.2020

ÖNSÖZ

Bu tezin yazılması aşamasında, çalışmamı sahiplenerek titizlikle takip eden danışmanım Doç. Dr. Seda YILMAZ VURGUN'a değerli katkı ve emekleri için içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Doç. Dr. Seda YILMAZ VURGUN bütün süreç boyunca her anlamda yanımda olmuş, desteğini ve katkılarını esirgememiştir. Savunma sınavı sırasında jüri üyeleri Prof. Dr. İlhami YURDAKUL ve Doç. Dr. Tufan TURAN da çalışmamın son haline gelmesine değerli katkılar yapmışlardır, katkıları için değerli hocalarıma da şükranlarımı sunarım.

Çalışmanın araştırma safhasında Erzincan'da yalnız bırakmayan, misafir eden Aykan AKARSULAR ve Ahıskalı Türklere; çalışmanın hazırlanma safhasında tecrübeleri ile yolumu aydınlatan, her daim dinamik kalmama yardımcı olan kıymetli büyüklerim Prof. Dr. Salim Serkan NAS'a, Doç. Dr. Kemal SAYLAN'a, Doç. Dr. Taner BİLGİN'e, Doç. Dr. Nuri BALTACI'ya, Dr. Öğr. Üyesi Ayna ASKEROĞLU ASLAN'a, Dr. Öğr. Üyesi Tuba TOMBULOĞLU'na, Dr. Öğr. Üyesi Sefa ERBAŞ'a, Dr. Öğr. Üyesi Dilara USLU'ya, Dr. Öğr. Üyesi Selma GÖKTÜRK ÇETİNKAYA ve Dr. Murat ÖZKAN'a da teşekkürlerimi sunarım.

Bu vesileyle tüm hocalarıma ve tezimin son okumasında yardımlarını esirgemeyen Arş. Gör. Oğuzhan KARAHAN ve Uhut Mert KÖROĞLU'na teşekkürlerimi borç bilirim. Son olarak bu günlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim aileme şükranlarımı sunarım.

Emre KELEŞ

02.06.2020

ÖZET

Türk kültürünün kıymetli bir parçası olan Ahıska Türklüğü iki bin yılı aşkın süredir Ahıska'yı yurt bilmiştir. Önemli bir geçiş güzergâhında bulunduğu için de doğal olarak farklı Türk ve diğer etnik gruplar ve kültürlerle de etkileşim içinde olmuştur. Ancak bu Rusların ve Gürcülerin etnik asimilasyon çabalarının da bir parçası olan melez bir toplum iddiaları Ahıska Türk toplumunun tarihine, sahip olduğu maddi ve manevi kültür değerleriyle çelişmektedir.

Ahıskalı Türkler birçok sürgün ve göç yaşamışlardır. Sürgün ve göçe bağlı olarak yaşadıkları coğrafyalar değişmiş olsa da kendi kültürlerinden taviz vermemişlerdir. Hatta gittikleri coğrafyalara kültürel miras bırakıp; yaşadıkları coğrafyalardan faydalanarak kültürlerini genişletmişlerdir. Bağlı bulundukları devletlerin dillerini öğrenmiş lakin kendi dil yapılarında tahribata izin vermemişlerdir.

Ahıskalı Türklerin sosyal ve kültürel yaşamlarının incelendiği bu çalışma, Erzincan'ın Üzümlü ilçesinde gerçekleştirilmiştir. 3 Ana Bölümden oluşan çalışmanın 1. Bölümünde, Ahıskalıların Üzümlü ilçesine gelinceye kadar yaşadıkları tarihi göçler anlatılmıştır. 2. Bölümde, Üzümlü ilçesinde bulunan Ahıskalıların sosyal hayatları; 3. Bölümde ise kültürel yaşamları incelenmiştir. Görüşme, gözlem ve doküman analizi teknikleriyle elde edilen verilerden, Ahıskalı Türklerin Üzümlü ilçesinde uyum sorunu yaşamalarına rağmen Türkiye'yi vatanları olarak kabul ettiği; defalarca göç ve sürgün edilmelerine rağmen gelenek-göreneklerini günümüze kadar ulaştırabildikleri sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Ahıskalı Türkler, Göç, Sosyal Hayat, Kültürel Yaşam, Üzümlü.*

ABSTRACT

Ahıska Turkishness, which is a precious part of Turkish culture, is over two thousand years Ahıska Turks has been knowing as a homeland the Ahıska region. As it is located on an important transit route, it has been naturally interacted with different Turkish and other ethnic groups and cultures. However, the claims of a mixed society, which is also part of the ethnic assimilation efforts of these Russians and Georgians, contradict the history of the Ahiska Turkish society with its substantial and spiritual cultural values.

Ahıska Turks have experienced many exiles and migrations. Although the geographies they lived due to exile and migration have changed, they have not compromised their own culture. Even leaving cultural heritage to the geographies they go to; they have expanded their culture by making use of the geographies they live in. They learned the languages of the states they belong but they did not allow destruction in their language structures.

This study, which examines the social and cultural lives of the Ahıska Turks, was carried out in the Uzumlu district of Erzincan. This study consists of 3 main chapters. In the first chapter, the historical migrations that the people of Ahiska lived until the town of Uzumlu are explained. In the second chapter, social life of Ahiska people in Uzumlu district; In chapter third, their cultural life is examined. Interview, observation and Ahıskalı from the data obtained by document analysis, technical compatibility problems despite living in the district of Uzumlu Turkey, they have accepted Turkey as their homeland; it has been concluded that although they have been exiled and exiled many times, they have been able to reach their traditions until today.

Keywords: *Ahiska Turks, Migration, Social Life, Cultural Life, Uzumlu.*

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE AHISKA SÜRGÜN ve GÖÇLERİ

İKİNCİ BÖLÜM

ÜZÜMLÜ İLÇESİNDE YAŞAYAN AHISKALI TÜRKLERİN SOSYAL DURUMLARI

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜZÜMLÜ İLÇESİNDE YAŞAYAN AHISKALILARIN KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AKM: Atatürk Kültür Merkezi

bkz: Bakınız

BMMYK: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

C.: Cilt

çev.: Çeviren

DATÜB: Dünya Ahıska Türkleri Birliği

DDY: Dil Derneği Yayınları

ed.: Editör

EUL: European University of Lefke

FETÖ: Fetullahçı Terör Örgütü

İŞKUR: Türkiye İş Kurumu

KGB: Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti

LAÜ: Lefke Avrupa Üniversitesi

M.Ö.: Milattan Önce

M.S.: Milattan Sonra

MUTAD: Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi

OHAL: Olağanüstü Hal

Prof. Dr.: Profesör Doktor

S: Sayı

SDÜ: Süleyman Demirel Üniversitesi

SGK: Sosyal Güvenlik Kurumu

ss.: Sayfa Sayısı

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

SUTAD: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

T.C.: Türkiye Cumhuriyeti

TDK: Türk Dil Kurumu

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

TOKİ: Toplu Konut İdaresi

TÜCAUM: Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi

vd: ve diğerleri

GİRİŞ

Ahıska kelimesini birçok tarihçi farklı yorumlamaktadır. Her tarihçi kendi yetiştiği medeniyet çerçevesinde, kendi dilince anlam yüklemektedir. Kırzıoğlu, Evliya Çelebi'nin Ahıska şehri için *Akhıska, Akhır-Kıska, Ak-Sıka* isimlerini kullandığını; Fransız tarihçi Brosset'in bölgeyi *Akesga Şehri* olarak tanımladığını ifade etmektedir (Kırzıoğlu, 2000:64-65). İslam Tarihçilerinden İbnü'l-Esir[1] *A'âle-lâl* şeklinde açıklamış; Hüseyni[2] ise *Ağâk-lâl* olarak belirtmiştir. Dedeoğlu'na göre, İslam Kaynaklarında geçen isimlerin bölge de bulunan diğer bir yerleşim yeri olan *Ahılkelek* (Ahılhelek) ile karıştırılmaktadır. Konu ile alakalı Ermeni kaynaklarında[3] ise 10. yüzyılın sonlarına doğru merkezi bir şehir olarak görülen *Akheltskha* isminden bahsedilmektedir. Ahıska, Gürcü kaynaklarında ise *Samskhe, Akhalsikhe, Sa-Atabago* isimleri ile anılmaktadır (Devrişeva, 2019:334). Osmanlı Devleti kaynaklarından Gelibolulu Mustafa Ali'nin *Nusret-name* isimli eserinde *Ahısfa/Axısfa* olarak kaydedilen isim yanlış kaydedilmiş olmalıdır. Zira *Defter-i Mufassal Livâ-yı Ahıska* belgesinde *Ahısha/Axısxa* ve *Cihannüma*'da geçen *Ahısha, nâm-ı diğer Ahıskâ* tabiri yukarıda belirtilen yanlışlığı doğrular vaziyettedir (Dedeoğlu, 2018:167-168-170).

Bizim için Ahıska kelimesi sözlük anlamı olmayan bir kelimedir. Bir şehir ve bölgenin adı olarak karşımıza çıkan Ahıska (Dinç, 2015:1), *Dede Korkut Metinleri*nde *Ak-Sıka/Ak-Saka* kelimesi ile ilişkilendirilmiş olup; *Ak-Kale* anlamını karşılamaktadır (Zeyrek, 2001:8). Bu bilgiler Ahıska Bölgesi'nde bir belirsizliğin ve bilgi eksikliğinin bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ahıskalı Türklerin menşeini inceleyecek olursak; Türk tarihçileri ve araştırmacıların birçoğu Ahıskalı Türklerin, Kıpçaklar ve Bun-Türklerin devamı niteliğinde bir Türk Topluluğu olduğunu ifade etmektedir (Zeyrek, 2001:7). M.Ö. 336 yılında Büyük İskender'in ordusuyla birlikte Gürcistan'a düzenlediği seferde, bölgedeki Bun-Türk ve Kıpçaklarla karşılaştığı bilinmektedir (Tellioğlu, 2004:30-31). Bölgenin tarihi ile ilgili çalışmalarda bu ifadeyi doğrular niteliktedir. Bazı araştırmacılar ise Ahıska Bölgesinde Kıpçaklar ve Bun-Türkler gibi Oğuzlar, Karapapaklar, Hunlar,

---

[1] bkz: İbnü'l-Esir, ''el-Kâmil fit-Târîh'', c.8,1997, ss.195.

[2] bkz: Hüseynî, ''Ahbarü'd-Devleti's-Selçukiyye'', 1. Baskı, çev., Necati Lugal, Türk **Tarih Kurumu Yayınları**, Ankara 1943, ss. 25.

[3] bkz: Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), 3. Baskı, çev., Hrand D. Andreasyan, **Türk Tarih Kurumu Yayınları**, Ankara 2000, ss.330.

Terekemeler ve Yörüklerin de bulunduğuna dikkat çekmektedir (Buntürk, 2005:2). Çalışmalar detaylıca incelendiğinde ise tarihçilerimizin çoğunluğu Ahıskalı Türkleri, Kıpçakların soyundan gelen topluluk olarak göstermektedir. Özellikle bölge ile alakalı birçok kaynak tarayarak eserler ortaya koyan Prof. Dr. Fahrettin Kırzıoğlu bu tezi desteklemektedir (Kırzıoğlu, 1992:11). Yine Kıpçaklarla alakalı çalışmalar yapan Prof. Dr. Mehmet Çog, Ahıskalılar ve Kıpçaklar arasında yakın akrabalık ilişkileri olduğuna dikkat çekmektedir (Çog, 2015:68). Ayrıca Ahıskalıların yerleşim bölgelerinin Kıpçakların hareket noktaları üzerinde olması da bu görüşü güçlendiren durumlardandır (Kalkan, 1998:166).

Genel hatları ile Ahıska'nın tarihine bakacak olursak; Ahıska Bölgesinin tarihi, Kafkasya coğrafyasının tarihi ile ilintilidir. Türklerin bu coğrafyayı keşfi ve yapılan savaşlar sonucunda buraya yerleşmeye başlamalarından sonra bölgede Türklerin de içinde bulunduğu külliyatlı bir tarih yazılmıştır. Bölgenin kapılarının Türklere ilk olarak M.Ö. VII. yüzyılda açıldığı öngörülmektedir (Yıldız, 2000:24). Bu tarihten sonra Kafkasya, Türk boylarının sürekli bir mücadele içinde olduğu ve kendilerine yurt edinmeye çalıştıkları bir coğrafya olmuştur. M.Ö. VI. yüzyıllarda İskitler bu bölgeye gelerek, Kimmerleri[4] Güney Kafkasya'ya göç etmeye zorlamıştır. İskitler, zaman kaybetmeden Kafkasya'nın güneyinde bulunan Kür ve Aras nehirleri çevresine yerleşmiştir. Bu bölge bugünkü Ahıska Bölgesini temsil etmektedir. (Özdeş, 2018:46).

İslam Halifesi Hz. Osman döneminde (M.S. 644-656) kuzey bölgelere yapılan seferlerde Hazarlar ile karşılaşıldığı bilinmektedir. Bu dönemde Şam Valisi konumundaki Muaviye'ye bağlı ordular tarafından düzenlenen seferler neticesinde, Ahıska bölgesi fethedilerek (642) bölgede Arap İslam hâkimiyeti başlamıştır. Arap hâkimiyeti başlamış olsa da bölgeye Müslümanlığın daha geç dönemde geldiği bilinmekte ve bununla ilgili iki farklı görüş ortaya atılmaktadır. Çoğunluğun görüşü Müslümanlığın Osmanlı Devleti eli ile geldiğidir (Sarı, 2015:154). Bir kısım araştırmacı

[4] Kimmerler, Proto-Türkler olarak tanımlanır ve Ural-Altay kökenli bozkır göçebelerinin batı kolunu oluşturlar. M.Ö. 2 binli yılların başlarından M.Ö. VIII. yüzyıla kadar, merkezi Kırım olmak üzere Karadeniz'in kuzeyinde, Avrasya bozkırlarında ve Kafkasya bölgesinde yaşamışlardır. Detaylı bilgi için bkz: Zekiye Tunç, ''Kafkasya'dan Ön Asya'ya Kimmer-İskit Göçleri'', **Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi**, C: VIII. S: I, Elazığ 2012, ss.147-160.

ise Osmanlı Devleti'nden önce Timur Devleti hakimiyeti zamanında (1401) geldiği görüşünü savunmaktadır (Dinç, 2015:13).

Ahıska Bölgesi, Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan sonra bölgeye yapılan akınlar neticesinde Sultan Alparslan tarafından (1068) Selçuklu topraklarına katılmıştır (Bostan, 1988:526). Bölge jeopolitik konumu itibari ile göç alan bir bölgedir. Ahıskalı Türklerin ataları kabul edilen Kıpçakların ise bölgeye ikinci dalga halinde gelişi 1118 yılında başlamıştır. Yukarı Kür ve Çoruh Nehrine kadar uzanan ikinci göç dalgası 1195 yılına kadar devam etmiştir (Özdeş, 2018:46).

Kıpçaklar, 1118 yılında büyük bir göç ile Kafkasya Bölgesine gelmişlerdir. Gürcü Ordusunda bir süre askerlik yapan Kıpçaklar, Posof bölgesindeki Çak Kalesine yerleştirilmiştir. Çak Kalesindeki yaşamlarından dolayı Çaklı olarak anılan Kıpçaklar, Gürcü Ordusu ile birlikte Kars Kalesinin alınmasında önemli rol oynanıştır. Bu durum bölgede bulunan Kıpçaklar açısından büyük bir dönüm noktası olmuştur (Üren, 2016:77).

Bölgede güçlenmeye başlayan Kıpçaklar için diğer bir dönüm noktası ise 1243 yılında Selçuklu Devleti ile Moğollar arasında yaşanan Kösedağ Savaşı'na [5], Moğolların yanında girmiş olmalarıdır. Moğollar, Savaştan galip çıktıktan sonra kendilerine destek veren Kıpçaklara bölgede ayrıcalıklar vermiştir. 1262 yılında Moğolların bir kolu olan İlhanlılar ile Altınordu Devleti arasında yaşanan savaşta İlhanlılara büyük destekleri olan Kıpçaklara, 1267 yılına gelindiğinde Ahıska Bölgesinin serdarlığı ve aynı zamanda yönetim yetkisi verilmiştir. Ahıska Bölgesinde özerk bir Atabeylik ilan edilmiş ve Atabeyler Dönemi olarak bilinen dönem başlamıştır (Üren, 2016:77; Mursül, 2018:66).

Atabeyler Dönemi 310 yıl kadar sürmüştür (Dinç, 2015:29). İlhanlı Hükümdarı Abaka Han'ın[6] büyük desteğini görüp ona tabi olan Atabeyler, İlhanlı Devleti

[5] Kösedağ Savaşı, 3 Temmuz 1243 yılında Moğollar ile Selçuklu Devleti arasında yaşanan savaştır. Savaş mutlak Moğol galibiyeti ile sonuçlanmıştır. Selçuklu Devleti'nin, Kösedağ Savaşı sonrası Moğollara yüklü miktarda vergi ödemeye başlaması ile hem devlet hem de halk yoksullaşmaya başlamıştır. Detaylı bilgi için bkz: Faruk Sümer, ''Kösedağ Savaşı'', **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.26, Ankara 2002, ss.272-273.

[6] Abaka Han, İlhanlı Devleti kurucusu Hülagü Han'ın en büyük oğludur. 1234 yılında Moğolistan'da doğmuş, Annesi Sulduz kabilesine mensup olan Yisüncin Hatun'dur. Hülagü Han'ın ölümünden sonra, 1265 senesinde İlhanlı devleti tahtına oturarak ikinci İlhan olmuştur. Detaylı bilgi için bkz: Kurban Durmuşoğlu, ''Abaka Han Dönemi (1265-1282) İlhanlılar'da Dış Siyaset (Altın Orda, Çağatay ve

sonrasında bölgede kurulan Karakoyunlu ve Akkoyunlu Devletleri içerisinde de varlıklarını sürdürmüştür (Taşdemir, 2005:85). Akkoyunlu Devleti'nin yıkılışından sonra Şah İsmail[7] tarafından kurulan Safevi Devleti zamanında Çıldır Atabekleri yönetiminin başında Mirza Çabuk bulunmaktaydı. Mirza Çabuk, Akkoyunlu Devleti'nin yıkılışını fırsat bilerek 1502 yılında Ardahan'dan İspir'e kadar olan bölgelerde fetihlerde bulunmuştur. Ahıska'da yaşayan Atabek, o dönemde Osmanlı Devleti'nin Trabzon Valisi durumundaki Şehzade Selim (Yavuz Sultan Selim)'e tabii olmuştur. 1514 yılındaki Çaldıran Zaferinden sonra Safevilerin bölgedeki direnci kırılmış ve 64 yıl boyunca bölgede hâkimiyet kurmak adına bir girişimde bulunmamışlardır (Buntürk, 2007:19). 1548 yılında Şah Tahmasp'ın oğlu İsmail Mirza Kars üzerine sefer düzenledi. Dönemin Osmanlı padişahı Kanuni Sultan Süleyman Han'ın buyruğu ile Atabek Yurdu'na giren Osmanlı Ordusu bu bölgeyi tamamen fethederek Erzurum Sancağına bağlı hale getirdi. 1268 yılında Abaka Han zamanında başlayan Atabeylik Kurumu ve Atabeyler dönemi 1578 yılına kadar gelmiştir. 1578 yılında merkezi Ahıska olan bölgeye Çıldır Eyaleti adı verilerek, bölgede Osmanlı Devleti yönetim sahibi olmuştur (Kırzıoğlu, 1992:162; Buntürk, 2007:20-21).

Osmanlı Devleti'nin bölgeyi fethetmesinden sonra Ahıska ile Anadolu arasında karşılıklı nüfus değişimleri yaşanmıştır. Osmanlı Devleti'nin iskân politikasının bir parçası olan bu nüfus değişimi, sadece Ahıska bölgesiyle sınırlı değildir. Osmanlı Devleti fethedilen her bölge de bu politikayı sürdürmüştür. Ahıska bölgesine gönderilen aileler Yozgat, Konya ve Tokat gibi şehirlerden seçilmiştir. (Aydıngün ve Aydıngün, 2014:38).

Ahıska, Osmanlı Devleti'nin doğu sınırı olmakla birlikte; Safevi ve Rusya gibi devletlerle ile girişilecek herhangi bir savaşta önemli rol oynayacak bir bölgedir. 17.

Memlûk Örneği)'', **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S:65, Erzurum 2019, ss.221-244.

[7] Şah İsmail, 1487 yılında Erdebil'de doğmuştur. Babası Safevi tarikatının lideri Şeyh Haydar'dır. Babasının ölümü üzeri tarikatın lideri olmuş ve 1501 yılında Safevi Devleti'ni kurarak, Şiiliği bölgedeki resmi ideoloji haline getirmiştir. 1514 yılında Osmanlı ve Safevi Devletleri arasında yaşanan Çaldıran Muharebesi'nden sonra yenilgiye uğrayan Şah İsmail'in bölge de yenilmez olduğu inancı ortadan kaybolmuş ve ülkesinde isyanlar çıkmaya başlamıştır. 1524 yılında Tebriz'de vefat ettikten sonra yerine oğlu Tahmasp geçmiştir. Detaylı bilgi için bkz: Tufan Gündüz, ''Şah İsmâil'', **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.38, İstanbul 2010, ss.253-255.

yüzyılda Safeviler, Osmanlı Devleti içerisindeki Celali İsyanlarını[8] fırsat bilmiş ve İngilizlerin desteğini alarak sırası ile Tebriz, Revan ve Kars'ı işgal etmiştir. Osmanlı Ordusunun harekete geçmesi sonucu Revan'a çekilmiştir. 1618 yılında yapılan anlaşma gereği, Ahıska Kalesi Osmanlılara bırakılmış olsa da 1623 yılında Safeviler, Ahıska Kalesini tekrar işgal etmiştir. 1639 yılında imzalanan Kasr-ı Şirin Antlaşması'na kadar sürekli Safeviler ve Osmanlılar arasında el değiştiren Ahıska Bölgesi, Kasr-ı Şirin Antlaşması ile birlikte Osmanlılara bırakılmış ve sınır bölgesi olarak Osmanlı Devleti'ne tabi olmuştur (Buntürk, 2007:22-23).

Ahıska Bölgesi, 250 yıl kadar Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmış ve devletin doğu sınırındaki kapısı haline gelmiştir. Anadolu'yu işgal planları içerisindeki Rus Çarlığı, Ahıska Bölgesini bir engel olarak görerek işgal etmek istemiş ve çeşitli dönemlerde girişimlerde bulunmuştur. Başarılı olamayan Rus Çarlığı, 1828 yılında Gürcü ve Ermenilerinde desteğini alarak, üç ay süren kuşatma sonucu, on binlerce Ahıskalının ölümünden sonra ancak Ahıska Kalesini işgal edebilmiştir. 1829 yılında imzalanan Edirne Antlaşması[9] ile Ahıska Bölgesi, savaş tazminatı olarak Rus Çarlığı'na bırakılmıştır. (Aydıngün ve Aydıngün, 2014:38). 1578 yılında Osmanlı hâkimiyeti altına girerek, 1828 yılına kadar Osmanlıya bağlı kalan Ahıska bölgesinde yaşayan Türkler; 1828-1878 yılları arasındaki Osmanlı-Rus savaşlarının yaşandığı zorlu dönemde ve 1918-1921 yılları arasındaki Milli Mücadele döneminde, Kuzey Doğu Anadolu sınırında Anadolu Türklüğüne hizmet etmişlerdir (Gökbel, 2000:161). Görüldüğü gibi Ahıskalı Türkler hem öncesi hem de sonraki tarihleriyle Türklüğün ve Anadolu'nun ayrılmaz asli bir unsurudur.

---

[8] Celali tabiri, Celal'e mensup anlamında kullanılan bir kelimedir. 1519 yılında Osmanlı Devleti içerisinde Bozoklu Şeyh Celal adında bir kişi, Mehdi olduğunu iddia ederek; yanına topladığı yandaşları ile giriştiği isyanlar, Celali adı ile anılmaya başlamıştır. Celali isyanlarının en şiddetli geçtiği dönem 16. yüzyılın sonları ile 17. yüzyılın başlarıdır. Celali isyanları, Osmanlı Devleti'nde sosyal ve iktisadi sorunlar, devlet teşkilatında bozulmalar, otoritenin zayıflaması gibi sonuçlar doğurmuştur. Detaylı bilgi için bkz: Mücteba İlgürel, ''Celâlî İsyanları'', **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.7, İstanbul 1993, ss.252-257.

[9] Edirne Antlaşması, 14 Eylül 1829 tarihinde, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan ve 1828-29 Osmanlı-Rus Savaşını bitiren antlaşmadır. Antlaşma sonucunda Yunanistan, Osmanlı idaresinden ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Ahıska ve Ahılhelek, Rus idaresine bırakılmıştır. Eflak ve Boğdan müstakil idareye kavuşturulmuştur. Boğazlar, Rus ticaret gemileri ve Osmanlı ile savaş halinde bulunmayan devletlerin, Rus limanlarına giden ticaret gemilerine açık hale gelmiştir. Detaylı bilgi için bkz: Şerafettin Turan, ''Edirne Antlaşması'', **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.10, İstanbul 1994, ss.442-443.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE AHISKA GÖÇLERİ

Rusların bölgeyi işgal etmesinden sonra 1828 yılında imzalanan Türkmençay Antlaşması[10] gereğince, Ruslar, Ahıska bölgesine binlerce Ermeni ve Gürcü aileyi yerleştirerek bölgenin demografik yapısında değişimlere neden olmuştur (Azalov, 2018:41). Türkmençay Antlaşmasının ardından, 1829 yılında imzalanan Edirne Antlaşması'ndan sonra ikiye bölünen Ahıska'nın güneyi Osmanlı Devleti, kuzeyi ise Rus Devleti sınırları içerisinde kalmıştır (Yıldız, 2006:119). Rusların, Edirne Antlaşması'ndan sonra bölgenin etnik yapısı ve kültürel değerleri üzerinde değişimler yaptığı görülmektedir. Bölgede İslam unsurlar tahrip edilirken, gayrimüslim unsurlar çoğaltılmaya çalışılmıştır (Küçük, 2016:41). 1828 yılında başlayan göç dalgasına binaen, Rus ordusu komutanı İvan Paskeviç[11], Anadolu'ya göç etmek isteyen Ahıskalıların mal ve arazilerini satarak güvenli bir şekilde bölgeyi terk edebileceğine dair bir bildiriyi yayınlamıştır. Edirne Antlaşması'nın ardından göç hazırlıkları başlamış, Ahıskalıların mal varlıklarını satmaları ve güvenli bir şekilde bölgeden ayrılmaları için kendilerine 18 ay süre tanınmıştır (Mirdas, 2016:19-20).

Bu süreçte külliyatlı miktarda Ermeni, Anadolu coğrafyasından taşınarak Ahıska bölgesine yerleştirilirken, Ahıskalılar da öz vatanlarından Anadolu'ya göç ederek Çorum, Bursa, İnegöl, Eleşkirt'e yerleşmişlerdir. Hayatlarını buralarda idame ettirmek zorunda kalmışlar ve Ahıska, Livane, Kafkas gibi soyadları alarak geçmişle bağlarını bu şekilde sürdürmek istemişlerdir (Aydıngün ve Aydıngün, 2014:38-39; Yıldız, 2006:119).

Anadolu'dan bu bölgelere getirilen Ermenilerin büyük bölümü meslek sahibi ve zengin ailelerden seçilerek, bölgenin ekonomik gücünü Ermenilerin elinde tutması öngörülmüş ve bölgede kurulması planlanan Ermeni devleti için gerekli nüfus

---

[10] 1828 yılında İran ile Rusya arasında gerçekleşmiş; dostluk ve işbirliği antlaşması olarak imzalanmıştır. Antlaşma 16 maddeden oluşmaktadır. Detaylı bilgi için bkz: Okan Yeşilot, ''Türkmençay Antlaşması ve Sonuçları'', **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S:36, Erzurum 2008, ss.187-199.

[11] Bkz: Serdar Oğuzhan Çaycıoğlu, ''Rusya'nın Kafkasya siyaseti: General Paskeviç'in Başkomutanlığı Dönemi (1827-1831)'', Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul 2018.

yoğunluğunun oluşması istenmiştir (Tanrıverdi, 2014:2). Bu süreçten sonra Osmanlı toprakları dışında kalan Ahıskalılar için karanlık bir dönem başlamıştır.

Ahıskalılar, Osmanlı topraklarından ayrı kalsalar dahi Osmanlı Devleti'ne olan bağlılıklarını kaybetmemişlerdir. Osmanlı Devleti ile Rus Çarlığı arasındaki en ufak gerginlik durumlarında dahi Osmanlı'nın yanında yer almışlardır. 1853-56 Osmanlı Devleti ile Rus Çarlığı arasındaki Kırım Savaşı sırasında, Osmanlı ordusuna yardım eden Ahıskalılar, Ruslar tarafından baskı altına alınarak bölgeden uzaklaştırmaya çalışılmıştır. Ahıskalıların bir kısmı baskılara dayanamayarak Anadolu'ya geçip, Erzurum civarına yerleşmişlerdir (Zorlusoy, 2018:57).

Osmanlı ve Rus Çarlığı arasında yaşanan 93 Harbi[12] olarak tarihe geçen 1877-78 Savaşı sonrasında imzalanan Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması[13] ile Elviye-i Selase[14] olarak bilinen Kars, Ardahan ve Batum Ruslara bırakılınca, Ahıska bölgesi ile Osmanlı Devleti'nin fiziki bağlantıları kopma noktasına gelmiştir. Ruslar bölgede kalan Müslüman Ahıskalıları Osmanlı'ya yardım ettikleri gerekçesiyle cezalandırmak için önce mallarına ve vakıflarına el koymuşlar, ardından da ele geçen arazilere Rus göçmenlerini yerleştirmeye başlamışlardır. 1877 yılına kadar bu politikadan vazgeçilmemesi ve Ahıskalıların Rus ordusunda görev almak istememesi üzerine 1000 kişiden fazla Ahıskalı, Batum üzerinden Anadolu'ya göç etmiş, 500'e yakın Ahıskalı da Rize'ye ulaşmıştır. Atabeklerin soyundan olanlardan bir grup Ahıska'da kalarak Rus ve

[12] Rumi Takvime göre 1293 yılında gerçekleştiği için 93 Harbi olarak bilinen (Miladi Takvime göre 1877-1878) Osmanlı-Rus Savaşı'dır. Osmanlı Devleti'nin savaşa hazırlıksız yakalanması, kuvvetlerin geniş bir alana yayılması, kumandanlar arasındaki irtibatsızlık, harekâtın İstanbul'dan idaresi, malzeme ve mühimmat noksanlığı, Karadeniz'deki donanmanın hiçbir varlık gösteremeyişi gibi sebepler yüzünden Osmanlı ordularının yenilgisiyle sonuçlanmış ve Osmanlı Devleti'ni siyasi, askeri, sosyal ve iktisadi bakımdan büyük ölçüde etkilemiştir. Detaylı bilgi için bkz: Mahir Aydın, ''Doksanüç Harbi'', **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C:9, İstanbul 1994, ss.498-499.

[13] 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (Doksanüç Harbi) sonrası imzalanan antlaşmadır. Tamamı 29 maddeden oluşan antlaşma sonucunda Kars, Ardahan, Batum ve Doğubayazıt, Rusya'ya bırakılmış; Romanya, Karadağ ve Sırbistan bağımsızlıklarını ilan etmiş ve Osmanlı Devleti, Rusya'ya büyük miktarda savaş tazminatı ödemiştir. Detaylı bilgi için bkz: Ali İhsan Gencer, ''Ayastefanos Antlaşması'', **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C:4, İstanbul 1991, ss.225.

[14] Üç liva veya üç sancak anlamında kullanılan Elviye-i Selase, bir dönem Rumeli topraklarında bulunan Selânik, Manastır ve Kosova için kullanılmıştır. Belli bir dönem Yanya, Tırhala ve Manastır için de kullanılan Elviye-i Selase tabiri bunlardan ziyade Doksanüç Harbi sonrası Rusya'ya bırakılan ve Osmanlı-Rus ilişkilerinde siyasi bir mesele haline gelen Kars, Ardahan ve Batum sancaklarını ifade etmektedir. Detaylı bilgi için bkz: Mahir Aydın, ''Elviye-i Selâse'', **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C:11, İstanbul 1995, ss.68.

Gürcülere karşı Türklük namına büyük yararlılıklar göstermiş olsa da, Ahıskalıların büyük bölümü özellikle Bursa ve Anadolu'nun çeşitli vilayetlerine göç etmiştir (Taşdemir, 2005:86; Günay, 2012:125). Göç eden Ahıskalılar Anadolu'daki demografik yapıda değişime sebep olmuş ve çeşitli bölgeler de göçmenler için yeni yerleşim birimleri kurulmuştur. Bunlara örnek verecek olursak; Bursa'nın Ertuğrul Kazasında Ahıskalıların yerleştiği köye Mesruriye adı verilmiştir. Yine Ankara'ya bağlı Çorum kazası Hacı Nasrullah Mahallesi'ne Ahıskalıların yerleşmesi sonucu bölgeye Mahmudiye adı verilmiştir (Günay, 2012:129).

1879 yılında Rusya'da yayınlanan bir ansiklopedi, Ahıska nüfusunun 78 bine yakın olduğunu; bunların %35'i Türkler, %12'si Ermeniler, %18'i Azerbaycan Türkleri,%17'si Gürcüler ve %18'i Ruslardan oluşmakta olduğunu ifade etmektedir. 1890 yılında yayımlanan başka bir dergi ise Ahıska'da Rus ve Gürcülerin ibadet amaçlı kullandığı 40 Ortodoks ve 8 Ermeni kilisesi olduğunu; buna karşılık 47 cami bulunduğunu ifade etmektedir (Yıldız, 2006:117-118).

20. yüzyılın başlarında yaşanan Rus-Japon Savaşı neticesinde Rusya'da ekonomik sıkıntılar baş göstermiştir. Ekonomik durumun kötüye gitmesi sonucu 1905 yılı itibari ile halk ayaklanmaları başlamış ve bu nedenle Kafkasya Müslümanları, Osmanlı idaresi ile iletişime geçerek yardım talebinde bulunmuştur. Bu dönemde güçlenmeye başlayan İttihat ve Terakki Cemiyeti[15], bölgedeki Müslümanlara mektuplar göndererek, bölgeye yardımların yapılacağını taahhüt etmiştir. İlerleyen süreçte öncelikle dil birliği sağlamak adına öğretmenler gönderilmiş (Mirdas, 2016:25), sonrasında silah yardımları da yapılarak bölgedeki Müslümanlar güçlendirilmeye çalışılmış ve Ahıskalılar da bu yardımlardan payına düşeni almıştır.

Rus Çarlığı kontrolünde uzun müddet yaşayan Ahıskalılar, 40 manat karşılığında askerlik görevinden muaf tutuluyordu. Bu durum Ahıskalıların askerlik bilgisini ve silah

[15] 2 Haziran 1889 tarihinde dört Mekteb-i Tıbbiyye-i Şâhâne öğrencisi (İbrahim Temo, Abdullah Cevdet, İshak Sükuti ve Mehmed Reşid) tarafından temelleri atılan ve İttihad-i Osmani adı ile kurulan örgüttür. 1918 yılına kadar birbirine yakın isimler, farklı organizasyon ve ideolojiler ile faaliyet göstermiştir. Özellikle 1908 sonrası Osmanlı Devleti'nin siyasi mekanizması içerisinde önemli yer tutan İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1914-1918 yılları arasında savaş siyasetlerinin tespit ve icrasında da birinci derecede rol oynamıştır. Detaylı bilgi için bkz: M. Şükrü Hanioğlu, ''İttihat ve Terakki Cemiyeti'', **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C:23, İstanbul 2001, ss. 476-484.

tutma yetilerini kaybettirmiş ve 1914-1918 yıllarında bölgede yaşanan Ermeni katliamlarında, Ahıskalılar kendilerini yeterince savunamamıştır (Sargın, 2006:11).

1917 yılında gerçekleşen Bolşevik Devrimi sonrasında Rus orduları bulundukları bölgelerden geri çekilmiştir. Bu bölgelerden biri de Ahıska'dır. Ahıska'dan geri çekilen Ruslar, silahlarını Ermeni ve Gürcülere bırakmışlardır. Bu durum karşısında Ahıskalıların yardım alabileceği tek devlet ise Osmanlı Devleti'ydi (Sarı, 2015:155-156). Bir yandan Ermeniler bir yandan da Gürcülerle mücadele eden Ahıskalılara, İttihat ve Terakki Hükümeti Harbiye Nazırı Enver Paşa[16] tarafından silahlar ve birkaç Osmanlı Birliği gönderilerek yardım edilmeye çalışılmıştır (Arslan, 1997:99-100). 1918 yılında imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması gereği Ahıska ve Ahılhelek, merkezi Kars Vilayeti olan geçici hükümete bağlanmış, Trabzon Anlaşması ile Gürcistan Hükümeti tarafından Türkiye'ye (Osmanlı İdaresine) bırakılmıştır. 1919 yılına gelindiğinde, İngilizlerin Kars'ı işgal etmesi üzerine bölgedeki Merkezi Hükümet yıkılmış ve bunun üzerine Gürcistan, Ahıska bölgesini tekrar işgal etmiştir. Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti, ilerleyen süreçte kurulan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) bir parçası olmuş ve 1921 yılında Sovyetler'in yönetimi altına girmiştir. Ahıska, Gürcistan'ın Tiflis vilayetine bağlanarak, Osmanlı Devleti'nden ayrılmıştır (Avşar ve Tunçalp, 1994:18; Sargın, 2006:12; Azalov, 2018:41).

[16] Asıl adı İsmail Enver'dir. 1881 yılında İstanbul Divanyolu'nda dünyaya gelmiştir. Babası bayındırlık teşkilatında inşaat teknisyeni olan Hacı Ahmet Paşa, annesi Ayşe Dilara Hanım'dır. Soyu, baba tarafından Gagavuz Türklerine dayanan Enver, ailenin 5 çocuğundan en büyükleridir. Osmanlı Devleti'nin son yıllarına damga vuran asker ve siyaset adamlarından biri olmuştur. 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinde büyük rol oynamasından ötürü Resneli Niyazi Bey ile birlikte ''Hürriyet Kahramanı'' olarak anılmıştır. 1911 yılında Trablusgarp'ta İtalyanlara karşı bölge halkı ile birlikte verdiği mücadele sayesinde Yarbay rütbesi almıştır. 1912 yılında Balkan Savaşı'nın başlaması üzerine İstanbul'a çağrılmış ve düşman kuvvetlerinin Çatalca'da durdurulmasında önemli rol oynamıştır. Bulgarlar 1912 yılında Edirne'yi işgal etmişlerdir. 23 Ocak 1913 yılında Enver Paşa komutasında bir grup İttihatçı, Bab-ı Ali Baskını'nı gerçekleştirerek hükümeti düşürmüştür. Padişahı ziyaret eden Enver Paşa, Mahmut Şevket Paşa'nın sadrazam olmasını sağlamıştır. Bab-ı Ali Baskını'ndan sonra Edirne'yi Bulgarların elinden kurtararak ''Edirne Fatihi'' unvanı ile anılan Enver Bey, Albay rütbesine ulaşmış; kısa süre sonra da Generalliğe yükseltilmiştir. 1914 yılında Harbiye Nazırı olan Enver Paşa, Birinci Dünya Savaşı (Harb-i Umumi)'nın başlamasının ardından, 1915 yılında Başkomutan Vekili olarak Osmanlı ordusuna komutanlık etmiştir. Savaşın Osmanlı Devleti aleyhine sonuçlanmasının ardından, ateşkes antlaşmasını kolaylaştırmak adına istifa eden Talat Paşa kabinesi ile birlikte, Enver Paşa'nın Harbiye Nazırlığı görevi de sona ermiştir. İngilizlerin İttihat ve Terakki üyelerini yakalatma kararından sonra arkadaşları ile birlikte yurttan ayrılan Enver Paşa, Odessa, Berlin ve Rusya seyahatlerinden sonra Türkistan'da Bolşevik Ruslara karşı başlatılan Basmacı Hareketi'ne katılarak, bölgedeki Türkleri Rus baskısından kurtarmaya çalışmıştır. 4 Ağustos 1922'de Kurban Bayramı sırasında Tacikistan'da, Belçivan yakınlarında Agop Melkovian komutasındaki Bolşevik Ruslara karşı yapılan bir çarpışmada şehit olmuş ve Çeğen köyüne defnedilmiştir. Naaşı yıllar sonra, 1996'da Tacikistan'dan getirilerek; İstanbul Şişli'deki Abide-i Hürriyet tepesine, Talat Paşa'nın mezarının yanına defnedilmiştir. Detaylı bilgi için bkz: Murat Bardakçı, ''Enver'', **İş Bankası Kültür Yayınları**, İstanbul 2015.

16 Mart 1921 yılındaki Moskova Antlaşması gereğince, Osmanlı ordusu Ardahan civarına çekilmiş ve Ahıska'da bulunan son Atabek soylu aileler de Osmanlı ordusu ile beraber Ardahan'a göç ederek, Ahıska'yı terk etmişlerdir (Kırzıoğlu, 1970:36). Bütün bu göç olayları sonucunda, Rusya, hem kendine itaat etmeyeceğini bildiği Müslümanları bölgeden uzaklaştırmış, hem de göç edenlerin yerine bölgenin demografik yapısına etki edecek ciddi bir Hıristiyan nüfusu toplamıştır (Günay, 2012:125).

Rus, Ermeni ve Gürcülerin baskıları neticesinde, Ahıska'dan Anadolu'ya yaşanan göçlerin büyük kısmı 1878-1921 yılları arasında yaşanmıştır. Göç edenlerin çoğu Kars ve çevresine yerleşmiştir. Bu bölgenin seçilmesindeki amaç ise hem coğrafi yakınlık hem de savaş hattı olmasından ötürü boşaltılmış arazilerin çokluğudur (Küçük, 2016:43). 1921 yılından sonra ise Gürcistan sınırları içerisinde kalan Ahıskalılar sürekli olarak asimile edilmeye çalışılmış ve savaşçı özelliklerinin kaybedilmesi için Sovyetler yönetimi tarafından askere dahi alınmamışlardır. Sovyetler Birliği içerisindeki topluluklardan sadece Ahıskalılar "Türk" olarak adlandırılmıştır. 1926 yılında yapılan nüfus sayımında bölgedeki Türk nüfusu 137.921'dir. Bu oran Gürcistan toplam nüfusunun %5,2'sini oluşturmaktadır (Avşar ve Tunçalp, 1994:9).

1.1.1944 Sürgünü

Rusya'da Çarlık yönetiminin yerini alan Komünist Sovyet yönetimi, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Gürcistan bölgesinde yer alan Abhazlara, Osetlere ve Acaralılara özerklik vermiş olmalarına rağmen, Ahıska ve Ahıska'ya bağlı bulunan yerleşimleri doğrudan Tiflis'e bağlamıştır. Stalin dönemine (1924-1953) gelindiğinde ise bölgede Türklüğe karşı bir savaş açılmış, "Türk" kelimesi unutturulmaya çalışılmış hatta Ahıskalı Türklerin önemli liderlerinden olan Ömer Faik (Numanzade) Bey'e[17] Stalin tarafından milliyetinin değiştirilmesi teklif edilmiştir (Taşdemir, 2005:108-109).

[17] Ömer Faik Bey, 1872 yılında Ahıska kazasının Agara köyünde dünyaya gelmiştir (Bir grup araştırmacı Azgur köyünde doğduğunu ifade etmiştir). Kafkasya'da bulunan Müslüman Türk ahalinin sosyal, siyasal ve kültürel gelişimi için mücadele etmiş, 1917 yılında siyasi faaliyete başlamış ve 1918 yılında kurulan Ahıska Hükümeti'ne başkanlık etmiştir. Kafkasya'da milli basının gelişmesinde de önemli rol oynayan Ömer Faik Bey, aynı zamanda önemli gazeteci, muktedir yazar, etkili hatip, toplumsal konulara duyarlı bir aydın ve değerli bir öğretmen olarak zengin bir miras bırakmıştır. Detaylı bilgi için bkz: Jafar Mustafaev, ''Kafkasya Türklerinden Ömer Faik Numanzade'nin Hayatı ve Faaliyetleri (1872-1937)'',

Sovyetler Birliği yöneticileri, geçmiş dönemlerde Osmanlı-Rus savaşlarında daima Osmanlı Devleti tarafında yer alan Ahıska Türklerini her zaman tehlikeli görmüşlerdir. 1930'lu yıllara gelindiğinde *Kolektivizasyon*[18] politikası ile Ahıskalıların malları devlet tarafından gasp edilmiştir (Aydıngün, 2014:41-42). Bu dönem aynı zamanda aydınlar ve din adamları, Stalin tarafından sistemli bir şekilde yok edildiği dönemdir. Ahıskalı aydın ve din adamlarına isnat edilen suçlar ise genellikle Türkiye ve Türkçülük taraftarlığıdır. Stalin tehlikesi bir yana bu dönemde Gürcü şovenizmi de tehlikeli bir boyut kazanmış ve birçok "Türk"ün soyadı Gürcüceye çevrilmiştir (Taşdemir, 2005:109).

Sovyetlerin zulmünden kurtulamayan Ahıskalılar, II. Dünya Savaşı'nın başladığı 1939 yılına kadar askere alınmazken, Almanya'nın SSCB topraklarına doğru ilerlemesi ile birlikte askere alınmaya başlamışlardır. Yaklaşık 40.000 Ahıskalı askere alınırken, geride kalanlarının büyük çoğunluğu da demiryolları inşaatlarında çalıştırılmıştır (Mursül, 2018:70).

Almanya ile arasındaki mücadelede galip gelen Sovyetler yönetimi, Türkiye'nin Almanlar tarafında savaşa girmesi ihtimali ve olası bir savaş durumunda Türkiye'nin doğu sınırında rahatça hareket edebilme adına bahaneler ile Ahıska bölgesini boşaltma kararı almıştır. Türkiye'nin savaşa katılması durumunda kendilerine karşı savaşacak olan Türk topluluklarını bölgeden uzaklaştırmak adına, 31 Temmuz 1944 yılında Stalin'in emri ile *6279 Sayılı Karar* (**bkz: EK-1**) çıkarılmıştır. Kararın halka duyurulmasından kısa bir süre sonra yanlarına sınırlı sayıda eşya ve yiyecek ile evleri boşaltılmaları istenmiştir (Mursül, 2018:71).

14 Kasım'da bölgenin işgale uğrayabileceği bahanesi ile evlerinden zorla çıkarılan Ahıskalılar, sabahın erken saatlerinde köy meydanlarına toplatılmışlardır. At arabaları ile istasyonlara götürülen Ahıskalılar, 30-40 kişilik gruplar halinde vagonlara bindirilerek, bilmedikleri bir coğrafyaya sürgün edilmiştir. Sürgün yaklaşık 30 gün sürmüştür. Soğuk hava koşullarında yiyecek sıkıntısı çeken Ahıskalıların yer aldığı vagonlar, günde bir kereye mahsus yemek almaları için açılmıştır. 30 günlük sürgün

---

Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Genel Türk Tarihi Bilim Dalı, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul 2019.

[18] Detaylı bilgi için bkz: Menaf Turan, ''SSCB'de Toprak Mülkiyeti'', **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C:66, No. 3, Ankara 2011, ss. 307-332.

yolcuğunun sonunda dağılan Ahıskalıların büyük çoğunluğu Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'a, bir kısmı ise Azerbaycan ve Ukrayna'ya sürgün edilmiştir (Vurgun, 2018:71-72). Ahıska, Aspinza, Ahılhelek, Adigön ve Bogdanovka şehirleri ve bunlara bağlı 220 köyden tahmini 100 bin kişi sürgüne tabii tutulurken, yaklaşık 55 bin kişinin Özbekistan, 30 bin kişinin Kazakistan, 12 bin kişinin Kırgızistan'a yerleştirildiği tahmin edilmektedir (Hasanoğlu, 2016:4).

II. Dünya Savaşı'nda Sovyet ordusu saflarına alınan Ahıskalı askerlerden 30.000'e yakınının öldüğü bilinmektedir (Sezgin ve Ağacan, 2003:14). Sürgün sonucunda ise 17.000'i çocuk olmakla birlikte 30.000'e yakın Ahıskalı hayatını kaybetmiştir (Vurgun, 2018:72). Savaş ve sürgün sonucunda Ahıskalı Türklerin verdiği kayıp tahmini olarak 60.000 kişidir. Savaştan geri dönen askerlerin ailelerine kavuşamaması ve onları bir daha görememesi de kayıp olarak değerlendirilmelidir. 1945 yılında Almanların yenilgisi ile sonuçlanan II. Dünya Savaşı sonrasında, galip devlet SSCB için savaşan Ahıskalılar geri döndüğünde ailelerini bulamamış ve ne için savaştıklarını sorgulamaya başlamıştır. Bu sorgulamalar neticesinde SSCB yöneticileri savaştan dönen Ahıskalıların bir kısmını da Sibirya'ya sürgün etmiştir. 1956 yılına gelindiğinde ise Kruşçev[19], Komünist Partisi[20] Kurultayında yaptığı konuşma ile Ahıskalılar ile birlikte sürgün edilen Karaçay, Balkar, Çeçen, İnguş ve Kalmuklara kendi kadim coğrafyalarına geri dönme imkanı verirken, Ahıskalı Türkler bu uygulamanın dışında bırakılmıştır (Mert, 2004:68). Ahıskalı Türklere uygulanan baskı, göç eden diğer Türk topluluklarına nazaran daha sancılı olmuştur. Öyle ki, Ahıskalılar göç ettikleri ülkelerde dahi 1956 yılına zorunlu iskâna tabi tutulmuştur. Bulundukları köylerden başka yerlere taşınmak zorunda kalmışlar ve akraba ziyaretinde bulunmaları dahi yasaklanmıştır. Ahıskalılar için özel izinler alınmadan evlilikler bile yapılamaz hale gelmiştir (Devrişeva, 2019:336).

Stalin'in ölümü sonrası Sovyetlerin yeni lideri Kruşçev'in göreve gelmesinden sonra Ahıskalılar üzerindeki baskılar hafiflemiştir. Öncelikle 1956 yılı Nisan ayında

[19] Detaylı bilgi için bkz: Nikita Kruşçev , ''Kruşçev'in Anıları'', Cilt 1, Çev: Mehmet Harmancı, **Milliyet Yayınları**, İstanbul 1971 ve Nikita Kruşçev , ''Kruşçev'in Anıları'', Cilt 2, Çev: M.Ali Kayabal, **Milliyet Yayınları**, İstanbul 1971.
[20] Detaylı bilgi için bkz: Ülker Gürkan, ''S.S.C.B. Siyasi Rejiminin Ana Hatları'', **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C:21, S:1/4, Ankara 1964, ss.155-198.

Ahıskalılar üzerindeki mecburi iskân kararı kaldırılmış, 1957 yılında ise özel iskân kontrolünde hafiflemeler olmuştur (Faigov, 2015:56).

Stalin, Ahıska ve çevresinden binlerce Türk'ü sürgün etmesine rağmen, dünya kamuoyundan sürgünü saklamayı başarmıştır. Sovyetler yönetimi, 1945 ile 1968 yılları arasında sürgünlerle ilgili haberlere sistemli bir şekilde sansür uygulatarak dünya kamuoyundan sürgünü gizlemeye çalışmıştır (Taşdemir, 2005:115).

1.2. Fergana Olayları

Ahıskalı Türkler, sürgünler neticesinde gittikleri ülkelerde daha çok tarım ve hayvancılıkla uğraşmışlardır. Özbekistan'da bulunanlar pamuk yetiştiriciliğinde fazlası ile ilerlerken diğer ülkelerde bulunanlar da özellikle sebze yetiştirmekte mahir duruma gelmişlerdir (Vurgun, 2018:72). Bir yandan da oluşturdukları dernekler ve sivil toplum kuruluşları ile birlik beraberlik içerisinde öz vatan olarak bildikleri Ahıska'ya dönmek için girişimlerde bulundukları bilinmektedir. Yıllarca verilen mücadele, Gürcistan yönetimi tarafından olumsuz şekilde karşılansa da ilk defa Mihail Gorbaçov döneminde (1985-1991) Sovyetler Birliği kamuoyunda Ahıskalı Türklerin vatanlarına dönüşü görüşülmeye başlanmıştır. Gorbaçov'un uygulamaya başladığı *Glasnost ve Perestroyka Politikası*[21], Ahıskalı Türkler için umut olmuştur (Üren, 2016:101). Tam da bu esnada 23 Mayıs 1989 tarihinde, Özbekistan'da yaşayan Ahıskalılar ile Özbek halkı arasında gerginlikler yaşanmaya başlamıştır. Sürtüşmeler bir pazar yerinde, güya çilek satan bir Özbek hanımla, Ahıskalı bir gencin arasında çıkan bir tartışma ile başlamıştır. Sonrasında ise Özbekistanlı vatandaşların Ahıskalıların yaşadığı mahallelere saldırması ile olaylar çığ gibi büyümeye başlamış, Ahıskalıların 24 saat içerisinde Özbekistan'ı terk etmemesi halinde sonuçlarına katlanacağı tehditleri ile devam etmiştir. 1 Haziran 1989'da olaylar iyice büyüyerek faciaya yol açmıştır. Özbek halkı polislerin gözleri önünde Ahıskalıların evlerine saldırmış, kaçmaya çalışanları öldürmüştür. Ahıskalıların

[21] Glasnost, ''şeffaflık'', Perestroyka ise ''yeniden yapılanma'' anlamlarına gelmektedir. 1985 tarihinde Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreterliği görevine getirilen Gorbaçov, Sovyetler Birliği'ndeki ekonomik sistemde uygulanan merkeziyetçi yapının değişmesi ve piyasa ekonomisi oluşturmak adına Glastnost ve Perestroyka politikaları uygulamaya koymuştur. 1985 yılında uygulamaya başlanan politikalardan sonra Sovyet ekonomisi zarar görmeye başlamıştır. 1990 yılına gelindiğinde ülkede ekonomik kriz yaşanmış, ulusal gelir düşüşe geçmiş ve bunlara bağlı olarak kıtlık baş göstermiştir. Glastnost ve Perestroyka politikası, Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasına neden olmuştur. Detaylı bilgi için bkz: Efkan Canşen, ''Sovyetler Birliği'nden Rusya Federasyonu'na Doğru Değişimin Yan Etkileri'', **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S:24, Isparta 2011, ss.79-88.

sığındığı fabrika, okul ve bürolar da yakılmıştır. (Taşdemir, 2005:134-135). Yaklaşık iki hafta kadar süren olaylar neticesinde tahmini 117 kişi hayatını kaybetmiştir. Bunların tahmini 70'inin Ahıskalı olduğu düşünülmektedir. Yaralı sayısı ise 1000 kişi civarındadır. 70.000'e yakın Özbek vatandaşının katıldığı olaylar Sovyet ordusunun müdahalesi ile son bulurken, 856 ev ve kamu binası tahrip edilmiş olaylara katılan 800 kişi yakalanmıştır (Üren, 2016:103).

Olaylar dikkatlice analiz edildiğinde, 1989 öncesinde de bazı Özbekler, Sovyetlerin dolduruşu ile Ahıskalılara düşmanlık yapmaya başlamıştır. Kamuoyunda Ahıskalı halk hakkında ön yargılar oluşmuş;

> ''*zaten suçlu oldukları için Özbekistan'a sürgün edildikleri, Ahıskalıların Ruslarla anlaşarak Özbekistan'ın bağımsızlığına kastettikleri, Moskova'dan destek alan Ahıskalıların hırsız ve ahlaksız olduğu ve Özbekistan'a gelen Ahıskalıların servet sahibi olarak Özbeklerden daha refah bir şekilde yaşadığı*'' (Sargın, 2006:48)

düşünceleri ile hareket ettikleri görülmüştür. Gerçekte ise Ahıskalıların çalışkan bir toplum olduğu bilinmektedir. Özbek ailelere göre daha az çocuğa sahiplerdir. Özbekler pamuk yetiştirirken, Ahıskalılar sebze yetiştirip, hayvancılıkla uğraşmaktadır. Sebze, pamuktan daha karlı ve Ahıskalı ailelerin nüfusu daha az olduğu için; Ahıskalılar kısa zamanda Özbeklere göre daha rahat yaşamış, bu durum ise Özbekleri tahrik etmeye başlamıştır (Taşdemir, 2005:144).

Bir görüşe göre, Rus istihbarat kuruluşu olan Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti'nin (KGB) bir planı olduğu tahmin edilen (Faigov, 2015:58) Fergana Olayları, Özbek gençlerden oluşan ve "*Birlik*" adı verilen bir çetenin kışkırtmalar sonucu Ahıskalılara saldırmasıyla başlamış ve neticede pek çok Ahıskalı öldürülmüş ve Özbekistan içerisinde yaşayan Ahıska halkı ikinci sürgünü yaşamıştır (Mert, 2004:69). Fergana Olayları neticesinde Özbekistan'dan göç eden Ahıskalılar, Azerbaycan başta olmak üzere Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Ukrayna'ya yerleşmişlerdir (Üren, 2016:103).

1.3. Krasnodar Olayları ve Amerika Birleşik Devletlerine Göç

Fergana Olayları yaşanmadan önce, Özbekistan'da bulunan Ahıskalıların sayısı yaklaşık 160 bin civarındayken, olaylar sonrasında bu sayı 40 bin civarına düşmüştür.

Rakamlardan da anlaşılacağı üzere Özbekistan'da yaşayan Ahıskalıların büyük bölümü can güvenlikleri bulunmadığı için tekrar göç etmeye mecbur kalmıştır. Göç edenlerin büyük bölümü bölgedeki Türk Cumhuriyetlerine sığınırken; 20 bin civarında Ahıskalı Sovyet Ordusu yardımıyla Rusya'ya göç etmiştir (Mursül, 2018:78). Ahıskalıları Rusya içlerine taşıma işlemi 9 Haziran 1989'da başlatılmış, 18 Haziran 1989 tarihinde nihayete erdirilmiştir. Olaylar kontrol altına alındıktan hemen sonra ise Sovyet yönetimi Ahıskalıların göçü ile alakalı 26 Haziran 1989'da 503 sayılı, 13 Temmuz 1989'da ise 202 sayılı kararları almıştır. Bu kararlar Ahıskalıların belirlenen bölgelerde yaşamaları ile ilgili genel esaslar belirlemiştir (Üren, 2016:103-104).

Fergana Olaylarının izleri henüz silinmeden, Rusya'daki belirli bölgelere gönderilen Ahıskalıları burada da sıkıntılı bir hayat karşılamıştır. Özellikle Krasnodar'da bulunan Türkler, çeşitli sosyal sıkıntılarla ve asimile edilme tehlikesi ile karşı karşıya kalmışlardır. Öyle ki, Krasnodar'a yerleştirilen Ahıskalılar, Rus yöneticiler tarafından tanınmamakla birlikte, kendilerine Rusya vatandaşlığı verilmemiş, oturma izni almaları dahi zorlaştırılmıştır (Mursül, 2018:80). Bunların yanında Rusya içlerinde (özellikle Krasnodar) bulunan, terkedilmiş ve sahipsiz bırakılmış tarım alanlarına Ahıskalıları yerleştirerek, bölgeye insan gücü getirmiştir. Ahıskalılara ucuza mahsul yetiştirtip, Rus halkının geçimine katkı sağlatmışlardır. Dillerine ve dinlerine düşkün Ahıskalıları Rusların içlerine yerleştirerek asimile olmalarını istemiştir (Uçar, 2009:431). Vatandaşlık hakkı ve oturma izinleri olmayan Ahıskalılar, bu bölgelerde toprak sahibi olamamakla birlikte; resmi olarak evlilik dahi yapamaz hale gelmiştir. Rusya'nın diğer bölgelerine yerleştirilen Ahıskalılar, çeşitli saldırı ve hakaretlere maruz kalsalar da; genel durumları Krasnodar bölgesine nazaran daha iyi olmuştur. Krasnodar dışında bulunan Ahıskalıların birçoğu 1991 yılında çıkarılan vatandaşlık kanunu ile Rus vatandaşlığı elde etmişlerdir (Sargın, 2006:69-70).

Krasnodar bölgesinde 1989 yılında yapılan nüfus sayımına göre, 2.135 Ahıskalı bulunmaktadır. Fergana olaylarından sonra 13 bin civarında Ahıskalı yine bu bölgeye gelerek bölge nüfusuna etki etmiştir. Vatandaşlık ve oturma izinlerinin verilmemesin temel sebeplerinden biri de bölge de yaşayan, aşırı Rus milliyetçiliği bulunan Kosaklar ve Ermenilerdir. Devlet destekli baskıların haricinde, bölgede bulunan Kosaklar geceleri Ahıskalıların evlerine baskınlar düzenleyip, yağma ve şiddet göstererek Ahıskalıları

yıldırma çalışmıştır. Ermeniler ve Kosaklar bölgede Türk varlığını istememiş ve Ahıskalıların bölgeden uzaklaşması için ellerinden geleni yapmışlardır (Üren, 2016:107).

Krasnodar bölgesinde 1991-2000 yılları arasında geçen sürede göreve gelen bütün yerel yöneticiler Ahıskalı Türklere karşı ayrımcı uygulamalar (oturma izni alamama gibi) geliştirmiş; Ahıskalıları baskı altına almış ve devletin vatandaşlarına verdiği haklardan mahrum bırakarak, onları istenmeyen etnik grup haline getirmiştir. 2000 yılında göreve gelen Krasnodar valisi Alexander Tkachev, yaptığı bir konuşmada bölgede '*temizleme kampları*' oluşturulmasını ve Slav soyadı taşımayan kişilerin kamplarda toplanarak sınır dışı edilmesini ve Ahıskalıların Krasnodar'a geldikleri uçaklar ile tekrar Özbekistan'a gönderilmesini istemiştir (Üren, 2016:108-109).

2000'li yıllara kadar Krasnodar bölgesinde yaşayan Ahıskalılar, bir yandan bölge halkı bir yandan da yerel yöneticiler ve polislerin baskısı altında yaşamış, ikinci sınıf toplum muamelesi görmüş (Aydıngün, 2013:2669) ve ilerleyen süreçte SSCB'den ayrılan hiçbir ülkeden oturma izni alamamışlardır. 2002 yılına kadar vatansız statüsünde bulunan Ahıskalılar mülkiyet, eğitim, sosyal güvenlik haklarından mahrum bırakılmıştır. 2002 yılında tarım alanı kiralama ve ticaret yapma haklarına kısıtlama getirilen Ahıskalıların en önemli geçim kaynakları da ellerinden alınmıştır. Bunun üzerine 40 Ahıskalı 10 günlük açlık grevine başlayarak, yaşadıkları sıkıntıları dünya kamuoyuna duyurmaya çalışmışlardır (Mursül, 2018:81). Açlık grevi ile birlikte özellikle Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği[22] (BMMYK) tarafından yakın takibe alınan Ahıskalılar için yeni bir göç hazırlığı başlamıştır. 2002 yılında başlayan uluslararası incelemeler sonucu, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) yetkilileri Krasnador bölgesinde yaşayan ve çeşitli sıkıntılarla karşı karşıya kalan Ahıskalı Türklerin ülkelerine yerleşmelerini teklif etmiştir (Üren, 2016:110).

ABD Dışişleri Bakanlığının girişimi ile Nüfus Mülteci ve Göçmen Bürosunun çalışmaları sonucu Krasnodar bölgesinde yaşayan Ahıskalıların ABD'ye yerleştirilmesi ile alakalı 2004 yılında bir program hazırlanmıştır. Bu program çerçevesinde Krasnodar

[22] Detaylı bilgi için bkz: Elif Uzun, ''Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BMMYK'nın Yapısı, Görevleri ve Uluslararası Mülteci Hukukunun Gelişimindeki Yeri'' **Göç Araştırmaları Dergisi**, C:2, S:2, 2016, ss.60-85.

bölgesinden ABD'ye yerleşmek isteyen Ahıskalılar, 2004 yılı itibari ile göç etmeye başlamışlardır. İlk olarak 21 Temmuz 2004 tarihinde 81 kişilik grup ABD'ye göç ederek, Philadelpia eyaletine yerleşmiştir (Şahin, 2014:64). 2006 yılına gelindiğinde göç edenlerin sayısı 9 bin kişiye yaklaşmıştır (Aktaş ve Buntürk, 2007:135). Yıllarca göç eden Ahıskalılar, yeni yerleşim yerleri olan ABD'de, 20 eyaletin 60 farklı şehrine; 100'er ve 200'er kişilik gruplar (aileler) halinde yerleştirilmiştir (Aslan, 2015:143). 2004 yılından günümüze kadar 15 binden fazla Ahıskalı Krasnodar'dan göç etmiş; başta Florida, Maryland, Texas, Wisconsin, Michigan, Idaho ve Pennsylvania eyaletlerine yerleşerek ABD'de yaşamaya başlamışlardır. Göç eden ailelerin temel ihtiyaçları bir süre ABD yönetimi tarafından karşılanmış ve Ahıskalıların iş bulmaları için yeterli düzeyde İngilizce öğrenmeleri beklenmiştir (Faigov, 2015:69). Konu ile alakalı 27 Temmuz 2004 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, ''15 Bin Ahıska Türkü ABD'ye Göç Ediyor'' başlığı ile haber yayınlamıştır (Cumhuriyet, 2004:10).

ABD'ye dağınık şekilde yerleştirilen Ahıskalılar, uyum sorunlarını aşarak kendileri için görevlendirilmiş rehberler vasıtasıyla istihdam ve eğitim meselelerini çözüme erdirerek büyük yol kat etmiş görünmektedir. Erkeklerin çoğunluğu inşaat sektörü, şoförlük ve oto alım satım gibi işlerde çalışırken; kadınlar genel olarak gıda sektöründe istihdam edilmiştir (Davrişova, 2015:120-121).

Kültürel kimlikleri ve dillerine bağlılığı ile bilinen Ahıskalılar, ABD'ye göç ettikten sonra da değerlerine sahip çıkmışlardır. Akıcı bir şekilde İngilizce konuşmalarına rağmen kendi dillerine bağlılığı kaybetmemişlerdir. Dağınık halde yaşarken dahi dayanışma içgüdülerini kaybetmeyerek düzenledikleri sosyal faaliyetler kapsamında birbirleriyle hem hâl olmaya devam etmektedirler (Kurt ve Açıkgöz, 2017:119-120).

1.4. Türkiye'ye Yapılan Göçler

Osmanlı Devleti döneminden itibaren Anadolu coğrafyasına sürekli göç halinde bulunan Ahıskalılar, Sovyetler döneminde karşılaştığı zorunlu göç durumlarında da ilk tercih olarak Türkiye Cumhuriyetine göç etmek istemiştir. Sovyetlerin zorunlu göçe tabii tutması sonucu 1944 sürgünün de çoğunluğu Türkistan'a, oradan Rusya içleri ve Ukrayna'ya göç eden Ahıskalı Türkler, Fergana Olayları ve Sovyetlerin dağılma

dönemlerinde Türkiye'ye yerleşme isteklerini yineleyerek ilgili makamlara iletmişlerdir (Hasanoğlu, 2016:14). Rus yetkililer, Türkiye Cumhuriyeti yetkililerinde Ahıskalıların Türkiye'ye göç etmelerine olumlu bakmaları halinde bu göçe izin vereceklerini bildirmişlerdir. Türk hükümeti ilk olarak Ahıskalıların sürgün edildiği Ahıska bölgesine yerleşmeleri gerektiğini düşünerek, Ahıskalıların Ahıska'ya yerleşmesi için girişimlerde bulunsa da sonuç alamamıştır. Ahıskalıların müracaat ve taleplerinin artması sonrası, 1990 yılına gelindiğinde Türk hükümeti gündemine alınan Ahıskalı Türklerin göçü meselesi için ilk resmi adımlar 1992 yılında atılmıştır (Devrişeva, 2019:343). Yapılan çalışmalar sonucunda ***"Ahıska Türkleri'nin Türkiye'ye Kabul ve İskânına dair 02.07.1992 tarih ve 3835 Sayılı Kanun"*** **(Bkz: EK-2)** 11.07.1992 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Sürmeli, 2010:103). Bu kanun kapsamında öncelikle 1992 yılında 150, 1993 yılında ise 350 aile olmak üzere toplam 500 Ahıskalı ailenin Türkiye'ye yerleştirilmesine karar verilmiştir (Şahin, 2014:75).

1.4.1. 1993 Iğdır Göçü ve Sonrası

Ahıskalı Türklerin, Türkiye'ye gerçekleştireceği göç ile ilgili dönemin Devlet Bakanı Orhan Kilercioğlu'na göre, zorunlu olarak gerçekleştirilecek olan Ahıskalıların göçü neticesinde büyük kentlerde demografik açıdan sorunlar ortaya çıkacağı düşünülmüş ve göçlerin Doğu Anadolu Bölgesi'ne yapılacağı belirtilmiştir. Ahıskalıların ilk olarak Şanlıurfa şehrine iskân edilmeleri düşünülse de, sonrasında Iğdır şehrine yerleşmelerine karar verilmiştir (Davrişova, 2015:123-124). Ahıskalıların, Iğdır'a iskân edilmesi bölgenin kadim coğrafyaları Ahıska'ya yakın olması ve bölgedeki yerel ağzın[23] kendi konuşmalarına benzer olması açısından önemli bir karardır.

Resmi işlemlerin halledilmesi üzerine ilk olarak 10 Şubat 1993 tarihinde Azerbaycan'dan 40 ailelik (163 kişi) bir grup Iğdır'daki geçici iskân merkezine yerleştirilmiştir. İlerleyen süreçte Kazakistan'dan 71 aile (319 kişi), Kırgızistan'dan 23 aile (87 kişi), Rusya'dan 35 aile (144 kişi), Özbekistan'dan 10 aile (37 kişi) getirilerek,

[23] Bir dilin en yeni zamanda ayrılmış küçük bölge kollarıdır. Başka bir tanımla, bir dilde ya da bu dilin bir lehçesinde yazı diline oranla ortaya çıkan farklı söyleyiş biçimine ağız denir. Detaylı bilgi için bkz: Gülbeyaz Göztaş, ''Edebi Metinlerde Ağız Kullanımı: Bekir Yıldız Örneği'', **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (SUTAD)**, S:42, Konya 2017, ss.113-134.

toplamda 751 kişi Iğdır'da iskân edilmiştir. 150 aile getirilmek istenmiş lakin sayı 179 aileye ulaşmıştır. (Uzman, 2017:338). 150 aileden sonra getirilmek istenen 350 aile ise bölgedeki sosyal ve siyasi şartlardan ötürü beklenen zamanda Türkiye'ye gelememiştir (Hasanoğlu, 2016:14). Ahıskalıların Iğdır'a göç etmesi ile alakalı Türkiye Gazetesi 11 Şubat 1993 tarihinde ''163 Ahıska Türkü'nü Bağrımıza Bastık'' (Türkiye, 1993:4) başlıklı ve 12 Şubat 1993 tarihinde '' 164 Yıllık Çile Bitti'' başlıklı haber yayınlamıştır (Türkiye, 1993:13). Yine konu ile alakalı 16 Şubat 1993 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, ''Ahıska Türkleri İskan Edildi'' başlıklı haber yayınlamıştır (Cumhuriyet, 1993:16).

1993 yılından itibaren Ahıskalılar düzenli olarak Türkiye'ye göç etmiştir. 1992 yılında yürürlüğe giren kanunda belirtilen iskânlı göçmen ve serbest göçmen ibaresine göre ilk gelen 179 aile iskânlı göçmen; bunlardan sonra gelen Ahıskalıların birçoğu serbest göçmen statüsündedir (Ganiyeva, 2012:185). Çalışmalar detaylıca incelendiğinde 1992 yılından 2011 yılına kadar belirli aralıklarla Türkiye'ye göç eden Ahıskalılardan, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçenlerin sayısı 19.527'dir (Uzman, 2017:344).

1993 yılından sonra bir süre göçlerde duraksama yaşanmış olsa da, özellikle 1996-97 yıllarında büyük bir artış yaşanmış; serbest göçmen statüsünde göç eden binlerce Ahıskalı günümüze kadar Türkiye'ye gelerek özellikle Bursa, İstanbul, Kocaeli, Antalya gibi batı şehirlerine yerleşmiştir (Aydıngün ve Aydıngün, 2014:92). 17 Haziran 2001 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin ''Yeni Yurttaşlar Eski Yurttaşlar'' başlıklı haberine göre 1989 yılı ile 2001 yılına kadar Vatandaşlık belgesi verilen Ahıskalı Türklerin sayısı 675'tir (Cumhuriyet, 2001:3). 2011 yılından sonra ise 11.231 kişiye ise ikamet izni verilerek göçmen statüsünde yaşama imkanı verilmiştir (Hasanoğlu, 2016:15). Vatandaşlık işlemleri devam eden ve Türkiye'de göçmen statüsünde bulunan Ahıskalıların toplam sayısı ise 70 bin civarındadır (Ganiyeva, 2012:185).

1.4.2. Ukrayna Krizi ve Ahıskalıların Son Göçü

Ahıskalıların yaşadığı büyük dramlardan olan Fergana Olayları neticesinde binlerce Ahıskalı'nın Özbekistan'dan farklı ülkelere göç ettiği bilinmektedir. Bu ülkelerden biri de Ukrayna olmuştur (Mursül, 2018:79). Ahıskalıların Ukrayna'da

yoğun olarak yaşadığı bölge Donetsk ve ona bağlı Slavyansk şehirleridir (Aktepe, Tekdere ve Gürbüz, 2017:144).

2010 yılında Ukrayna'da yapılan seçimlerde Rusya ile ilişkileri geliştirmek istediğini belirten Victor Yanukoviç cumhurbaşkanı seçilmiştir. Seçimlerin ardından Yanukoviç ile Rus lider Putin arasında gerçekleşen 15 milyar dolarlık ekonomik yardım ve doğalgazda indirim anlaşması, Ukrayna'daki muhalefet tarafından eleştirilmiş; akabinde Yanukoviç'in Avrupa Birliği (AB) ile yapılması istenen ortaklık anlaşmasını askıya alması sonucu eleştiriler şiddete dönüşmüştür. Ukrayna'da siyasi tansiyon birden bire yükselerek muhalif gruplar tarihe Ukrayna Krizi (Donbass Krizi) olarak geçecek olayları başlatmıştır. Olaylar günden güne artarak Ukrayna'yı savaşın eşiğine getirmiş ve 2014 yılında Rusya, Ukrayna'ya bağlı olan Kırım Özerk Cumhuriyetini işgal ederek artan tansiyonu kendi lehine çevirmiştir (Semercioğlu, 2016:190).

İşgal sonucu Ahıskalıların yaşadığı Donetsk şehrindeki çatışmalar neticesinde can güvenliğinden endişe eden Ahıskalı Türkler, *Vatan Cemiyeti* adı ile oluşturdukları platform vasıtası ile Türkiye Cumhuriyeti'ne iskânlı göç talebinde bulunmuşlardır. Yoğun çatışma bölgelerinde yaşayan Ahıskalılar başta olmak üzere; 1992 yılında kabul edilen 3835 sayılı kanuna dayalı olarak alınan karar doğrultusunda toplamda 677 ailenin 2015 yılı itibari ile Türkiye'de iskân edilmesine karar verilmiştir. Karar 17 Mayıs 2015 tarihli Resmi Gazete ile yürürlüğe girmiş olup, ilk göçmen kafilesi 25 Aralık 2015 tarihinde Türkiye'ye getirilmiştir. Belirli periyotlar ile Türkiye'ye gelen ailelerin birçoğu Erzincan'ın Üzümlü ilçesinde iskan edilmiş olup, bir kısmı da Bitlis'in Ahlat ilçesinde iskan edilmiştir (Akpınar, 2016:336). Ahıskalıların Erzincan'a göç etmesi ile alakalı Milliyet Gazetesi, 26 Aralık 2015 tarihli sayısında ''Ahıska Türkleri Öz Vatanlarına Döndü'' başlıklı haber yayınlamıştır (Milliyet, 2015:26).

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÜZÜMLÜ İLÇESİNDE YAŞAYAN AHISKALI TÜRKLERİN SOSYAL DURUMLARI

2.1. Araştırmayla İlgili Temel Açıklamalar

Araştırmanın konusu Türkiye'de kayda değer bir nüfusa sahip olan, Dünya üzerinde de 10 farklı ülkenin demografik yapısı içerisinde önemli bir yeri bulunan Ahıskalı Türklerdir. Çalışma, Ahıskalı Türklerin sosyo-kültürel yapılarını ele alacaktır. Yapılan araştırmalar incelenecek ve kaynak kişiler ile görüşülerek Ahıskalı Türklerin tarihi ve sosyo-kültürel yaşamlarına ilişkin bilgi verilecektir. Bu bilimsel çalışma ile Ahıskalı Türklerin tarihi ve sosyo-kültürel yaşamları ile ilgili literatüre kuramsal olarak katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Çalışma, Ahıskalı Türklerin kültürel yapıları, sosyal durumları, göç ve sürgün süreçlerindeki temel sorunları ve geleceğe dair beklentilerini kaynak taraması ve yüz yüze görüşmeler neticesinde alınan bilgiler ışığında sonuca bağlamaya çalışacaktır.

Araştırmanın temel problemi, Erzincan ili Üzümlü ilçesinde yaşayan Ahıskalı Türklerin sosyo-kültürel yaşamlarının ne şekilde olduğudur. Buna bağlı olarak;

* Ahıskalı Türklerin tarihi ve sosyo-kültürel yaşamlarının araştırıldığı bu çalışmada, sürgün ve göçlere maruz kalan Ahıskalı Türklerin tarihsel süreç içerisinde kültürlerinde meydana gelen değişimler ile sürgün ve göçler sonucu farklı coğrafyalarda farklı kültürleri yaşayan Ahıskalıların kendilerine özgü yaşayışlarındaki dönüşüm süreci incelenerek; Ahıskalı Türklerin kendilerini nasıl tanımladıkları anlaşılmaya çalışılmıştır.

* Üzümlü ilçesindeki Ahıskalı Türklerin kültürel kimlik tanımlamaları, gelenek ve göreneklerine bağlılıkları, akrabalık bağları, sosyo-ekonomik durumları ve istihdam sıkıntılarını da araştırmanın alt problemleri olarak ele alabiliriz.

Bu çalışmada Erzincan ili Üzümlü ilçesinde yaşayan Ahıskalı Türklerin sosyal ve kültürel yaşamlarını incelemek amaçlanmıştır. Amaç doğrultusu kaynak kişilere 25 soru sorularak sosyal ve kültürel yaşamlarıyla alakalı derinlemesine bilgi almak hedeflenmiştir.

Kişilerin kendilerini tanıtmaları ile başlanılmış, sosyal ve kültürel yaşantılarını irdeleyecek sorular ile devam edilmiştir. Alınan cevaplar neticesinde bilgiler ilgili başlıklar altında düzenlenerek özgün bir çalışma ortaya koymak amaçlanmıştır.

Çalışma yüz yüze görüşmeler, gözlem, arşiv taramasının birlikte kullanılması nedeniyle özgün bir değere sahiptir.

Bu çalışma Türkiye'de yaşayan Ahıskalı Türklerin sosyal ve kültürel yaşamları konusunda çok az çalışma olması ve Türkiye'ye son göç kafilesi ile gelen Ahıskalıları incelemesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Çalışma içerisinde adı geçen kaynak kişilerin tamamı Erzincan ili Üzümlü İlçesine yerleşen Ahıskalı Türklerden olup; bu bölgedeki Ahıskalı Türklerin sosyo-kültürel yaşamlarını ele alan ilk Yüksek Lisans Tezi olması münasebetiyle önemini artırmaktadır.

Bu çalışma, Erzincan ili Üzümlü ilçesinde yaşayan Ahıskalı Türkleri kapsamaktadır. 2015 yılı sonlarında ilk kafile ile bu bölgeye yerleşmelerinden ötürü bu bölge tercih edilmiştir. Araştırma, Üzümlü ilçesinde yaşayan Ahıskalı Türklerin farklı yaş gruplarından 30 kişi ile sınırlandırılmıştır. Araştırmanın yapılacağı süre 2018-2019 yılları arasıdır.

Araştırma, Ahıskalı Türklere yönelik yapılan tez, makale, bildiri ve bunların dışında dokümanların erişime açık olanları ile sınırlanmıştır.

Bu çalışma nitel araştırma yönteminin etnografı araştırma deseni kullanılarak oluşturulmuştur. Veri toplama teknikleri ise; katılımlı gözlem, derinlemesine görüşme ve doküman incelemesi teknikleridir.

Katılımlı gözlem tekniği araştırma esnasında gerçekleşmiştir. Kaynak kişiler ile mülakat (görüşme) yapıldığı esnada; görüşme yapılan mekân, mekâna gelen misafirler ile geçen diyaloglar incelenmiştir.

Derinlemesine görüşme tekniği de katılımlı gözlem tekniği gibi mülakat yapılan kişilerle anlık çekilen resimler ve kişilerin geçmişinden izler taşıyan kendilerine ait resim ve kıymetli eşyaların incelenmesiyle gelişmiştir.

Araştırma esnasında mülakat yapılan kişilerden izin alınarak ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Kaynak kişilerin isimleri açık şekilde işlenecek olup; isim, soy isim, yaş ve doğum yeri şeklinde **Kaynakça** kısmında ''*Kaynak Kişiler*'' başlığı altında yazılacaktır.

Çalışmanın etik değerleri gereğince kaynak kişilerin tamamından ses kayıt cihazı ve bilgilerinin kullanımı için izin alınmıştır.

Nitel araştırmaların etik değerlerine sadece çalışmanın içeriğinde değil, değinilen konulardan yararlanılan kaynaklara, kişilere ve kurumlara varıncaya kadar çalışma içerisinde kullanılan tüm materyallere özen ve hassasiyet gösterilmelidir.

Bu çalışmada uyulan etik kuralları;

* Araştırma sırasında görüşülen kişilerin bilgileri kendilerinden izin alınarak çalışma içerisinde işlenmiştir.

* Araştırma esnasında kaynak kişilere sorulan sorular özenle hazırlanmış olup, mülakat yapılacak kişileri üzmeyecek ve incitmeyecek şekilde hazırlanmıştır.

* Görüşme esnasında mülakat yapılacak kişileri rahatsız edici bir ortam ve üsluptan kaçınılmıştır.

*Araştırmanın güvenirlik ve geçerlilik konusunda en ufak şekilde kafalarda soru işareti bırakmaması açısından, realite esas alınarak kaynak kişilerin sorulan sorulara verdiği cevaplar aynen aktarılmıştır.

*Araştırma soruları çalışmanın **Ekler** (**Bkz: Ek-3**) kısmında ''*Mülakat Soruları*'' başlığı altında yazılacaktır. Verilen cevaplar ise çalışma içerisinde ilgili başlıklarca açıklanacaktır.

2.2.Üzümlü İlçesi ve Ahıskalıların İskânı

Türkiye'nin Doğu bölgesinde yer alan, Erzincan iline bağlı 8 ilçeden biri olan Üzümlü, şehir merkezine 15 km uzaklıktadır. 1987 yılında çıkarılan kanun ile ilçe statüsü kazanan Üzümlü'nün 2015 yılı nüfusu 11.273 kişidir (Orhan ve Coşkun, 2016:42-43). Günümüz itibari ile Üzümlü'ye bağlı 23 köy (mahalle) ve 29 mezra olmak

üzere merkez dışında 55 yerleşim alanı mevcuttur. Tarıma dayalı ekonominin hâkim olduğu şehirde meyve ve sebze yetiştiriciliği ön plandadır. Şehre ismini veren üzüm bağları ve meyve bahçeleri ile kaplı olan Üzümlü ilçesi bölgesel ve ulusal pazarlara erişim yönünden oldukça elverişli bir coğrafyadır. Buna rağmen Üzümlü, şehirsel fonksiyonları oldukça zayıf ve hizmet anlamında geri kalmış bir şehirdir (Akpınar, 2016:337-338).

Ahıskalı Türklerin, Erzincan ili Üzümlü ilçesine 4 farklı tarihte kafileler şeklinde geldiği görülmektedir. 25.12.2015 tarihinde gelen 1. Kafile 497 kişi, 03.03.2016 tarihinde gelen 2. Kafile 139 kişi, 14-15.04.2016 tarihinde gelen 3. Kafile 734 kişi ve son olarak 17-18.11.2016 tarihinde gelen 4. Kafile 496 kişiden oluşmaktadır (Bkz: **2016 yılı T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü İdare Faaliyet Raporu, 2017:60**). Üzümlü ilçesine bağlı Fatih, Geyikli ve Yunus Emre Mahalleleri ile Bayırbağ köyüne yerleşen Ahıskalılar devlet tarafından kendilerine tahsis edilen Toplu Konut İdaresi (TOKİ) dairelerinde yaşamaktadır (Mirza,60; Mustafa,68; Kemaloğlu,61; Zabit,61; İskender, 54).

2.3.Ahıskalı Türklerin Türkiye'deki Adaptasyonu

Adaptasyon, ‘‘*uyarlama*’’ (TDK, 2011:27) *ve* ‘‘*içine girdiği çevreye, iklime uyma*’’anlamına gelmektedir (DDY, 2012:24). Anlamı anlaşılır bir biçimde açılacak olursa, *"bilinmedik bir yere (ülke, şehir, mekan) girildiğinde, o yerde yaşayanlara ve o çevreye ayak uydurma"* olarak açıklanabilir. Adaptasyon birden bire olabilecek bir durum değildir. Zamanla ve iletişim kurularak uyum sağlama halidir.

2014 yılında Ukrayna'da, özellikle Ahıskalı Türklerin yaşadığı şehirlerde baş gösteren çatışmalar, Ahıskalı Türkleri yaşadıkları şehirleri boşaltmaya itmiştir. İskânlı Göçmen statüsünde, ilk olarak 25 Aralık 2015 yılında Türkiye'ye gelen Ahıskalılar da bir yandan yaşadıkları şehirleri geride bırakmanın üzüntüsü, bir yandan da Anavatan olarak gördükleri Türkiye'ye gelmenin sevinci ortak duygu olarak izlenmiştir (Mirza, 55; Mirza,58; Eyüp,59). 2015 yılından günümüze gelinceye kadar belirsizlikler devam etse de, vatan hasretini dindirmenin sevinci Ahıskalı Türkleri ayakta tutmuştur.

Yapılan mülakatlarda Ahıskalı Türkler, Üzümlü ilçesine yerleştikten sonraki adaptasyon ve alışma süreçleri ile ilgili şu bilgileri vermiştir;

‘‘İlk geldiğimiz zaman kaymakamımız sağ olsun, bizimle çok ilgilendi. Yetkililerle beraber yaşayacağımız evleri gezdirdiler. İhtiyaçlarımızı karşıladılar. Sayın cumhurbaşkanımıza bilgi verdiler. Biz buraya alışana kadar kaymakamımız, belediye başkanımız hep yanımızda oldu. Şimdi alıştık, bazı küçük sorunlar oldu ama burada olmaktan mutluyuz. Burası bizim özlemimizdi, artık kavuştuk’’ (Mirza, 55).

Ahıskalı Türkler, Ukrayna’dan Türkiye’ye geldikten sonra ki adaptasyon sürecinin şok etkisi olarak anlatmaktadır. Vatana kavuşmanın sevincini, Erzincan’daki yerli halkın tepkileri ve işsizlik olmak üzere yaşadıkları sosyo-ekonomik sıkıntılar gölgelemekte; Ahıskalılar bu durumu dahi adaptasyon sürecinin getirisi olarak görmektedir. Bu süreç ile ilgili mülakat yapılan Ahıskalıların verdiği bilgiler hemen hemen aynıdır.

‘‘Biz Ukrayna(Donetsk)’da çiftçilik yapıyorduk. Bağlarımız, tarlalarımız vardı. Hayvanlarımız vardı. Savaş çıkınca çok sıkıntılar oldu, tarlalarımıza bombalar düştü. Biz Türkiye’ye geleceğimiz vakit, bize hazırlanın on güne gideceksiniz dediler. Biz eşya alamadık yanımıza; tarlamızı, hayvanımızı orda bıraktık, satamadık. Zaten savaştan dolayı kimse almıyor, alanlarda çok az para veriyor. Türkiye’ye geldik, burada bir işimiz yok. Tarlamız yok. Sağ olsun devletimiz bize ev verdi, şimdi kira ödemiyoruz, kapılarımızın önüne (evlerimizin bahçelerine) sebzemizi ekiyoruz ama işimiz olmayınca bütün ihtiyaçlarımızı karşılayamıyoruz’’(Rıza, 57).

Ahıskalı Türklerin, Türkiye’ye geldikten sonra yaşadıkları başlıca sıkıntı; ekonomik gelir ve giderin orantısız olmasıdır. Türkiye Cumhuriyeti. Ahıskalı Türklere Türkiye’ye geldikleri günden beri kişi başı aylık 250 TL yardım yapmaktadır. Ahıskalı Türklerin Üzümlü ilçesinde yaşadığı TOKİ’ye ait dairelerden de herhangi bir kira bedeli almamaktadır (Mirza, 60; Rıza, 57; Eyüp, 59; Rical,57). Beş yıllık süreyi kapsayacak bu yardımlardan sonra Ahıskalı Türklerin ne yapacağı da muammadır.

Ahıskalı Türkler en büyük sıkıntılarını işsizlik olarak görmektedir. Bazı Ahıskalılar, Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) üzerinden geçici olarak çalıştıklarını ancak bu çalışmaların kısa süreli olduğunu belirtmiştir. Bazıları ise Üzümlü ilçesinde yerel halkın arazilerinde yardımcı işçi olarak çalışarak kazanım sağlamaya çalıştıklarını, lakin bu işlerin belirli zamanlarda (genellikle yaz mevsiminde) olduğunu, devamlılık arz etmediğini beyan etmişlerdir. Bu durum Ahıskalı Türkleri endişelendirmekte, geleceklerini tayin etme noktasında ekonomik anlamda refaha kavuşmak için düşünmeye sevk etmektedir.

Ahıskalı Türklerin adaptasyon sürecinde yaşadıkları bir diğer sıkıntıları da Üzümlü ilçesindeki yerel halkın Ahıskalılara yaklaşımlarıdır. Üzümlü sakinlerinin Ahıskalılara bakışı ve haklarındaki olumsuz yorumları, Ahıskalı Türkleri derinden üzmektedir. İlk göç zamanlarında toplumların iletişimleri adına birtakım sorunlar yaşanmış olsa da, zaman içinde bu problemler çözülmüştür. Ancak bu dönem Ahıskalıları derinden üzmüştür. Konu ile alakalı bir katılımcı şu ifadeleri kullanmıştır;

> "*Biz buraya 2015 yılında geldik. Biz vatan bildiğimiz yere geldik. Üzümlü halkı bizi yanlış biliyor. Bize Rus diyorlarmış. Bizde onlar gibi Türk'üz. Biz hep vatan hasreti çektik. Ata dedelerimizden beri hep sürgün olduk, göç ettik. Donetsk'te yaşarken hep Türkiye'ye gelmek istiyorduk. Şimdi geldik ama Üzümlü halkının bizi yabancı görmesi bizi çok üzdü. Biz komşuluk etmeyi çok severiz*" (Aslanoğlu, 61).

2.4. Ahıskalı Türklerde Kimlik

Kimlik, "*toplumsal bir varlık olarak insanın nasıl bir kimse olduğumu gösteren belirti, nitelik ve özelliklerin bütünü*"; "*herhangi bir nesneyi belirlemeye yarayan özelliklerin bütünü*" (TDK, 2011:1442) ve "*kim olduğunu tanıtlayan belge*" (DDY, 2012:1042) anlamlarına gelmektedir. Kimlik ve kültür üzerine çalışmaları ile bilinen Antropolog, Prof. Dr. Bozkurt Güvenç ise, kimlik kelimesini "*en yalın hali ile kişilerin, grupların, toplum veya toplulukların 'kimsiniz, kimlerdensiniz?' sorusuna verdiği yanıt ya da yanıtlar*" olarak tanımlamıştır (Güvenç, 2010:3). Güvenç'in tanımından da anlaşılacağı üzere kimlik, sadece bireylere özgü bir kavram değildir. Bir ailenin, topluluğun ve milletlerin de kimlikleri vardır. Kimlik bireylerin din, dil, gelenek, görenek, kültür ve soyları ile ilgili de bilgi vermektedir.

Mekânlar kişilerin kimlik oluşumunda önemli bir yere sahip olmuşlardır. Ahıskalı Türkler de yaşadıkları mekânla bağdaştırılarak bugün kimliklerini bir bölgeden hareketle tecelli ettirmişlerdir. Ahıskalı Türkler farklı coğrafyalarda uzun yıllar yaşamış olmalarına rağmen, Türk kimliklerini kaybetmeden ve asimile olmadan varlıklarını sürdürmeyi başarmıştır. Türk kimliği ile farklı coğrafyalarda uzun yıllar yaşayan toplulukların sayısı oldukça fazladır. Birçoğu hanedan, soy ve yaşadıkları mekânlarla ile kimlik oluşturmuş olmalarına rağmen, hepsinin künyesindeki soy isimleri Türk'tür.

2014 yılında Ukrayna'da vuku bulan siyasi kriz nedeni ile ülkemize göç eden ve Erzincan ili Üzümlü ilçesine iskânlı göç statüsünde yerleştirilen Ahıskalı Türkler, kimlik konusunda bir hayli bilinçli görünmektedir. Yapılan görüşmelerde kişilere

kimlikleri sorulduğunda, verilen cevap genellikle "*biz Türkoğlu Türk'üz*" şeklinde olmuştur (Ali,54; Mirza,55; Eyüp,61; Seyfatov,61; İzzahar,58). Ahıskalı Türklerle yapılan mülakatlar da kimlikleri ile ilgili verdikleri bilgilerden bazılarına bakacak olursak;

> ''*Bizim kimliğimiz Türk kimliğidir, Türkoğlu Türk'üz. Osmanlı Torunuyuz. Ata-dedelerimiz Ahıska'da yaşamışlar. 1944'ncü yıldaki sürgün yaşanana kadar biz Osmanlı Torunu olduğumuzu söylerdik. Biz Türk olduğumuz için sürgün edildik. Büyük atalarımız yüzyıllarca Ahıska'da yaşadı. Osmanlı Devleti dönemi en güzel çağlarıydı. O yüzden biz hep deriz, bizim bir atamızda Osmanlıdır. Adımızı Ahıska bölgesinden almışız ama biz Türk'üz, siz nasıl Türk olduğunuzu söylüyorsanız bizde aynı sizin gibi Türk'üz*'' (Mirza, 55).

Ahıskalı Türklerin sürgün ve göçler sebebi ile farklı coğrafyalarda bulunmasında ötürü, bazı Ahıskalılar doğduğu ülkeleri de kimlik içerisinde göstermektedir. Erzincan ili Üzümlü ilçesinde yaşayan Ahıskalı Türklerden 40 yaşının üstünde olanların hemen hemen hepsi Özbekistan'da dünyaya gelmiştir. Fergana Olayları neticesinde Özbekistan'dan Ukrayna'ya göç etmiş olmalarına rağmen, kimlikleri ile ilgili verilen bilgiler Ukrayna'dan sadece yaşadıkları yer olarak bahsedildiği görülmektedir.

> ''*Benim babam Ahıska'dan sürgün edilen de Taşkent (Özbekistan'ın Başkent'i)'e gitmişler. Ben orda doğmuşum. Ahıska Türk'ü diyorlar bize, bizde öyle diyoruz. Ahıska Türküyüz. Türk'üz hem de Osmanlı Torunuyuz. Biz Osmanlı torunu olmakla gurur duyuyoruz. Ata dedelerimiz Osmanlı döneminde çok huzurlu yaşamışlar. Ne zaman ki Osmanlı'dan ayrılmışız bizim için felaketler hep o zaman başlamış*'' (Eyüp, 61).

Verilen bilgiler neticesinde Ahıskalı Türklerin, kimlik konusunda hassas oldukları ve kimlikleri konusunda bilinmesi gereken en temel özelliğin Türk olduklarının bilinmesi olarak anlaşılmıştır. Ahıskalı Türklerle alakalı yapılan diğer çalışmalar göz önüne alındığında bu beyan netlik kazanacaktır. Bu çalışmalara örnek verecek olursak; Damla Topçu tarafından hazırlanan, Bursa ili İnegöl ilçesinde bulunan Ahıskalı Türklerin sosyo-kültürel özellikleri ile ilgili yüksek lisans tez çalışmasında, Ahıskalı Türklerle yapılan görüşmelerde İnegöl'deki Ahıskalılar kimlikleri hakkında şunları söylemiştir;

> ''*Biz Türk'üz. Ahıska bir bölgenin ismi sadece. Bizim atalarımızı iskan politikası yüzünden yerleştirmişler Ahıska bölgesine. Bölgenin ismi Ahıska olduğu için bize de Ahıska Türkleri diyorlar*'' (Topçu, 2018:75).
>
> ''*Biz kendimiz de Türk, Osmanlı Türkü. Türkoğlu Türk'üz. Canımda, vücudumda, betinimde biz Türk'üz*'' (Topçu, 2018:75).

Farklı coğrafyalarda yaşamış olmaları ve genel olarak Gürcüler, Ermeniler ve Ruslar tarafından asimile edilmeye çalışmaları neticesinde kültürlerinden ve kimliklerinden ödün vermemeye çalışan Ahıskalıların kimlik konusunda, Türk olduklarını vurgulayarak söylemeleri şaşılacak bir durum değildir. Farklı bir bölgede yaşayan Ahıskalıların kimlik konusunda yaptığı açıklamalar, bu çalışmadaki bilgilerin güvenirliğini arttırmakta; Ahıskalı Türklerin gittikleri her coğrafyada kültürleri ve kimliklerine aynı hassasiyet ile sahip çıktıklarını göstermektedir.

2.5. Ahıskalı Türklerde Aile Yapısı

Aile kelimesinin birden çok anlamı bulunmaktadır. En belirgin anlamı ise ‘‘*evlilik ve kan bağına dayanan; karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik*’’ (TDK, 2011:57)’tir. Aile, bütün milletlerde toplumun çekirdeğini oluşturan en küçük yapı olarak bilinmektedir. Aile yapıları, yaşam koşulları ve aileye bakış her millet için farklı olsa da aile bağı her milletin aynı hisle bağlı olduğu bir kurumdur. Ahıskalı Türkler, genel olarak geniş aileler şeklinde yaşamaktadır. Aile bağları güçlü, ataerkil bir yapı ile bugüne kadar gelinmiştir. Yapılan görüşmeler, araştırmalar ve gözlemler neticesinde aile yapıları ile ilgili verilebilecek bilgilerden biri hiç kuşkusuz Ahıskalı ailelerde evin en büyük erkeğinin büyük bir saygı gördüğü, babaların evlatlarına büyük bir sevgi beslediği bilinmektedir. Annelerin (kayınvalideler de dâhil olmak üzere) ailenin yapısını koruyarak, aile bağlarına olan ehemmiyeti gelecek nesillere aktarmada büyük pay sahibi olduğu aşikârdır. Yapılan mülakatlarda, Ahıskalı Türklerin bazıları aile yapısı ile ilgili şu bilgileri vermiştir;

> ‘‘*Biz de aileye tütün denir. Türkiye’dekiler gibi ayrı yaşamak yoktur bizde. Bizim evi gördün; oğlum, gelinim bizimle yaşar. Bizde adettir. Bir evin oğlu evlenende (evlenince) babasıyla yaşar. Sonra kardeşi varsa erkek, o evlenince en büyük oğul ayrı eve çıkar, tabi ona yardımcı olunur. Onun yerine küçüğü babasıyla yaşar. Bu en küçük erkek çocuğa kadar böyle olur. Kız çocuklarımız evlenince, onlar kocalarının (eşlerinin) evine gider zaten*’’ (Zabit, 61).

> ‘‘*Biz Ahıskalılar aileye çok hürmet ederiz. Ailede baba çok önemlidir. Onun dediğinin (sözünün) üstüne söz etmek olmaz. Biz kadınlar evin işleri görürüz bir şeye ihtiyaç olursa, erkeklerimizden istersek onlar bize yok demeyi sevmez. Evin ihtiyacını alırlar tabi bunlar biraz da ekonomik durumla ilgili. Bizde kocalarımızın durumunu bildiğimizden onları zorlamak istemeyiz*’’ (Eyüp, 59).

Yapılan görüşmelerin birçoğunda, anlatılar benzer bilgileri içermektedir. Yaşadıkları coğrafyalardan etkilenmediklerini, aile yapılarında değişime izin vermediklerini beyan eden Ahıskalı Türkler, aile yapılarında değişimler olmadan bugüne kadar getirmelerinin en önemli nedenini ise Ahıskalıların kendi aralarında evlilik yapmaları olduğunu ifade etmektedirler (Reşit, 53; Aslanoğlu, 61; Mustafa, 37; Mirza, 55).

> ''*Evlenecek kişiler, eş seçimlerinde genellikle Ahıskalı bir aile olmasına özen göstererek eş seçimini gerçekleştirmektedir*''(Rıza, 57).

Ahıskalı Türkler ile ilgili yapılan farklı çalışmalarda da Ahıskalıların aile yapısı ile ilgili bilgi verilmiştir. Ali Saygılı, Kırgızistan'da bulunan Ahıskalıların aile yapısı ile ilgili; Bağış köyünde yaşayan Ahıskalılarda sosyal yapının temelini ailenin oluşturduğundan bahsederek, Ahıskalıların genel olarak geniş aile şeklinde yaşadıklarını söylemiştir. Aile içerisinde genel olarak geleneksel iş bölümü olduğunu, her aile üyesinin iş bölümünden üstüne yüklediği görevi yerine getirdiği ve gelir-gider ortaklığının hane reisinin yönetiminde olduğunu belirtmiştir. Aile üyelerinin her türlü ihtiyaç ve isteklerinin aile meclisinde görüşülerek karara bağlandığını ifade eden Saygılı, evliliğinde bu hususa dâhil olduğunu ve aile içerisinde kız ya da erkek adayların evlilik konusundaki kararlarının hane reisi ile birinci dereceden akrabalarının karar aşamasında etkili olduğunu vurgulamıştır (Saygılı, 2004:152).

Fatima Devrişeva ise, Kazakistan'da bulunan Ahıskalılar ile ilgili yaptığı çalışmada aile yapısıyla ilgili; Aile reisinin büyük erkek yani baba olduğunu beyan ederek, babanın kararının aile üyeleri için önemli olduğunu vurgulamıştır. Ev içerisinde yapılacaklar, çocukların kimlerle evleneceği gibi konulara babanın karar verdiğini; çocukların babalarının yanında oturamayıp, çok fazla dolanmadıklarını belirtmiştir. Bunların yanında haneye gelen misafirlerle baba ve büyük erkek kısmının yemek yediğini ifade etmiştir. Bunların dışında çocukların anne ve babaya siz diye hitap ettiğini; sürgünden sonra aile yapılarının değişmeye başladığını belirtmiştir (Devrişeva, 2010:23-25).

Son olarak Ahıskalı Türklerin aile kültürü ile ilgili yazdığı makalede Halida Devrişeva; Ahıskalı ailelerin, ataerkil yapıya sahip olduğunu, kadına da söz hakkı tanındığını; fakat son sözü ailenin reisi olan erkeğin söylediğini ifade etmiştir. Kalabalık

ailelerde yaşça büyük olan erkeğin sözünün geçerli olduğunu ve onun izni olmadan veya ona danışılmadan hiçbir iş yapılmayacağından bahsetmiştir. Erkek çocuklar, torun sahibi olmuş olsa bile, evde babasının koyduğu kurallara tabii olduğunu vurgulamıştır (Devrişeva, 2018:5).

Görüldüğü üzere farklı çalışmalar karşılaştırıldığında çeşitli coğrafyalarda da olsalar, Ahıskalı Türklerin aile yapıları her yerde aynı özellikleri taşımaktadır. Tarihsel süreç içerisinde bazı değişimler olsa da aile yapısında çok fazla değişen bulunmamaktadır.

2.6.Ahıskalılar ve Dini Hayat

Din kelimesi, toplumlarca farklı anlamları barındırmaktadır. Evrensel olarak ''*Tanrı'ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum, diyanet*''(TDK, 2011:668) *ve bu nitelikte tasarımların kurallar, kurumlar, törenler ve simgeler biçiminde örgütlenmesini sağlayan düzen*'' (DDY, 2012:445) anlamlarına gelmektedir. Dünya üzerinde yaşayan toplumlar birçok din ve inanç sistemi içerisinde bir kültür inşa ederek günümüze kadar gelmişlerdir.

Ahıskalı Türkler, İslam dinine bağlı ve Hanefi Mezhebine tabii bir Türk Topluluğu'dur. İslam dininin gereklerini yerine getirmek konusunda çok titiz davranmaya çalışmaktadırlar. Sovyetler döneminde yaşayan atalarından dinledikleri yaşantılarına ait anılarda, Sovyetlerin Ahıskalılar üzerindeki baskılarından ötürü dini vecibelerini tam olarak yerine getiremediklerini söyleyen Ahıskalılar; şimdilerde ibadetlerini yerine getirme konusunda hiçbir baskı hissetmediklerini söylemektedirler. Ukrayna'da yaşarlarken de devletin ve halkın kendilerine saygılı davrandığını, dini vecibelerini yerine getirmelerine izin verdiklerini söylemektedirler (Efrailoğlu,54; Mirza, 55; Zabit,61; Mustafa, 68).

Gözlemler ve yapılan mülakatlar neticesinde Ahıskalı Türkler, uzun yıllar Sovyetler Birliği yönetimi içerisinde yer almalarından ve daha sonra Ukrayna Devleti içerisinde yaşamalarından ötürü dini vecibelerden istemeden de olsa uzaklaşmak zorunda kalmışlardır. Bunun yanında bazı hurafe inançlar, yanlış dini bilgiler edinerek

günümüze kadar gelmişlerdir. Yapılan mülakatlarda bazı Ahıskalılar dini hayatları ile ilgili şunları söylemiştir;

> ‘‘*Bizim ata dedelerimiz Rusya zamanında dinini çok iyi yaşayamamış. Ramazan aylarında okullarda çocuklara su içirirlermiş ki oruçları bozulsun. Sürgünden sonra da Komünist yönetim bizim dinimiz ile çok uğraşmış. Biz Ukrayna'da biraz daha rahattık. Camimiz yoktu. Cuma günleri evlerimizden birine toplanırdık, Cuma namazlarını hep beraber kılardık. Orucumuzu tutardık. Ukraynalılar bize baskı yapmazdı Ruslar gibi. Komşularımız saygı duyardı. Türkiye'ye geldikten sonra camiye de kavuştuk, ezan sesinin duyduğumuz zaman mutlu oluyoruz. Tabi burada ibadetlerimizi daha rahat yapıyoruz. Allah devletimizden razı olsun*’’ (Mevlütoğulları, 46).

Ahıskalı Türklerin erkekleri genel olarak dini hayat dendiğinde namaz ve oruç ibadetlerini ön planda tutarak açıklama yapmaktadır. Kadınlar, namaz ve oruç dışında ramazan ve kurban bayramları ile ilgili bilgilerde vermektedir.

> ‘‘*Bizim bildiğimiz Ramazan ve Kurban bayramları olurdu. Bayramlar genelde küçüklerin büyükleri ziyaret etmesiyle geçer. Camiler olmadığı için erkekler evlerde toplanır bayram namazı kılardı. Biz (kadınlar) de evlerimizde bayram yemekleri yapar erkekleri beklerdik. Onlar gelince büyüklerimizi ziyaret ederdik. Herkes önce büyük akrabalarına gider, sonra komşularından büyüklerini görürdü. Kurban bayramlarında da maddi durumu iyi olanlar kurban keser, et dağıtırdı. Bizim Ahıskalılar yardımlaşmayı sever. Bayram dışında da kurban keseriz. Türkiye'ye gelince burada da adetlerimizi devam ettirdik. Namazlarımızı kılıyoruz, orucumuzu tutuyoruz, bayramlarımızı yapıyoruz. Yardımlaşıyoruz, inşallah durumlarımız iyi olunca Hac'a da gidebileceğiz*’’ (Eyüp, 59).

Ahıskalı Türkler, yılın sonuna doğru Kasım, Aralık aylarını *hatim ayı* olarak değerlendirmektedir. Kasım ayının ortalarında başlayarak sıralı bir şekilde Ahıskalılar gün gün evlerinde yemekler hazırlatıp, komşularını misafir etmekte; yemek yenilip, Kur'an-ı Kerim okutularak, ev sahibinin ölmüşlerine dua edilmektedir. Hayır, hasenat olarak görülen bu ikram, inanışa göre ölülerinin hayrına ve günahlarının bağışlanması amacıyla yapılmaktadır (Mirza, 55; Binalioğlu, 66).

Ahıskalı Türklerin dini bir kural gibi gördükleri bazı inançlar vardır. Aslında bunlar sadece Ahıskalılar da değil tüm Müslüman toplumlarda görülen hurafe inançlardır. Dini kaynaklara dayanmadan, kültürel normlar sonucunda üzerlerine kutsiyet atfedilmiş bilgilerdir. Bunlardan bazıları şunlardır.

> ‘‘*Gece tırnak kesilmez. Akşama doğru, ikindi vakitlerinde duş alınmaz. Akşam vakitlerinde uyunmaz. Geceleri dışarıya kaynar su dökülmez*’’ (Mustafa, 37; Mustafa, 68).

> ‘‘*Cuma günü çamaşır yıkanmaz, Salı günleri uğursuzdur. Salı günlere ekin ekilirse geç çıkar, bereketsiz olur*’’ (Selimkızı, 79).

''Hastalıklardan korunmak için eskilerden kapılara zincir takılırmış. Hala yapanlar var. Kızların çeyizine sabun koyulmaz. Acı olduğu için hoş görülmez. Komşularımızdan biri öldüğü zaman biz evlerimizde kovalarda su varsa boşaltırız, ölü suyu derler ona'' (Mirza, 54).

Bu örneklere benzer akıllara gelmeyen nice hurafe bilgi vardır. Ahıskalı Türklerin sürgün ve göçler neticesinde, yaşadıkları coğrafyalardan aldığı yanlış dini bilgilerinde dini hayatın yanlış ilerlemesine sebep olduğunu düşündürmektedir.

Ahıskalı Türkler ile ilgili yapılan çalışmalarda dini hayatları ile ilgili verilen bilgiler çoğunlukla birbirini destekler vaziyettedir. Topçu'nun yaptığı çalışmada, Ahıskalıların İslam dinine mensup, Sünni ve Hanefi mezhebine tabii olduklarından bahsedilmiştir (Topçu, 2018:82). Yine aynı çalışmada Ahıskalılara ait bazı hurafe inançlardan bahsedilmiştir. Bunlar;

''Yanan odunun üzerine su dökülmez.

Kırk günlük bebek olan eve et getirilmez. Çünkü bebeğin boynu tutmaz.

Ekmek tek elle kesilmez.

Yeni doğan bebeği nazardan korumak için alnına kömür sürülür.

Yeni doğum yapmış annenin ve bebeğinin yatağına demir, bıçak ve ekmek konur.

Cenaze çıkan evde üç gün et pişirilmez.

Ölen kişinin çamaşırları üç gün sonra yıkanır ve suyu temiz bir yere dökülür'' (Topçu, 2018:84).

Saygılı'nın çalışmasında ise farklı bir bilgi olarak *kada kurbanı* adı verilen bir gelenekten bahsedilmiştir. Bu geleğene göre, Ahıskalılar için önemli bir gelişme olumlu bir neticeye ulaşır ya da büyük bir sıkıntıdan kurtulurlarsa kada kurbanı keserek komşularına dağıtırlar. Bizim kültürümüzde bulunan adak kurbanı uygulamasına benzer bir hal olarak görünse de, Saygılı'nın ifadesine göre adak adanmamış olsa da, bir musibetten kurtulma ve şükür vesilesi olarak da kada kurbanı kesilebilmektedir (Saygılı, 2004:204).

2.7. Ahıskalılar ve Eğitim

Eğitim, ''*çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiye*'' (TDK, 2011:761) ve

‘‘*belli bir konuda, bilgi veya bilim dalında yetiştirme, geliştirme, öğrenme işi* ve *yeni kuşakların toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine; kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme*’’ (DDY, 2012:514) anlamlarına gelmektedir.

Bu çalışmada anlatılan Ahıskalı Türklerin, Türkiye’ye gelişi yakın dönem olduğundan, vatandaşlık almaları epey sürmüştür. Bu durum çocukların eğitim-öğretim hayatını olumsuz etkilemiş ve eğitim dönemi kayıtlarına geç kalmalarına sebep olmuştur (Mirza, 55; Mevlütoğulları, 46). 2015 yılında Türkiye’ye gelen Ahıskalı Türklerin birçoğu Ukrayna’da eğitim öğretimini tamamlamış olmalarına rağmen, ilköğretim ve ortaöğretim çağındaki çocukların hem Türkiye’ye alışma süreci hem de vatandaşlık alma sürecinin uzamasından ötürü eğitim faaliyetleri gecikmiştir. Vatandaşlık alan ilk ve orta öğretim düzeyindeki çocuklar eğitim hayatına başlasalar dahi, Ukrayna yazı diline aşina olduklarından dersleri anlama noktasında belirli problemler yaşamaktadırlar. Yapılan mülakatlarda aile büyükleri eğitim faaliyetlerindeki aksamaları büyük bir problem olarak görmektedir. Orta öğretimden mezun olan öğrencilerin Türkiye’deki üniversitelere girme olasılığı da çok düşüktür. Ayrıca Ahıskalı Türklerin maddi açıdan sıkıntılar yaşadığı düşünüldüğünde, birçok yükseköğretimde eğitim alma yaşına gelen genç, belirli iş grupların çalışmakta ve ailelerinin geçimine katkı sağlamaktadır.

Bunların dışında küçük oranda bir grup genç, Dünya Ahıska Türkleri Birliği (DATÜB)’nin girişimleri sonucu Türkiye’deki bazı üniversitelerde denklik oluşturularak eğitim-öğretim hayatına başlamıştır. Eğitim konusu ile alakalı Ahıskalı Türkler mülakatlarda şunları söylemiştir;

> ‘‘*Bizler eğitime çok önem veririz. Ukrayna’da iken bütün çocuklarımız okusun bilgilensin bizim yaşadığımız sıkıntıları yaşamasın, cahil kalmasın diye çok uğraştık. Çocuklarımız Rusça bilirlerdi. Ama evde biz Türkçe konuşurduk. Buraya geldikten sonra okula başlayan bazı çocuklar Türkçe yazarken bazı kere (bazen) akılları karışıyormuş. Rusça konuşup, yazıyormuş. Biz daha yeni geldik alışana kadar böyle durumlar olacak. İsteğimiz bir an önce herkese vatandaşlık verilmesi ve çocuklarımızın eğitim hayatına burada da devam etmesidir*’’ (Ali, 54).

Mülakat yapılan Ahıskalıların birçoğunun lise mezunu olduğu pek azının üniversite bitirdiği görülmüştür. Yaş grubu olarak bakıldığında, birçoğu Fergana Olayları olarak bilinen 1989 Özbekistan karışıklığında genç yaş statüsünde olduğundan,

Ukrayna'ya gittiğinde okumak yerine çalışarak ailelerine destek olmayı tercih etmiştir. Bazıları ise eğitim hayatına devam ederek geri kalan hayatına devlet memuru olarak geçirmek istediğinden, bir süre çalıştıktan sonra üniversiteye girerek eğitim faaliyetlerine devam ettiğini söylemiştir.

Mülakatlara 2018 yılında başlanmıştır. Mülakatlar yapıldıktan sonra başlatılan çalışmalarla birlikte Ahıskalıların çoğunluğuna vatandaşlık verilmiş ve eğitim-öğretim faaliyetlerine devam etme oranı büyük oranda artmıştır.

> ''*Ukrayna'ya gittiğimizde çok az Ahıskalı üniversiteye gidebildi. Ben okumak istiyordum. Bir süre ailemle bağda, bahçede çalıştıktan sonra üniversiteye hazırlandım. Kazandım üniversiteyi. Mezun oldum. Sonra memurluğa başladım. Ama ağabeyim okumadı mesela oda ehliyet aldı şoförlük yaptı. Birimizin fedakârlık yapması gerekiyordu. Sonra evlendik, istedik ki hep çocuklarımız okusun. Benim iki kızım vardı. İkisini de okuttum. Biz göç etmeden evvel onlar zaten buraya gelmişti. Şimdi biri Antalya'da biri de Ankara'da çalışıyor. Keşke fırsat olsaydı bütün Ahıskalı çocuklar okusaydı*'' (Mirza, 55).

Üzümlü'de bulunan Ahıskalıların eğitim süreçleri ile alakalı yapılan bazı akademik çalışmalarda, eğitim sürecindeki sorunlar ve ihmaller gün yüzüne çıkarılmaya çalışılmıştır. Erzincan Üniversitesinin ev sahipliği yaptığı Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu'nda (2017) sunulan bildiriler arasında Ahıskalıların eğitimi konusunda da akademik çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalar içerisinde Erzincan'da bulunan Ahıskalıların eğitim durumu ile alakalı bilgiler, Ahıskalı öğrencilerin öğretmenleri ile görüşülerek onların gözünden problemler anlatılmıştır. Bu çalışmada disiplin konusunda öğretmenler, öğrencilerin uyum zorluğuna, sorumsuz tutum ve davranışlılarına vurgu yapmışlar; bu konuda şunları söylemişlerdir;

> ''*Ahıskalı öğrenciler, anlatılan dersi anlamadıkları için disiplin problemleri ortaya çıkmakta ve öğrencilerde uyum sorunları ortaya çıkmaktadır*''(Akan, vd., 2017:275).

Bu çalışmada öğretmenler için diğer bir problem ise Ahıskalı öğrencilerin yetersiz kelime dağarcığı, okuduğunu anlayamama, kültürel farklılıklar, eğitim anlayışındaki farklılıklar ve özellikle matematik dersinde problem çözememe gibi konulardır. Bu konuda ise öğretmenler şunları söylemiştir;

> ''*Ahıskalı öğrencilerin en önemli sorunu dil olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahıskalıların kullandığı ağız ile yerel halkın kullandığı ağız arasındaki farklılık yanlış anlaşılmalara sebep olmaktadır. Bunun neticesinde istenmeyen sürtüşmeler çıkabilmektedir. Ayrıca kültür farklılıkları da önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır* ''(Akan, vd., 2017: 275, 276).

> "*Daha önce bulundukları bölgede bu çocuklara verilen eğitimin mahiyetini bilmediğimiz için ve çocukların ön öğrenmeleri hakkında yeterince bilgiye sahip olmadığımız için biz öğretmenler büyük zorluk yaşamaktayız*'' (Akan, vd., 2017:276).

Bu çalışmadaki öğretmenlere göre problem olarak karşılarına çıkan diğer bir husus ise ailesel faktörler ve Erzincan'daki eğitim faaliyetlerinin eksikliğidir. Bu konuda öğretmenler şu bilgileri vermişlerdir;

> ''*Ailelerin Türkiye'deki imkânlarının kısıtlı olması çocuklar üzerinde maddi ve psikolojik açıdan olumsuzluk yaratmaktadır*''(Akan, vd., 2017:276).

> ''*Ailelere vatandaşlık verilmeli ve iş imkânlarının artırılması gerekiyor. Ailelerin öğrencileri uyum için sosyal ve kültürel etkinlilere bolca yer verilmelidir*''(Akan, vd., 2017:276).

> ''*Bu öğrenciler öğretime dahil edilmeden iyi bir Türkçe eğitiminden geçmeleri sağlanmalı, gerekirse onlar için ayrı sınıflar oluşturulmalı ve onlara uygun özel öğretim planları hazırlanmalı, okula ve çevreye uyum sağlamaları için sosyal aktivitelere yer verilmelidir*'' (Akan, vd., 2017:276-277).

2.8. Ahıskalıların Ekonomik Durumları

Ekonomi, ''*insanların yaşayabilmek için üretme, ürettiklerini bölüşme biçimlerinin ve bu faaliyetlerden doğan ilişkilerin bütünü, iktisat*'' (TDK, 2011:769) anlamına gelmektedir. İnsanların geçimlerini sağlayabilme, barınma, yeme-içme, giyinme gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilme noktasında ekonomik kazanç sağlamaları gerekmektedir. Ahıskalı Türklerin Türkiye'ye gelmeden önce Ukrayna'da, kurulu düzenlerinin olduğu; her birinin çalışmakta olduğu bir iş grubunun bulunduğu söylenmektedir. Ahıskalılar genel olarak tarımla uğraşan bir toplum olmalarının yanında, bir kısmı fabrikalarda işçi olarak çalıştığını; bazıları ise serbest meslekle uğraştıklarını söylemektedir. Memurluk yapan Ahıskalıların oranı düşüktür.

Ahıskalı Türkler, Türkiye'ye geldikten sonra Ukrayna'daki işlerine burada devam edememenin üzüntüsünü yaşamaktadır. Yerleştikleri Erzincan ilinde iş imkânlarının sınırlı olması, verimli tarım arazilerinin olmasının yanında; Ahıskalıların kendilerine ait arazilerin olmayışı ve istihdamın az oluşundan ötürü birçoğu ekonomik açıdan sıkıntılar yaşamaktadır.

2015 yılından itibaren Türkiye'ye kafileler şeklinde yerleşen Ahıskalılara TOKİ tarafından daireler geçici süreliğine kira ödemeksizin verilmiştir. Ahıskalılardan 5 yıl para alınmayacağı bilgisi verilmiştir. Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından

yapılan kişi başı 250 TL'lik yardımın yetmediğini dile getiren Ahıskalılar, 5 yıl dolduktan sonra yaşadıkları evler içinde ödemeler başladığında nasıl bir sıkıntı ile karşı karşıya kalacaklarını düşünmektedir (Mirza,55). Erzincan'ın iş ve istihdam açısından sıkıntılı bir şehir olduğunu düşünen Ahıskalıların farklı şehirlere çalışmak için gittiği de bilinmektedir. Erzincan'a geldiklerinde vatandaşlık alamayan Ahıskalıların gerek sigortasız çalıştığı, gerekse kişisel olarak Erzincan'ın yerli halkının arazilerinde yevmiye usulü çalıştığı da mülakatlarda verilen bilgiler arasındadır.

> ''*Ukrayna'daki savaştan sonra sağ olsun devlet büyüklerimiz bize kucak açtı buraya getirdi. Biz gelirken mallarımızı (ev, araba, arazi vs.) satamadık. Savaştan sonra kimse almadı. Almak isteyenlerde çok düşük rakamlar teklif etti. O yüzden buraya parasız geldik. Devletimiz sağ olsun, bize ev verdi, her birimize 250 TL aylık bağladı. Onunda 100 TL'si kupon (alışveriş çeki). Evler 5 yıllığına verildi. Biz burada iş bulamıyoruz. Kimse bize iş vermiyor. Bazı aileler İŞKUR'da çalıştılar. Onlarda 3 aylık 5 aylık çalıştılar. Biz burada bazı adamların tarlalarında yevmiyeci çalıştık. Onlarda paralarımızı hep geç verdi ya da eksik verdi. Şimdi 5 sene sonra bu evlerin paraları ödenmeye başladığında nasıl ödeyeceğiz biz onu düşüyoruz*'' (Seyfatov, 60).

Ahıskalı Türkler çalışkan bir toplum olarak bilinmektedir. Ahıskalılara verilen TOKİ dairelerindeki bahçelerin tarım alanı olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Her Ahıskalı aile, bahçesini ekip biçerek en azından meyve, sebze ihtiyacını karşılamak adına girişimde bulunmuş durumdadır. Aynı zamanda Ahıskalılar, kaymakamlık ve valilik gibi mülki-idari amirliklere başvurarak kendilerine bir arazi tahsis edilmesini, bu arazide tarımla uğraşarak hem kazanç sağlamayı hem de Erzincan sermayesine katkıda bulunmak istediklerini iletmişlerdir. Bununla ilgili bir çalışma başlatılmış ve küçük ölçekte de olsa Ahıskalı ailelerin çalıştığı seralar kurulmuştur. (Mirza, 55; Agali, 57).

Ahıskalı Türklerin Türkiye'de yaşadıkları bir sorunda Ahıskalı gençlerin iş bulma ümidiyle ailelerinin yanından ayrılmasıdır. Genellikle İstanbul, Bursa, Antalya gibi şehirlere gittikleri bilinmektedir. Bahsedilen konularla ilgili yapılan mülakatlarda şu bilgiler verilmiştir;

> ''*Biz buraya geldik geleli bahçemizi ekeriz. Hıyar (salatalık) eken var sonra pamidor (domates), kartopi (patates), lobiya (fasülye), üzüm. Biz tohumu bulalım yeter ki, tarımla uğraşmayı severiz. Ata dedelerimiz sürgünden sonra Özbekistan'a gittiğinde pamuk ekmişler. Biz hep onlardan öğrendik. Ukrayna'da hepimizin kendi bağı bahçesi vardı. Her şey yetiştirdik ama burada zor. Bahçelerimiz o kadar büyük değil*''(Binalioğlu, 66).

> ''*Üzümlü'ye geldik, Allah sebep olandan razı olsun. Ama burada iş yok, güç yok. Tavuk yok, yumurta yok. Devletimizin burada yaptığı bir yatırım yok. Bu yüzden Üzümlü halkıyla da sorunlarımız oluyor. Biz iş arıyoruz, Üzümlü halkı da*

arıyor. Biz burada onların pastasına ortak olmuş gibiyiz. Ama ne yapalım bizde geçinmek için para kazanmak zorundayız. Kaymakam beyle görüştük, sağ olsun dinledi bizi. Biz iş istedik. Yardımcı olmaya çalıştılar. Bazı komşularımız İŞKUR'da işe başladı. Biz zaten kendi aramızda yardımlaşmayı severiz. Muhtaç olan aileler varsa kendi aramızda toparlayıp yardım ederiz'' (Mirza, 55).

Erzincan Üniversitesinin ev sahipliğinde gerçekleşen Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu'nda sunulan bildirilerde Üzümlü ilçesinde bulunan Ahıskalı Türklerin ekonomik koşulları ile alakalı bilgiler içeren akademik çalışmalar da mevcuttur. Özgür Aydın Bekar, Cemal Sevindi ve Muhammet Enes Yanık'ın birlikte hazırladığı çalışmada, Üzümlü ilçesinde yaşayan Ahıskalıların ekonomik durumu ile alakalı şu bilgilere ulaşılmıştır;

''*Yöreye yerleştirilen Ahıska Türklerinin çalışma çağı nüfusunun fazla olması onlar için büyük bir avantaj sağlamaktadır. Yeterli işgücü imkânları sağlandığı takdirde kendi kendilerine bakabilecek durumadırlar. Bu sayede hem kamu yönetiminin üzerindeki mali yük kalkmış olacak he de Erzincan'daki üretim ve hizmet sektörüne katkı sağlamış olacaklardır*'' (Bekar, Sevindi ve Yanık, 2017:325).

Aynı çalışmada, meslek dağılımları ile ilgili oluşturulan tabloda edinilen bilgiye göre ise Üzümlü'de yaşayan Ahıskalı Türkler içerisinde;

''*8 doktor, 18 hemşire, 3 diş teknisyeni, 5 Eczacı, 8 avukat, 10 öğretmen, 6 ziraat mühendisi, 4 elektrik mühendisi, 3 inşaat mühendisi, 14 muhasebeci, 5 veteriner, 14 oto tamircisi, 32 kaynakçı, 12 aşçı, 27 terzi, 15 kuaför,163 şoför*'' (Bekar, Sevindi ve Yanık, 2017:325) bulunmaktadır.

Bu bilgiler ışığında ülkemizde bulunan diğer göçmenler için başlatılan girişimler ve devlet desteği, Ahıskalı Türkler için de başlatılabilirse; Ahıskalılara en azından kendi geçimlerini sağlamak adına ilgili bölgedeki mülki-idari amirliklerden, devleti temsil eden kuruluşlardan gerekli yardımlar ve kolaylıklar sağlanırsa, Ahıskalıların ekonomik sıkıntıları bir nebze de olsa giderilmiş olacaktır. Yukarıda bahsi geçen mesleklerin birbirleri ile olan ilişkileri de göz önünde bulundurulursa, Ahıskalıların birbirlerine de destek olarak ekonomik kaygılarından kurtulacağı göz önünde bulundurulmalıdır.

2.9. Ahıskalılar ve Vatandaşlık İşlemleri

Vatandaş, ‘‘*yurttaş*’’ (TDK, 2011:2473) anlamına gelmekte olup, toplum içinde aynı yurdu paylaşmak anlamında kullanılan bir kavramdır. Bu başlık altında anlatılmak istenen vatandaşlık ise ‘‘*yurttaşlık*’’ (TDK, 2011:2473) anlamına gelen ve Türkiye Cumhuriyetinin bir ferdi olduğuna dair verilen belge ve evraklardır.

Erzincan’a geldikten sonra uzunca bir süre vatandaşlık almayı bekleyen Ahıskalılar, peyderpey verilen vatandaşlık belgeleri ile birlikte rahat etmeye başlamışlardır. Öncelikli ihtiyaçları barınma olan Ahıskalıların; sağlık ve eğitim gibi insani ihtiyaçlarını karşılamaları için vatandaşlık almaları gerekmektedir. Bu çalışma için mülakatlara başlanılan tarih 2018 yılıdır. Bu süreçten önce vatandaşlıkları verilmeye başlayan Ahıskalıların tamamının vatandaşlık almadığı gözlemlenmiştir. Yapılan mülakatlarda vatandaşlık verilmesindeki gecikmenin sebepleri olarak; Ahıskalıların kafileler halinde Türkiye’ye gelmesi ve 15 Temmuz Darbe Girişimi[24] sonrasındaki bürokratik yoğunluk bilgileri verilmiştir. Mülakatların yapıldığı süreçte Ahıskalı Türkler hakkında bilgi ve belge almak adına kaymakamlık ve göç idaresine başvurular yapılmıştır. Ahıskalı Türklerin özel konumda olduğu, haklarında verilecek bilgi olmadığı, kişisel bilgileri koruma kanunu dolayısıyla bilgi paylaşımı yapılamayacağı gibi söylemlerle bilgi verilmemiş ve sürecin ne kadar yavaş işlediği gözlemlenmiştir. Yalnızca Erzincan Valiliği İl Göç İdaresinden Ahıskalı Türklerle alakalı; 7 kafile olarak Erzincan’a geldiklerini ve 12.07.2019 tarihi itibariyle 2668 Ahıskalının iskân edildiğini bildiren tek sayfalık belge (**Bkz: Ek-4**) tarafıma gönderilmiştir.

[24] 15 Temmuz 2016 Cuma günü, şerefli Türk ordusu içerisine sızmış olan bir grup ‘‘Fetullahçı Terör Örgütü’’ (FETÖ) mensubu, askeri darbe girişiminde bulunmuştur. Darbe girişimi 24 saat geçmeden bastırılmış ve başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Aralarında üst düzey askeri rütbede bulunan Fetullahçı teröristler yakalanarak yargı önüne çıkarılmıştır. Türk halkının zihninden yıllarca silinmeyecek olan darbe girişiminin ardından 500 bini aşkın kişi hakkında adli işlem yapılmıştır. Detaylı bilgi için bkz: Tahir Kodal,‘‘15 Temmuz Darbe Girişimi ve Denizli’’, **Belgi Dergisi**, C. 2, Sayı:16, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Denizli 2018/II, s. 790-819 ve Gizem Herdem, ‘‘Medya ve Toplumsal Bellek: 15 Temmuz Darbe Girişimi Üzerine Bir İnceleme’’ Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı İletişim Bilimleri, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara 2019.

Yapılan mülakatlarda Ahıskalılar Vatandaşlık konusunda şu bilgileri vermiştir;

> ‘‘*Biz ilk kafileyle geldik. Sağ olsun devletimiz seferber oldu. Kaymakam bey, Belediye başkanımız ilgilendi. Kızılay 15 gün ikram dağıttı. Biz gelirken ilk olarak kalacak yerlerimizi düşünüyorduk. Evsiz olmak zordur. Birde biz aralık ayında ayazda, soğukta geldik. Sonra hastalarımız oldu, hastaneye gittiğimizde acil olarak vatandaşlık kâğıtlarımızı almamızı söylediler. Bize o zaman geçici kâğıtlar alabilirsiniz diye söylenmişti. Biz bunu DATÜB'e bildirdik. Genel Başkanımız ve Genel sekreterimiz konuyla ilgilendiklerini söylediler. Sonra işte 15 Temmuz'da darbe girişimi olunca her şey daha da yavaşladı. Allah devletimize zeval vermesin dedik, bekledik. Şimdi birçoğumuz vatandaşlık aldık çok şükür*’’(Mirza, 55).

Üzümlü ilçesinde bulunan Ahıskalıların vatandaşlık işlemleri ile alakalı bilgiler çeşitlilik göstermektedir. Murat Arpacı ve Melek Eryentü hazırladıkları çalışmada, Üzümlü'de yaşayan Ahıskalıların vatandaşlık işlemleri ile alakalı; Ahıskalıların göçmen statüsünde bulunduklarını, Üzümlü'de yaşayan Ahıskalı Türklerin tamamının Türkiye'yi anavatan olarak gördüklerini ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını talep ettiklerini ve vatandaşlık hakları olmadığı için birçok sorunla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Aynı zamanda sosyal güvenlik haklarından mahrum kaldıklarını ve gerçek mesleklerini icra edemediklerini vurgulamışlarıdır (Arpacı ve Eryentü, 2017:280).

Bu çalışmada Arpacı ve Eryentü, Üzümlü'de yaşayan Ahıskalılar ile vatandaşlık hususunda görüşmüşlerdir. Görüşmeler de Ahıskalı bir birey vatandaşlık ile ilgili şu açıklamayı yapmıştır;

> ‘‘*Kimlik verilene kadar biz burada sıkıntı yaşayacağız. İç işleri bakanlığı açıklama yapmış, vatandaşlık verilecekmiş. Devlet oralardan aldı buralara getirdi. Gerisi de olur. Sabredeceğiz*’’ (Arpacı ve Eryentü, 2017:281).

Ülkemizde bulunan farklı göçmen grupları gibi Ahıskalılarda hak ettikleri şekilde yaşamak ve haklarından mahrum kalmamak adına, Türkiye'ye geldikten sonra her fırsatta vatandaşlık alma taleplerini yetkili mercilere ilettiklerini bildirmişlerdir. Ahıskalıların Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak istemelerinin temel sebeplerinden biri de kimliklerini yitirmekten yana korkuları olmalarıdır.

Vatandaşlık işlemlerinin uzamasının sebeplerinden biri de kuşkusuz ülkemizdeki göçmen yoğunluğu ve 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrasındaki Olağanüstü Hal[25]

---

[25] Devletin, hukuk düzeninin olağan kuralları ile üstesinden gelinmesine imkân olmayan olağanüstü bir tehdit veya tehlike karşısında başvurduğu usuldür. Olağanüstü Hal durumlarında geçici olarak vatandaşların temel hak ve hürriyetleri kısmen ya da tamamen durdurulabilir veya vatandaşlar için para, mal ve çalışma yükümlülüklerinin getirilmesine imkân verilebilir. Detaylı bilgi için bkz: Mehmet Ekin Vaiz, ‘‘Olağanüstü Hal Kavramı ve Denetimi’’, Doğu Akdeniz Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim

(OHAL) nedeniyle, bürokratik işlerin işleyişinin yavaşlaması olarak görülmektedir. Araştırmanın yapıldığı tarih ve verilen bilgilerin sonrasında da vatandaşlık işlemleri sürdürülmekte olduğundan şu an Üzümlü ilçesinde yaşayan Ahıskalıların arasında Vatandaşlık alanların sayısı tam olarak net olmamakla birlikte, Erzincan İl Göç idaresi tarafından 12.07.2019 tarihi itibariyle 2668 Ahıskalının iskân edildiği bildirilmiştir.

2.10. Dernekler ve Sivil Toplum Kuruluşları

Ahıskalı Türklerin dünyanın farklı bölgelerinde kurduğu cemiyet, vakıf, dernek ve sivil toplum kuruluşları mevcuttur (Mursül, 2018:85). 1992 yılı itibari ile Türkiye'ye gelen Ahıskalılar da, Türkiye'nin farklı illerinde dernekler kurmuştur. Fakat Erzincan ili Üzümlü ilçesinde ikamet eden Ahıskalıların bu bölgede kurmuş olduğu bir dernek şimdilik bulunmamaktadır. Üzümlü'de ikamet eden Ahıskalılar, DATÜB'e bağlı olduklarını söylemektedir. DATÜB'ün Üzümlü'deki temsilcisi, bu çalışmaya da birçok şekilde destek olan Vahid Mirza Beyefendi'dir. Vahid Mirza, bölgedeki sorun ve sıkıntıları DATÜB genel başkanlığına ileterek sorunların çözülmesi adına girişimlerde bulunan kişidir. Kendileri aynı zamanda Üzümlü Kaymakamlığı içerisindeki Ahıska Birimi Ofisi'nde Kaymakamlık Personeli olarak çalışmakta ve Kaymakamlığa başvuran Ahıskalı Türklerin sıkıntılarına çözüm aramaktadır. Bir şekilde kaymakamlık ile Ahıskalılar arasındaki iletişimi sağlamaktadır. Ahıskalıların Dernek ve Sivil Toplum Kuruluşları ile ilgili verdiği bilgiler şu şekildedir;

> ''*Benim bildiğim DATÜB var. Ukrayna'da Vatan Cemiyeti vardı. Onun dışında duyduklarım var. Bursa'da ki akrabalarımız Ahıska Derneği kurmuş. Onlar çok önceden geldikleri için zamanla kurulmuş. Bizim burada ki işlerimizi DATÜB hallediyor. Başkanımız Ziyaettin Kassanov ve bazı yöneticileri buraya geliyor bazen. Eksiğimiz, gediğimiz var mı, sorunlarımız var mı diye soruyorlar. Sağ olsunlar çok desteklerini gördük*'' (Efrailoğlu, 54).

> ''*En büyük derneğimiz DATÜB var. Her şeyimizle ilgilendiler şimdiye kadar. Vatan Cemiyeti vardı, oda DATÜB'e bağlandı. Ben de burada DATÜB Erzincan Temsilciliğini yapıyorum. Elmira ve Gülmira hanımlar var, onlarda yardımcılarım. DATÜB Ahıskalıların yaşadığı her ülkeye ulaşıyor. Ahıskalıların dertlerini sorunlarını dinleyip yetkililere ulaştırmaya çalışıyor. Bazı programlarımız oluyor. Mesela 1944 sürgünü ile alakalı programlar oluyor, Ahıskalı gençlerin birbiri ile kaynaşması için Gençlik buluşmaları düzenliyorlar. Bizde elimizden geldiğince burada yaşayan Ahıskalıların sorunlarını başkanımıza ya da genel sekreterimiz var ona ulaştırmaya çalışıyoruz*'' (Mirza, 55).

---

ve Araştırma Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazimağusa-Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti 2011.

Ahıskalı Türkler, Türkiye dışında yaşadıkları farklı ülkelerde de çeşitli dernek ve sivil toplum kuruluşları oluşturarak, hem anavatanlarına geri dönmek için çalışmalar yürütmekte hem de bu kuruluşlar sayesinde birbirleri ile iletişimde kalmaktadırlar. Ahıskalı Türklerin şu an en büyük sivil toplum kuruluşu DATÜB olarak bilinmektedir. Dünyanın birçok ülkesinde temsilciliği bulunan DATÜB, Ahıskalı Türklerin sorun ve taleplerini ilettiği, çözüm için başvurduğu en belirgin sivil toplum kuruluşu olduğu görülmektedir. DATÜB dışında Ahıskalıların yerel ve küçük çaplı olarak kurduğu dernekler ve vakıflarda bulunmaktadır.

Ahıskalı Türklerle alakalı yapılan çalışmalardan elde edinilen bilgilere göre Türkiye içinde ve dışında birçok dernek kurulmuştur. Bunlardan Türkiye dışında kurulan Vatan Cemiyeti ve Hsna (Khsna) Derneği en bilindikleridir.

Vatan Cemiyeti, 1989 yılında Moskova'da ilk toplantısını gerçekleştirmiş, 1991 yılında da SSCB tarafından tanınmıştır. Cemiyet en önemli çalışması 1944 yılında Ahıska'dan sürgün edilen Ahıskalı Türklerini, Gürcistan'a geri dönmelerini savunmasıdır. Bu çalışmadan netice alamadığı görülmektedir. 1992 yılında 1. Kurultayı'nı gerçekleştirmiş ve Uluslararası Vatan Cemiyeti adını alarak pek çok ülkede şubelerini oluşturmuştur. 2008 yılında DATÜB'ün kurulması ile birlikte Vatan Cemiyeti de kurumsal olarak DATÜB'e üye olarak Ahıskalı Türkler ile ilgili faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir (Mursül, 2018:85-86).

Hsna Derneği ise Halil Ömerov tarafından 1992 yılında kurulmuş ve Ahıskalı Türklerin Gürcü etnik kökeninden geldiğini savunmuştur. Ahıskalı Türkleri, Meskhetians olarak tanıtmak isteyen dernek, üyelerinin Gürcü anadilini bilmesini, Gürcüce soyadı kullanmasını ve etnik kökeninin Gürcü olduğunu kabul etmesini beklemiştir (Mursül, 2018:86-87).

Bunların dışında Ahıskalıların Türkiye'de kurduğu dernek ve vakıflar da mevcuttur. Bunlar; 1997 yılında İstanbul'da kurulan Ahıskalılar Vakfı, 2000 yılında kurulan Ahıska Türkleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Derneği, 2001 yılında kurulan Ahıskalı Göçmen Türkleri, Kültür ve Dayanışma Derneği, 2003 yılında kurulan Ahıska Türk Dernekleri Federasyonu ve 2004 yılında kurulan Ahıskalı Öğrenciler Birliği dernekleridir (Mursül, 2018:88-89). İnegöl'de yaşayan Ahıskalılar tarafından

1993 yılında kurulan İnegöl Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği de bulunmaktadır. Dernek İnegöl'de yaşayan Ahıskalı Türklerin yardımlaşma ve dayanışmasına katkı sağlarken bir yanda da sosyal sıkıntılarını gidermek adına çalışmalar yürütmektedir (Topçu, 2018:151-152).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ÜZÜMLÜ İLÇESİNDE YAŞAYAN AHISKALILARIN KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ

Kültür; *tarihsel, toplumsal gelişme süreci içerisinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünüdür* (TDK, 2011:1558). Avrupa'da "to civilize" fiilinden "civilization" kavramı Fransızca ve İngilizce sözlüklerde ancak 1775'ten sonra kendine yer buldu. 19. yüzyılda ise kültür ve medeniyet kavramının karşılığı olarak yaygın olarak kullanıldı (Güzeloğlu, 2017:25).

3.1. Ahıskalıların Evlilik Adetleri

Ahıskalılar genellikle kendi toplumları içerisinde evlilikler gerçekleştirmektedir. Kendi toplumları dışındaki evlilikler sonucu asimile olma ve benliklerini kaybetme korkusu ile yapılan bu tür evlilikler ile yıllardan beri süre gelen kültürlerinde çok fazla değişim olmamakla birlikte; maruz kaldıkları sürgünler ve göçler neticesinde yerleştikleri coğrafyalardan da kültürlerine ve adetlerine eklentiler olmuştur.

Evlilik her toplumda olduğu gibi Ahıskalı Türklerde de mutluluk ve sevinci teşkil etmektedir. Düğün merasimine gelinceye dek belirli aşamalar gerçekleşmektedir. Öncelikle evlilik çağına gelen erkeğin aile büyükleri kendi kültürleri içerisinden evlilik çağına gelmiş uygun bir kız aramaya başlarlar (Binalioğlu, 54; Mirza,54; Zabit,61). Tanıdık ve aile büyükleri aralarında göze çarpan veya tavsiye edilen gelin adayları var ise, iyice araştırılarak tanınmaya çalışılır ve karar verilir. Bu ilk aşama Ahıska Türklerinde *Kız Saraflama* olarak bilinmektedir (Reşit, 53; Tuygun,53; Mirza, 55; Rical, 57; Mustafa, 68;).

Özellikle evin büyük kadını ve evlenecek erkek çocuk tarafından uygun bulunan ve beğenilen bir aday var ise mübarek gün olarak değerlendirilen Cuma günü, erkeğin anne ve babası ile yakın akrabalarından bir grup, kızı ailesinden istemeye gider. Bu olay Ahıska Türklerinde *elçilik etmek* anlamına gelmektedir (Mirza, 55; Sefer, 58; Mirza, 58). Kız tarafından olumlu yanıt alınması halinde, bir sonraki Cuma günü de yine erkeğin aile üyelerinden bir grup, kız evine tanışma amaçlı giderek bir sofra etrafında

toplanır ve nişan günü tayin edilir. Bu uygulama ise *Şerbet içme* olarak bilinmektedir. Nişandan önce aileler karşılıklı olarak birbirlerine hediyeler alarak evlerine ziyarette bulunurlar. *Nişan değişme* olarak bilinen bu olaydan sonra da geline tekraren bir elbise (urba) daha alınır. Ahıskalı Türkler bu olaya *Urba Götürmek* demektedir (Murat, 54; Rıza, 57; Eyüp, 59; Kemaloğlu, 61).

Nişan sonrasında aileler tekrar bir araya gelerek düğün gününe karar verirler. Düğün günün belirlendiği bu ziyaretler *kesim kesme* olarak adlandırılır. Düğün tarihi belli olduktan sonra rutin ziyaretler gerçekleşir. Düğünden 2 hafta önce *teklifa* ismi verilen bir davetçi, tanıdıkları ve ahaliyi düğüne davet eder (davetiye dağıtır). Davet edilen kişiler teklifaya belirli bahşişler vermektedir (Tuygun, 53; Mirza, 55; Eyüp, 59). Düğünden önce erkek tarafından gelin evine gelen bir grup kadın, kına ile bir takım hediyeler getirir ve *kına yakma* merasimi gerçekleşir. Düğünden bir gün önce ise kız ve erkek evlerinde *meslehet aşı* adı verilen yemek ile düğün günü öğle vakitlerinde düğünün yapılacağı alanda davetlilere yemek verilir. Öğle zamanından sonra ise erkek tarafı kız evine davul ve zurna ile giderek *gelin çıkarma* adetlerini yerine getirir. Gelin alındıktan sonra merasim alanına gidilerek düğün yapılır (Mirza, 60; Mustafa, 68).

Düğünden sonra gelin ve damadın yaşayacağı eve *güvegiye vermek* (gerdek) için gelin ve damat getirilir. Eski inanışlara göre gelin ve damat birbirine yaklaşmamaları, sohbet ederek uyuşmaları beklenir (Binalioğlu, 66). Düğünden iki, üç gün sonra da damat ve damadın yakın akrabalarından bir heyet, gelinin baba evine giderler. Buna *yüzgördüye gitmek* veya *enişteliğe gitmek* denir (Mirza, 58; İzzahar, 58; Seyfatov, 60). 10 gün civarında beklendikten sonra gelin hanımda alınarak tekrar gelinin baba evine gidilir ve *ayak döndü* denilen adet yerine getirilmiş olur. Ahıskalıların düğün adetleri ile ilgili verdiği bilgiler şu şekildedir;

> ‘‘*Kız olsun, erkek olsun öncelikle yaşının evliliğe hazır olması beklenir. Evlilik çağına gelen erkek için annesi, yengeleri kendi tanıdıkları için kız bakarlar. Bu duruma kız saraflama, kız arama denir. Kendi örfümüze, adetimize uygun; ailemize yakışan bir kız bulunursa aile büyükleri toplanır elçilik etmeye gider. Kız Allah'ın emriyle babasından istenir. Kızın ailesinden olumlu yanıt gelirse bir daha ki hafta nişan, düğün işlerini konuşmak için şerbet içmeye gidilir. Nişan olana kadar aileler birbirlerini daha iyi tanımak için birbirlerine hediye alıp evlerine gelip giderler. Buna da Nişan değişimi ve urba götürmek denir. Sonra düğün zamanı yaklaşınca teklifa seçilir ve akrabalar komşular davet edilir. Düğünden önce kız evinde kına yakılır. Bir de meslehet aşı dediğimiz yemekler ikram edilir. Düğün günü gelin evinden davul zurna ile çıkarılıp düğün yerine getirilir. Düğünden sonra*

eve geçilip gerdeğe gidilir. Söylemesi ayıp önceleri damat evine gelinin yengelerinden falan da gelir gece beklermiş. Duymuşsunuzdur kapı dinleme falan olurmuş. Birde kız namuslu mu diye beyaz çarşaf verilirmiş. Bu gibi adetler çok konuşulmaz normalde ama olmuş yani bunlarda söyledim işte. Düğün gününden iki gün sonra damat kayınpederinin evine gider eniştelik etmeye. Birde sonrada gelinle beraber giderler ayak döndü denir. Ayak döndü olduktan sonra normal yaşamaya başlanır'' (Mirza,54).

''*Eskilerden böyle birbirini sevip gezip tozmak yoktu. Ayıp bilinirdi. Şimdi gençler birbirini görmek istiyor, tanımak istiyor. Yaşları gelince ana babalarına anlatıyorlar, hayırlı görülürse aileler tanışıp düğün oluyor. Tabi herkes de böyle olmaz. Bazıları yine sizin dediğiniz gibi görücü usulü evleniyor. Düğün adetlerimiz sizle çok benziyor aslında. Hepimiz Türk'üz sonuçta. Âdetimiz, töremiz birdir*'' (Mirza, 58).

Ahıskalı Türklerin sosyal ve kültürel yaşamları ile ilgili yapılan çalışmaların birçoğunda evlilik adetleri birbirine benzer şekilde anlatılmıştır. Birbirlerinden farklı coğrafyalarda yaşayan Ahıskalıların, yaşadıkları coğrafyanın kültüründen etkilenmeleri sonucu evlilik adetlerinde ufak tefek farklılıklar görülmektedir. Ahıskalı Türklerin evlilik adetlerinden bahsedilen, Kırgızistan'da yaşayan Ahıskalılar ile ilgili çalışma yapan İlmira Ragibova, Ahıskalı Türklerin evlenme şekillerinden birinin de *kız kaçırma* olduğunu ifade etmiştir. Ragibova'nın anlatımına göre;

''*Kız kaçırıldıktan sonra ailesine haber verilir. Kızın ailesi kızının yanına gider, kız razı olmazsa geri getirilir, razı olursa da kalır. Geri getirilen kız, kaçıran kişinin elçisi tarafından tekrar istenirse, kız verilir ve düğün yapılır. Kaçırılan kız orada kalırsa babası evinde düğün yapılmaz. Düğün sadece erkek tarafında yapılır. Düğünden önce erkek tarafından büyükler kızın ailesiyle barışmak için gelirler. Başlık parası verilir ve düğüne davet edilir. Kızın anne ve babası hangi durumda olursa olsun düğün esnasında damat tarafının evine gitmez*'' (Ragibova, 2008:120-121).

Ragibova'nın çalışmasındaki diğer bir evlilik örneği de *beşik kertmesi* usulüdür. Ragibova beşik kertmesi usulü hakkında iki dost ailenin daha da yakınlık kurmak için çocukları küçükken beşik kertmesi yapıldığını ve evlilik çağları geldiğinde evlendirildiklerini lakin bu uygulamaya günümüzde çok fazla rastlanmadığını beyan etmektedir (Ragibova, 2008:121).

Kazakistan'da yaşayan Ahıskalılar ile ilgili çalışma yapan Fatima Devrişeva ise evlilik adetleri ile ilgili farklı olarak *Bey Değiştirme* usulünden bahsetmiştir. Bu adete göre göre, kız ve erkek tarafının elçileri birbirlerine çeşitli hediyeler alarak yakınlık kurmakta ve birbirlerinin gönlünü hoş etmektedir (Devrişeva, 2010:28-29). Bey değiştirme bir nevi nişan âdetine benzemektedir.

Azerbaycan'da bulunan Ahıskalılar ile ilgili çalışma yapan Nigar Şakirova ise evlilik adetleri ile ilgili farklı bir bilgi olarak *çerez oynatmak* âdetinden bahsetmektedir. Bu usul bir tepsinin içerisine çerez, tatlılar ve mum konularak gelinin önünde çocuklar tarafından oynatılması hususudur (Şakirova, 2014:47).

Türkiye'de bulunan Ahıskalı Türklere bir başka örnek ise Bilecik'in Kapanalan Köyü'dür. Burada bulunan Ahıskalılar ile ilgili çalışma yapan Seda Yılmaz Vurgun ise farklı olarak şu bilgileri vermiştir;

> ''*Kız alıp verme durumlarında Ahıskalıların kendine özgü gelenekleri bulunmaktadır. Kız istemeye üç kez gidilmektedir. İlk istemeye iki-üç kişiden oluşan erkek grubu gitmektedir. İlk iki ziyarette çay gibi içecekler ikram edilmemektedir. Üçüncü gidişte kızın verileceği kesinleşince kız tarafı karanfil şeker ve sudan oluşan bir şerbet ikram etmektedir. Kız söz anına kadar ortada gözükmeyip şerbet verilmeye başlayınca Katha adlı geleneksel kıyafetlerini giyerek aile büyüklerinin yanına gelmektedir*'' (Vurgun, 2018:78).

Görüldüğü üzere farklı coğrafyalarda bulunan Ahıskalı Türkler incelendiğinde evlilik adetleri ile ilgili farklı detaylar görülmektedir. Bu detaylar belki her bölge de bulunan, lakin yıllar sonra unutulmaya yüz tuttuğu için çalışmalarda ön plana çıkmayan adetlerdir.

3.2. Ahıskalıların Doğum Adetleri

Doğum, bütün toplumlarda sevinçle karşılanan ve soy devamı için önemli görülen bir durumdur. Ahıskalı Türklerde de diğer toplumlarda olduğu büyük sevinç ve mutlulukla karşılanan doğum, aynı zamanda evli çiftlerin artık aile olduğuna işarettir. Ahıskalı Türklerde doğum öncesindeki hamile kadınlar *gebe, iki canlı ve ağırayak* gibi isimler ile anılır (Mevlütoğuları,46). Ahıskalılar yeni doğan çocuklara *teze dünya* demektedirler (Zabit,61; Mirza, 54). Doğumdan sonra aile tarafından belirlenen bir günde çocuğun doğumunu kutlamak için maddi durumları iyi olan aileler *beşik toyu* denilen bir eğlence tertip etmektedirler (Mustafa, 37)

Yukarıda doğumla ilgili Ahıskalı Türklerin kullandığı bazı terimler açıklanmıştır. Ahıskalı Türklerin doğum adetleri ile ilgili verdiği bilgiler şu şekildedir;

> ''*Kadınların hamile oluşunun çok fazla bilinmesi istenmez. Bilindikten sonra bile Ahıskalı kadınlar günlük işlerinden vazgeçmez. Ahıskalı kadınlar çalışkanlıkları ile ön plana çıkmaktadır. Bazı bölgelerde hamile kadınların uzak*

mesafelerdeki tarlalara dahi çalışmaya gittikleri söylenir. Doğum anına kadar çalışmayı elden bırakmadıkları bilinir'' (Rıza, 57).

''*Hamile kadınlara büyük bir saygı vardır. Aşerme durumlarında istediği şeyin yedirilmesine özen gösterilir. İnanışlara göre eğer kadının yüzünde çiller oluşmuş ve karın ağrıları fazlaysa bebeğin kız olacağına; bel ağrısı fazla olup karın dik durumda olursa bebeğin erkek olacağına inanılmaktadır*''(Mirza, 54).

''*Doğumdan sonra aile büyüğü bebeğin sağ kulağına ezan sol kulağına kamet okur ve ismini verir. Bebeğe verilen isimler genelde yakın zamanda ölen aile büyüklerinin ismidir. Yakın zaman da ölen aile büyüğü yok ise genelde aile büyüklerinin isimleri ya da dini büyüklerden sevilen isimler verilmektedir*'' (Binalioğlu, 54).

''*Kadının hamile oluşu ailesini çok mutlu eder. Önceleri herkes tarafından bilinmesi istenmez. Belli zaman geçtikten, kadının karnı şişmeye başladıktan sonra aile büyüklerine söylenir. Gelin utanır yoksa. Babasının, kayın pederinin yanında bol elbiseler giyer ki çok belli olmasın. Bir zaman sonra gelin aşermeye başlarsa kocası onu memnun etmek ister. Canı ne çektiyse almaya çalışır. Bebek doğduktan sonra eve getirilir, temizlenir, yıkanır. Aile büyüklerinden biri kulağına ezanını okur, adını koyar. Kur'an okutulur sonra. Kadın 40 gün dışarı çıkmaz. Yastığının altında bıçak ya da makas falan koyarlar. Maddi durumu iyi olan aileler kurban keser, mevlid okutur. Gelenlere yemekler ikram edilir. Gelinin büyükleri beşik getiriler bebeğe, beşik toyu deriz. Gelinin ailesinin durumu iyiyse eğer beşik toyu yapılır. Eğlenceler olur, oyunlar oynanır. Bebeğe, anne ve babasına hediyeler getirirler*''(Eyüp,59).

Ahıskalı Türkler ile ilgili yapılan çalışmaların birçoğu doğumla ilgili adetleri doğum öncesi ve doğum sonrası olarak ikiye ayırarak incelemiştir. Doğum öncesi adetlerde farklı bir bilgi olarak verilen kadınların doğuramama ya da kısır kalmaları ile ilgili ''*hocaya götürme, muska yazdırma, gelinin beline hamur sarılması*'' gibi uygulamalardan bahsedilmiştir. Bu uygulamalardan sonuç alınmazsa hekime başvurulduğundan söz edilmiştir (Ragibova, 2008:116; Etyemez, 2016:308; Şakiroğlu, 2016:39).

3.3. Ahıskalıların Cenaze (Ölü Gömme) Adetleri

Ölüm, bütün toplumlarda kaybı ve acıyı hissettiren bir durumdur. Toplumlar ölüm sonrasında farklı ritüeller uygulasa da, hissedilen duygular aynıdır. Ahıskalı Türklerin cenaze ritüelleri klasik Türk toplum yapısındaki gibidir. Ahıskalıların cenaze (ölü gömme) adetleri ile ilgili verdikleri bilgiler şöyledir;

''*Hastalar ve yaşlılarda ölümü yaklaştığı anlaşılan kişilerin evlerine akrabaları toplanır, uzakta ki akrabalarına haber verilir. Ölecek olan kişinin yanında Kur'an ı Kerim okunur ve kelime-i şehadet getirmesi telkininde bulunulur Aniden gelişen (kazalar vb.) ölümlerde ise hastanelere gidilerek dua edilir. Eğer*

ölüm erken saatlerde gerçekleşmiş ise genellikle ikindi namazını müteakip cenaze defnedilir. Uzaktan gelecek akrabaları var ise cenaze bekletilir ve bir daha ki gün defnedilir. Cenaze yakınları mezar kazıcılar ile birlikte mezar kazar. Cenaze yıkanır ve kefenlenir. Eski zamanlarda cenaze evden çıktıktan sonra odasına ölen kişinin uzunluğunda bir kamış uzatılırmış. İnanışa göre kamış uzatmanın amacı aynı evden bir cenaze daha çıkmamasıdır. Şimdilerde bu adet uygulanmamaktadır'' (Aslanoğlu, 61).

''*Cenaze namazı kılındıktan sonra mezarlığa götürülür. Vefat eden kişi kadın ise en yakınlarından birinin kabre indirmesi beklenirken, erkeğin vefatında kabre indiren kişi çok önemli değildir. Cenazeden sonra Kur'an-ı Kerim okunur ve cemaat dağılır*'' (Binalioğlu, 66).

''*Cenaze evinde 3 gün yemek pişmez. Komşular ve akrabalar yemek pişirerek cenaze evine getirir. Bu duruma ' acı ekmek ' adı verilmektedir Vefat eden kişinin kıyafetleri yıkanarak ihtiyaç sahibi olan akraba ve komşularına verilmektedir. Dağıtılmayan kıyafetler ise gömülür*'' (Mustafa, 37).

''*Cenaze defnedildikten sonra her Cuma akşamı cenaze evinde Kur'an-ı Kerim okunmaktadır. 5. Gün ile 7. Gün arasında yemek pişirilerek mezar kazanlara ve dua eden imama ikram edilir. Buna ' kazma kokusu çıkarma' denmektedir. Aynı zamanda mevtanın arkasından yedisi, kırkı, elli ikisi ve sene-i devriyesinde Kur'an okutulup, dua edilir. Bu günlere çok önem verilir. Akraba ve komşular çağrılarak yemek ikram edilir*'' (Zabit, 61).

Cenaze adetleri hemen her bölgede aynı şekildedir. Ölüler, İslami usullere göre defnedilmekte, cenaze evine gelen misafirlere ikramda bulunulmakta; sonrasında ise Kur'an okunarak, dua edilmektedir.

3.4. Ahıskalıların Beslenme Kültürü

Her milletin kendine mahsus bir yemek kültürü bulunmaktadır. Ahıskalı Türklerin de zengin ve çeşitli bir yemek kültürü bulunmaktadır. Sürgünler ve göçler neticesinde birçok coğrafya da bulunan Ahıskalılar, gittikleri coğrafyaya kendi yemek kültürlerini taşıdıkları gibi bulundukları coğrafyaların yemek kültüründen de etkilenmişlerdir. Yapılan mülakatlarda Ahıskalıların birçoğu ellerinde hamur yapacak malzemelerinin bulunmasının büyük bir nimet olduğunu söylemiştir. Hamur sayesinde aç kalmayacaklarını, yemek çeşitliliğinin büyük kısmını hamur işlerinin oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Kendilerine özgü yemeklerin dışında, genel olarak yemek çeşitleri Anadolu coğrafyasında bulunan, her bölgede bilinen sebze ve etli yemeklerdir. Yemek çeşitliliğini çorbalar, hamur işleri, yemekler, tatlılar olarak ayıracak olursak, Ahıskalıların verdiği bilgiler şu şekildedir;

Çorbalar: *Tutmaç çorba, ayran çorbası, puşuruk (püşürük) çorbası, lobiya çorbası, kelecoş çorbası, umaç çorbası, kaynama çorbası, süt çorbası, çadi çorbası, kavurma çorbası* (Reşit, 53; Mirza, 55; Murat, 54; Sefer, 58; Selimkızı,79; Mustafa, 68) gibi çorba isimleri söylenmiştir.

Hamur işi yemekleri: *Gözleme, bazlama, katmer, hinkal, kete (hoyl) , lağman, bişi, haçapur, sinor, erişte, lapada hinkalı, yufka (yupka), samsa, papa, ekmek (etmek) aşı* (Tuygun, 53; Eyüp, 61; Seyfatov, 61) gibi hamur işi yemek isimleri söylenmiştir.

Yemekler: *Cadi, kuymak, hasuta, kapuska, özbek pilavı, pirinç pilavı, kazan kebabı, leğen (lenger) kebabı, kuş kebabı, tandır kebabı, pilek kebabı, dolma, sarma, puçiko* (Sefer, 58; Seyfatov, 61; Tuygun, 53; Murat, 54) gibi yemek isimleri söylenmiştir.

Tatlılar: *Şirbirinç* (sütlaç), *sümelek* gibi tatlı isimlerinin yanında yaş pasta, kuru pasta, baklava, kurabiye gibi tatlı isimleri de Ahıskalıların tükettiği tatlılar olarak bildirilmiştir (Mirza, 58; Selimkızı, 79).

Bunların dışında yemek kültürlerinin içinde salatalar ve içeceklerde genel olarak Anadolu coğrafyasında kullanılan salata ve içeceklere benzemektedir. Bizlerinde bildiği çoban salata, Rus salatası gibi salataları kullandıklarını ifade etmişlerdir. İçecek olarak çay, kahve, ayran gibi geleneksel içeceklerimizin yanında kola, gazoz, meyve suları gibi içecekleri de tükettikleri; Ahıskalı bazı vatandaşların alkollü içecekleri de tercih ettiği söylenmiştir. Bunların dışında bazı mülakatlar şöyledir;

> ‘‘*Bizlerin yemek kültürü çok geniştir. Ahıska'da ata dedelerimizin öğrettiklerinin yanında Özbekistan ve Ukrayna'da gördüğümüz yemek çeşitlerini de mutfağımıza taşımışız. Şimdi mesela Türkiye'ye geldik buradan da öğrendiğimiz yemekler vardır. Ahıska yemekleri deyince akla ilk gelen yemekler mesela hinkal var, sinor var siz siron (ziron) diyorsunuz. Tutmaç çorbamız var, lobiya çorbamız var, ayran çorbamız var. Bunların yanında hamur işinden yapılan yemeklerimiz var. Mesela gözleme, bazlama, katmer, samsa, lenger (leğen) kebabı var. Pilavı bilirsiniz zaten bir de havuç falan koyuyoruz Özbek pilavı deriz. Adı üstünde Özbekistan'da öğrenmişiz mesela oda çok yenir. Tatlı olarak şirbirinç tatlısı var siz ona sütlaç diyorsunuz. Bir de özel günlerde nevruz da falan sümelek yapılır*’’ (Mirza, 55).

Ahıskalı kadınların geçmiş yaşantılarında kendi imkânları ile yaptıkları besinlerinde mevcut olduğu, lakin Türkiye'ye geldikten sonra imkân bulamadıklarından ötürü artık yapamadıklarını söyledikleri de görülmüştür. Özbekistan ve Ukrayna'da

tarım ve hayvancılıkla da uğraşan Ahıskalılar özellikle süt ve süt ürünlerini kendi besledikleri hayvanlardan elde ettiklerini dile getirmiştir.

> ‘‘*Ukrayna’da yaşarken ineklerimiz koyunlarımız vardı. İneklerimizde sütlerimizi sağardık ve o sütlerden peynir, yağ, çökelek yapardık. Buraya geldikten sonra ineğimiz olmadığı için çok yapamıyoruz. Buralarda hazır satılıyor. Bizim yaptığımız gibi doğal ve lezzetli olmasalar da alıyoruz. Sadece peynir, yağ değil yani. Sütümüzden şirbirinç (sütlaç) de yapardık, çocuklarımıza sütü kaynatıp içirirdik*’’ (Eyüp, 59).

Ahıskalı Türklerin beslenme kültürü yaşadıkları bölgelere göre değişse de; kalıplaşmış ve her bölgede Ahıskalıların kendilerine mal ettikleri yemekleri de mevcuttur. Ahıskalı Türklerin anlatıldığı hemen her çalışmada yemek kültürü konusunda karşımıza çıkan yemekler vardır. Bunlar; ‘‘*gözleme, bazlama, katmer, hinkal, kete, sinor, samsa, çadi*’’ gibi yemeklerdir. Yapılan çalışmalarda yaşadıkları coğrafyalara göre farklı yemeklerden de bahsedilmiştir.

Kırgızistan bölgesinde yaşayan Ahıskalıların beslenme kültürü ile ilgili bilgiler veren Ragibova bu çalışmadan farklı olarak ‘‘*borş ve okroşka Rus kültürüne ait çorbalardan, Kırgız ve Kazak beşparmağı, aşlanfu*su, *feselli, fetir*’’ gibi besinlerden bahsetmektedir (Ragibova, 2008:129-132).

Kazakistan’da yaşayan Ahıskalılar ile ilgili çalışma yapan Etyemez ise, bu çalışmada verilen bilgilerden farklı olarak; ‘‘*harşu, pepe, somin, zincar, kayganah, soğutma, gah, kaz çalahunta, kuzu kulağı, panpara*’’ gibi besinlerden bahsetmiştir (Etyemez, 2016:335-337).

Bursa’nın İnegöl ilçesinde yaşayan Ahıskalı Türklerle ilgili çalışma yapan Topçu’nun çalışmasında ise yemek kültürü ile ilgili verilen bilgiler bu çalışmadaki bilgiler ile örtüşmektedir. Topçu’nun eserinde Ahıskalılar ile yapılan görüşmelerde katılımcılar genel olarak hinkal, sinor, bazlama gibi ön plana çıkan besinlerinden bahsederken, gittikleri coğrafyanın mutfak kültüründen etkilendiklerini de söylemişlerdir (Topçu, 2018:135).

Bilecik’in Kapanalan Köyü’nde bulunan Ahıskalılar ile ilgili çalışma yapan Vurgun ise farklı olarak *tohaç tatlısı*’ndan bahsetmektedir (Vurgun, 2018:82).

3.5. Ahıskalıların Giyim-Kuşam Adetleri

Giyim kuşam adetleri bütün toplumlarda zaman içerisinde değişim göstermiştir. Ahıskalılar da giyim kuşam konusunda diğer toplumlar gibi değişimi göz ardı etmemiş ve farklı zamanlarda farklı kültürlerinde etkisi ile giyim kuşam konusunda değişiklik göstermişlerdir. Ahıskalıların giyim-kuşam konusunda verdikleri bilgiler şöyledir;

> ‘‘*Eski devirlerde Ahıskalı erkekler yakası düğmeli gömlekler, şalvar, ceket, dizlerine kadar olan çizmeler ve başlarına da fes giyerdi. Kadınlar fistan, uzun etekler giyerek başlarına katha-leçek giyerlerdi. Özbekistan'a gittik değişmeye başladı onlar gibi giyindik. Ukrayna'ya gittik katha-leçek takardık ama oğullar kızlar da onlar gibi giyinmeye başladılar. Şimdi buraya geldik şimdide sizler gibi giyiniyoruz. Katha-leçek sadece düğünlerde gelinler takıyor artık*’’ (Selimkızı, 79).

> ‘‘*Biz genelde urba deriz giysilere. Kostüm şalvar da diyoruz. İşte gördüğünüz gibi giysileriz bunlar. Bizim yaşlarımızdaki kadınlar uzun etek giyer, bol gömlek (göynek) giyer, fistan dediğimiz uzun elbiselerimiz var onlardan giyeriz. Biz gelirken çok fazla elbise alamadık yanımıza. Getirebilseydik onları da görürdünüz; burada da sizin gibi giymeye başladık*’’ (Mirza, 54).

> ‘‘*Öncelerden ata dedelerimiz şalvar giyerdi. Biz şimdi pantolon giyiyoruz. Yaşlılar genelde kumaş pantolon giyiyor. Gençler de sizin gibi kot pantolonlar giyiyor. Biraz da mevsime göre giyilir. Şimdi yazın böyle ince giyiyoruz ama kışın kazak, mont giyiyoruz. Papak derlerdi eskiden başımıza onlardan takardık, fes gibi. Birde çok eskilerden kalma Mahmudiye denilen feslerimiz olurdu, yaşlılar hala giyer onu. Şimdi çalışırken falan şapka (bere)takıyoruz. Kadınlarımız da Türkiye'deki giyim kuşama uyum sağladılar. Bölge halkında gördükleri gibi giyiniyorlar* ’’ (Efrailoğlu, 54).

> ‘‘*Burada giydiklerimizin dışında eteklik, fistan, kaftan, kırmalı kaftan, kostüm şalvar, gömlek giyeriz. Başımıza katha, leçek, tavşal takarız. Burada başörtü Eskiden çarık dediğimiz ayakkabılar vardı onları da giyerdik. Şimdi değişti her şey. Bizde Ukrayna'da böyle giymeye alışmıştık. Şimdi burada da sizler gibi giyiyoruz*’’(Mirza, 58).

Bazı Ahıskalılar, Ukrayna'da kullandığı kıyafet isimlerini de bizlerle paylaşmıştır. Ağızlarına yerleşmediğini ama ara sırada olsa kullandıklarını eklemişlerdir. Bu isimler *Jempir, Tapuçka, Gamaş, Galustuk* (Rasimov, 82) gibi isimlerdir.

Zaman içerisinde bunlara eklentiler olmuştur. Göç edilen coğrafyaların giyim kuşamlarına uyarak günümüze kadar gelinmiştir. Özellikle 1944 sürgününden sonra farklı ülkelere yerleşen Ahıskalı Türkler, eski devirlerde giydikleri kıyafetlerden farklı olarak bulundukları ülkenin şartlarına göre giyinmeye başlamışlardır.

Ahıskalı Türklerle alakalı yapılan farklı çalışmalarda da giyim kuşam kültürü ile alakalı bilgiler yer almaktadır. Kazakistan'da yaşayan Ahıskalılar ile ilgili çalışma yapan Etyemez, çalışmasında giyim-kuşam kültürünü erkek, kadın ve gelin giyimi olarak üç bölüme ayırmış ve erkek giyimi ile alakalı şu bilgileri vermiştir;

> ''*Erkekler başlarına fes, papak, küllah, uçları saçaklı ahmediyeler; üstlerine kalın çizgili, yerli dokunmuş, yakası düğmeli gömlek ve onun üzerine zubon giyerlerdi. Dizlemeleri ve cep ağızları kaytan olan işlemeli şalvar ya da zigva giyerlerdi. Ayaklarına bazen yemen, genellikle çatık giyerlerdi*'' (Etyemez, 2016:344).

Kadın giyimi ile ilgili ise;

> ''*Başlarına ''tafşal'' ve ince tülbentten ''börümce'' takarlar. Üstüne memerşahın incesinden yapılmış ''leçek'' örtülür. Leçeğin üçgen şeklindeki ucu bel ve diz seviyesine kadar uzatılır. Saçlar, gürlük nisbetinde ''hörüklerle'' örtülür. Omuzları potirli, etekleri dar ''apurkali'' ve belden kırmalı ''entariler'' üzerine, yine omuzları potirli, önleri sık sedef düğmeli, göğüs ve kol ağızları işlemeli ''fistanlar'' giyilir. Etek üzerine yalnız ön kısmı örten işlemeli, kaytanlı, etrafı potirli ''peştamal'' giyilir. Gümüş bel bağı bağlanır; çarık, yemen ve bulundukça kundura ya da lastik ayakkabılar, yün çoraplarla giyilir*'' (Etyemez, 2016:344).

Konu ile alakalı bir başka çalışmada ise Öznur Silahşör erkek giyimi hakkında;

> ''*Bazı erkekler pamuklu şalvar, bazıları "sapug" ile "galife" adlı pantolon giymişlerdir. Bununla beraber kimi erkek gömleklerinin yakasında kaytanda olurdu. Kaytan pamuk ya da ipekten yapılan bir nevi dar sicimdir. ''Çoha" ise yakasız, önde ilik - düğme bulunmayan ve çaprazlama kapanan, etek uçları kaytanlı, daha çok koyu mavi veya gri renkli bir üst beden giysisidir. "Arhaluh", "kepenek" ve "kürk" erkek dış giyiminde kullanılmıştır. "Başa "papak", "külah" ve renkli bez ya da poşulardan uçları saçaklı "ahmediyeler" giyilmiştir. Genelde zengin ya da iyi geçinen erkekler sol ceplerine asma saat takmışlardır. Ayakkabı olarak genellikle çarık giyilmiştir Çoraplar yünden, nakışlı ya da değişik renklerde alaca örülmüştür. Çorap boğazı diz altına kadar çıkarak, buraya bağlı özel ip ile bacağa bağlanmıştır*'' açıklamasını yapmaktadır (Silahşör, 2017:539).

Kadın giyimi ile alakalı ise;

> ''*Üst bedene, en içten; kolları uzun ve yakası düz, tek düğmeli boyu dize kadar olan gömlek giyilmiştir. Gömlek beyaz olabildiği gibi, renkli desenli pamuklu kumaşlardan da dikilmiştir. Gömleğe çoğu yerde içlik de denilirdi. Hanımların elbiseleri apurkalı ve kırmalı olmak üzere iki çeşit dikilmiştir. Elbiselerin üzerine peştamal adı verilen kumaş bağlanmıştır. Hemen her kadının, en az bir kat olmak üzere has adını verdiği ipekli ya da kadife kumaştan düğün, bayram gibi özel günlerde giymek için giysileri bulunurdu. Ayrıca evli hanımlar, boyunlarına ''macar'' denilen ve en az üç altından meydana gelen bir dizi altını süslenme aracı olarak takmışlardır. Altınların arasına kehribar veya oltu taşından yapılmış ''şöve'' adı verilen siyah boncuklar ada yer almıştır. Kadınlar süslemede ''urubiye'' adı verilen çeyrek altını da kullanmışlardır*'' bilgilerini vermektedir (Silahşör, 2017:540-542).

Giyim-kuşam konusunda diğer bir hususta, giyilecek kıyafetlerin mevsimsel olarak değişkenlik göstermesidir. Her toplum giyim-kuşam kültürünü birazda içinde bulunduğu coğrafyanın mevsimlerine göre ayarlamaktadır.

3.6. Ahıskalılarda Sünnet Törenleri

İslam toplumlarının hepsinde olduğu gibi erkek çocukların sünnet edilmesi dini açıdan yapılması gereken bir durumdur. Ahıskalı Türklerde erkek çocuklarının 2-10 yaş aralığında sünnet ettirerek, dini gerekliliklerini yerine getirmektedir (Sefer, 58; Kemaloğlu, 61; Mustafa, 68). Erkek çocukların sünnet merasimleri küçük düğün olarak görülmekte ve sevinçle karşılanmaktadır. Ahıskalı Türklerde sünnet merasiminde *kirve* olarak bilinen aile büyüğünün değeri çok büyüktür (İzzahar, 58; Mirza, 60; Eyüp, 61). Kirve, sünnet edilecek çocuğun sünnet masraflarını karşılar ve türlü hediyeler alır. Kirve, sünnet edilen çocuğun ikinci babası yerindedir. Akrabalık bağı olmasa dahi, yakın akraba gibi görülür. Sünnet edilen çocuk için kirvesinin kızı, kardeş gibi görünür; gelecekte nikâh kıyılacak olsa hoş karşılanmaz (İskender, 54). Kirvelik bu kadar önemlidir. Ayrıca Kirve olacak kişinin eşi de sünnet olacak çocuğun yengesi olur ve çocuk büyüyüp evlilik çağına gediğinde, düğününde de yardımcı olunur. Yenge, kız istemeden başlayıp düğün kuruluncaya kadar hemen her işin içerisinde bulunur (Sefer, 58, Mirza, 58).

Ahıskalı Türklerin geleneklerine göre, sünnet merasimlerinde genel olarak Kur'an-ı Kerim okutulur ve sünnet evine gelen misafirlere yemekli ikramlarda bulunulur (Mirza, 58). Tabi bu durum biraz da ailenin ve kirvenin maddi durumu ile alakalıdır. Bazı aileler küçük çaplı eğlenceler tertip ederler. Davul, zurna çaldırır düğün gibi sünnet merasimi yapılır (Ali, 54).

Yapılan mülakatlarda bazı Ahıskalılar sünnet konusunda şunları söylemiştir;

> ''*Bizde çocukların sünnet edilmesi çok önemlidir. Kurban gibi, oruç gibi oda dini bir sorumluluktur sonuçta. Sünnette en önemli şeylerden bir tanesi kirveliktir. Kirve çocuğun babası gibi olur o zaman. Çocuk sünnet edileceği vakitte kirvesi yanında olmalıdır. Çocuğa hediyeler alınır. Maddi durumu iyiyse sünnetten sonra koç keser misafirlere ikramda bulunur. Kirve eğer görevlerini yerine getirmezse suya basma derler bizde, suya basılır. Onu bildiğinden kirve olacak adam her şeyi bilir, ona göre kirve olur. Çocuk sünnet olduktan belli zaman sonra kirve eşiyle beraber çocuğun evini ziyaret eder. Sonra çocuğa ve ailesine hediyeler götürür. Eskiden Valize koyarlardı hediyeleri tabi zaman değişti. Şimdi bazıları hediyelerini paket yaptırıp herkese ayrı ayrı veriyor* '' (İzzahar,58).

> ‘‘*Bizlerde sünnet olacak her çocuğun illaki kirvesi olur. Çocuk doğduğunda, çocuğun ailesini seven, çocuğu seven biri ben çocuğun kirvesi olacağım dediyse o kirvesi olur. Doğduktan sonra sünnet çağına geldiğinde kirvesi yoksa akrabalarından biri kirvelik vazifesini üstlenir. Sonra sünnetlerde mevlit okutulur, ikramlar yapılır. Eskilerde böyle hastaneler falan olmadan önce evlere sünnetçi çağrılırdı. Özel sünnetçiler vardı.. Tabi onlar eski de kaldı. Şimdi hastaneler var. Türkiye'de bu belediyeler falan sünnet çağına gelen çocukları bulup toplu sünnet falanda yaptırıyormuş. Ne güzel bir şey, çocuğun ailesini bir yükten kurtarıyorlar*’’(Zabit, 61).

Ahıskalı Türklerin sosyal ve kültürel yaşamlarını konu alan diğer çalışmalarda da bu çalışmaya benzer anlatımlar yapılarak, çocuklarının sünnet olması hususuna önem verdiklerini belirtilmiştir. Ahıskalıların adetlerinde sünnet konusunda İslami usullere bağlı kalındığı ve kirvenin önemi, her çalışmada vurgulanmıştır.

3.7. Ahıskalılarda Bayramlar ve Önemli Günler

Dünya üzerinde bütün milletlerde olduğu gibi Ahıskalı Türkler içinde önemli sayılan bazı özel günler bulunmaktadır. İslam dinine bağlı olan Ahıskalılar, Ramazan ve Kurban bayramlarını coşkuyla kutlamaktadır. Dini bayramların yanı sıra milletlerin Milli bayramları da bulunmaktadır. Milli bayramlar genellikle devletlerin ulusal içerikli olayların yıl dönümlerinde kutlama yahut anma günleri olarak ilan ettikleri günlerdir. Ülkemizden örnek verecek olursak; Cumhuriyet Bayramı, Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı her yıl kutlama ve anma etkinliklerinin olduğu günlerdir. Milli Bayramların kutlandığı tarihler devletler için önemli günlerdir.

14 Kasım günü, 1944 yılında başlayan sürgün süreci Ahıskalılar için unutulmayan ve ilelebet unutulmayacak günlerden biridir. Bunun dışında bireysel anlamda Ahıskalılar için aile büyüklerini kaybettikleri günlerinde özel olarak anılan günlerden olduğu bildirilmiştir. Yapılan mülakatlar da Ahıskalılar bayramlar ile ilgili şu bilgileri vermişlerdir;

> ‘‘*Bizim için bayramlar, kurban bayramı ile ramazan bayramıdır. Arife gününden (bayramdan 1 gün önce) hazırlıklarımızı yaparız. Mezarlık ziyaretlerine gideriz. Bayram sabahı kalkarız namaza gideriz. Namazdan sonra eve gelir ailemizle bayramlaşıp, büyüklerimizi ziyarete gideriz. Küçükler, büyüklere hürmet edip ziyaretlerine gider. Bayramda küsler barıştırılır, maddi durumu iyi olmayan kimselere yardım edilir. Eve gelen misafire ikramda bulunulur. Kurban bayramı da böyledir. Kurban kesilir mesela, üç parçaya ayrılır biri evindir, biri komşunundur, biri de kimsesizlere, kurban kesemeyenler varsa onlara dağıtılır*’’ (Mirza, 60).

''*Ramazan ve kurban bayramları dışında, Nevruz Bayramı vardır. Baharın gelişini kutlarız. Bu zaten hepimizin (Bütün Türklerin) bayramıdır. Nevruz Bayramı'nda Sümelek yapılır. Çocuklar sevindirilir, eğlenceler olur, oyunlar oynanır. Özbekistan'da daha farklı kutlanırdı. Orada da Sümelek yapılırdı ama büyük eğlenceler olurdu. Ateşlerin üstünden atlardık, çadırlar kurulur yemekler dağıtılırdı*'' (Mevlütoğulları, 46).

''*Ramazan ve kurban bayramları bizim için çok önemlidir. Ramazan da oruçlarımızı tutuyoruz, bayramda bize mükâfattır. Arife gününden yemeklerimiz, giysilerimizi hazırlarız. Mezarlıklar ziyaret edilir. Bayram sabahı erkekler camiye giderler namaz kılmaya bizde evimizi düzenler, toparlarız. Yemeklerimizi hazır ederiz, erkekler gelir bayramlaşırız. Hep beraber ailemizle yemeğimizi yedikten sonra büyüklerimizi ziyarete gideriz. Bayramlarımız coşkulu, mutlu geçer. Bunların dışında Nevruz bayramı vardır. Nevruz zamanı Sümelek tatlısı yaparız dağıtırız. Gençler oyunlar oynar, eğlenirler. Bir de bir Ukrayna'da yaşarken onların özel bayramları olurdu. Hatırladığım 9 Mayıs Zafer bayramları var. Onlara da katılırdık bazen*'' (Mirza, 58).

Ahıskalı Türkler, tarihsel süreç içerisinde kendilerine ait müstakil ve bağımsız bir devlet kuramamış, genellikle farklı devletlerin bünyesinde yaşamış bir toplumdur. Yaşadıkları sürgün ve göçler neticesinde çoğunlukla bağlı bulundukları devletlerin Milli Bayramlarına iştirak etmişlerdir. Bunların yanında, kendileri için özel gün olarak hatırladıkları bazı günler vardır. Bunlar sürgün ve göç hadiselerinin yaşandığı tarihlerdir. Kutlamadan ziyade, genellikle yas ve matem havasında geçen anma etkinliklerinin olduğu günlerdir.

Ahıskalı Türklerle alakalı yapılan çalışmalar incelendiğinde, çalışmaların çoğunda törenler ve bayramlar konusu, genellikle Ramazan ve Kurban bayramı ile alakalı bilgiler vermektedir. Bu çalışmadan farklı olarak, Ragibova'nın Kırgızistan'da bulunan Ahıskalılar ile alakalı yaptığı çalışmada *Hıdırellez* ve *Kepçe Hatun* kutlamalarına (törenlerine) yer verilmiştir. Ragibova'nın anlatımında Hıdırellez ile ilgili;

''*Ocağın 9, 10, 11'de üç gün oruç tutulur. Zor duruma düşünce Hızır yardımcı olsun diye dua edilir. Genç kızlar da evlenecekleri kişiyi merak edip, üç kikil (börek çeşidi) pişirirler. Hazırladıkları unun içine aklı ermeyen altı yaşını aşmamış çocuklar eline geldiği kadar tuz katarlar. Hamur yoğrulur ve pişirilen kikiler yenir. Akşama yatarken baş kıtlığına tepside su, ayna koyulur. Kızın, rüyasında su uzatan erkekle eveleneceğine inanılır*'' bilgisi verilirken (Ragibova, 2008:136),

Kepçe Hatun ile ilgili de;

''*Anadolu'nun birçok bölgelerinde olduğu gibi, hayvancılık ve tarımla uğraşan Ahıska Türkleri de kuraklık döneminde yağmur yağdırmak için bir takım uygulamalara başvururlar. Ahıska Türkleri buna yağmur duasına kepçe hatun*

derler. Kepçe hatun çocuklar tarafından yapılır. Süpürgeyi süsleyip bir ağacın ortasına bağlarlar ve çocuklar ev ev gezdirip şu türküyü söylerler:
Kepçe hatun ne ister
Allah'tan yağmur ister
Yağsın yağsın göl olsun
Göl olmasa sel olsun
Ambarlari toli toli
Tolsun taşsın bol olsun
Hanım nene kahsana
Yağ güvecine baksana
Bizi yola salsana
Ev sahibi kepçe hatunun ve çocukların üstüne su serper, yağ ve un verir.
Toplanan yağ ve undan büyükler tarafından helva yapılır ve çocuklara yedirilir''
(Ragibova, 2008:136) bilgisi verilmiştir.

Kazakistan'da yaşayan Ahıskalılar ile ilgili bir başka çalışmada ise Dadayeva, bayramlar ve kutlamalar ile ilgili Ahıskalı Türklerin ramazan ve kurban bayramı gibi kutlamalarına değinirken; *Yeni yıl, Eski Yeni Yıl, Nevruz Bayramını*'da kutladıklarını belirtmiştir. Yeni yıl ve Eski Yeni Yıl, Sovyetler döneminde kalma bir alışkanlık olarak aktarılırken; Eski Yeni Yıl kutlamasının ''*ocak ayının 13. gününü 14. gününe bağlayan gece*'' gerçekleştiğini ifade etmektedir (Dadayeva, 2018:41).

3.8. Ahıskalılarda Mani Ninni ve Atasözleri

Toplumların sosyal ve kültürel hayatları ile ilgili bilgi sahibi olabileceğimiz, nesilden nesille aktarılan sözlü kültür ürünlerinden olan maniler, ninniler ve atasözleri Ahıskalı Türklerde geniş yer kaplamaktadır. Vatan hasreti ile yaşayan Ahıskalı Türklerin günlük hayatlarında kullandığı mani, ninni ve atasözleri genel manada vatan hasreti ile bezenmiştir. Vatan hasretini her platformda gündeme getiren Ahıskalılar, gelecek nesillere vatan sevgisini aşılamak ve unutturmamak adına sözlü kültür ürünlerinde sürekli olarak vatan temasını işlemektedir.

- **Maniler**

Maniler, genel olarak bestelenmemiş ve anonim olarak karşımıza çıkmaktadır. Sözlü kültürün önemli bir ürünü olan maniler, genel olarak sevgi ve aşk temalı bir yapıdadır. Üzümlü ilçesinde bulunan Ahıskalılar ile yapılan mülakatlarda Mani ile ilgili sorulara çok fazla yanıt alınamamıştır. Ahıskalılar genelde çekindiklerini, utandıklarını, bilmediklerini ya da öyle şeyleri beceremediklerini söylemiştir. İçlerinden birkaç tanesi mani bildiğini söylemiş ama şaşırabileceğini vurgulayarak şu cevapları vermiştir;

‘‘Ben böyle şarkı, türkü, mani falan söylemeyi çok beceremem. Eskilerden düğün evlerinde, toplantı meclislerinde büyüklerimiz okurdu. Aklımda kalan birkaç tane vardır. Onları da şaşırabilirim. Bir tanesini okuyayım,

Vatanımda bir kuş var,

Kanadında gümüş var,

Yârim gitti gelmedi,

Elbet bunda bir iş var.

Aklımda bu kalmış. Bu çok fazla okunurdu. Daha çok vardır ama söylenmeye söylenmeye unutulup gitmiş işte ’’ (Aslanoğlu, 61).

‘‘Bizim çok bilindik bir manimiz vardır. Ahıskalılar, Osmanlı Devleti’nden ayrıldıktan sonra çok zulümler olmuş. Bizim atalarımız çok üzülmüş. Birde bu mani anlamlıdır. Ahıska’nın Osmanlı’nın kapısı, kilidi olduğunu anlatır. Ruslar Anadolu’ya gelmek istese, önce Ahıska’da geçmek zorunda olduğu için Osmanlı’nın kapısı gibidir. Mani şöyledir;

Ahıska bir gül idi gitti,

Bir ehli dil idi gitti,

Söyleyin Sultan Mahmud’a,

İstanbul’un kilidi gitti’’ (Eyüp, 61).

Ahıskalı Türklerin folklor unsurları ile alakalı yapılan çalışmalar arasında şüphesiz Asıf Hacılı ve Aydın Poladoğlu’nun birlikte yayımladıkları ‘Ahıska Türk Folkloru’ isimli kitabın önemi büyüktür. Ahıskalı Türklere ait fıkralar, bilmeceler, atasözleri, deyimler maniler, ninniler ve daha birçok folklor unsuruna ait bilgileri içerisinde barındıran kitapta Ahıskalı Türklere ait 803 mani bulunmaktadır. Maniler incelendiğinde Anadolu coğrafyasında bilinen ve duyulan manilere benzerlik göstermektedir. Bunlardan bazıları ise şunlardır;

‘‘Elimde sekiz para,
Dördü ak, dördü kara ,
Açayım yüreğimi bak,
Altı kan, üstü yara.

Bu dağlar olmasaydı,
Çiçekler solmasaydı,
Bir ayrılık bir ölüm,
Hiç biri olmasaydı.

İndim dere ırmağa,
Fındık dalı kırmaya,
Altın yüzük yaptırdım,
O kınalı parmağa.

Karadeniz akmam diyor,
Etrafımı yıkmam diyor,
Adı güzel Osman Paşa,
Ahıska’dan çıkmam diyor’’

(Hacılı ve Poladoğlu, 2001:60-75).

➢ **Ninniler**

Ninniler anne, baba yahut aile büyüklerinin bebekleri uyutmak için söylediği sözlü kültür ürünlerindendir. Edebi olarak belli bir ölçüsü olmasına dikkat edilmeyen, genel olarak uyku temalı olduğuna rastladığımız doğaçlama olarak da söylenen kültürel ögelerdendir. Ahıskalılara ninni ile ilgili sorumuza bazı sosyal tespitlerde cevap olarak verilmiştir. Ninnilerin eskisi kadar okunmadığı ve çocukların telefon, televizyon gibi elektronik cihazlar yardımıyla uyutulduğu da söylenmiştir. Ninni ile ilgili katılımcıların verdiği cevaplar şu şekildedir;

‘‘*Dandini dandini dastana*

Danalar girmiş bostana

Kov bostancı danayı

Yemesin lahanayı

Ee, ee, ee, ee ’’ (Seyfatov, 60).

‘‘*Atam tutam ben seni*

Şekere katam ben seni

Akşama baban gelende

Önüne atam ben seni ’’ (Mirza, 54).

‘‘*Ninni dedim yuhlasın,*

Gül getirem koklasın,

Dostlara arka olsun

Düşmanları ohlasın ’’ (Zabit, 59)

Ahıskalı Türklerle yapılan görüşmelerde, ninni konusunda kadın katılımcıların daha ön planda olduğunu göstermektedir. Kadınların sözlü kültürün devamlılığı konusunda erkeklere göre daha önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Ahıskalılara ait ninniler Anadolu kültürü ile mukayese edildiğinde, büyük benzerlikler olduğu görülmektedir.

- **Atasözleri**

Atasözleri, belli bir bilgi ve tecrübenin sözlere yansıtılmış halidir. Ders vermek ve bir durum karşısında tecrübeleri ifade etmek için kullanılır. Atasözleri, toplumların yaşayış biçimleri, sosyal yaşamları, geçmiş tecrübeleri gibi hayatın içerisinde bulunan durumların gelecek nesillere iletildiği ve ders almaları gerektiğini anlatmak amacıyla oluşturulan sözlü kültür ürünlerindendir. Lakin her toplum belli bir dönemden sonra atasözlerini bir arada toparlayarak, Atasözlerinin oluştuğu kitapçıklar ortaya çıkarmıştır. Ahıskalı Türkler kendilerine ait müstakil bir devletleri olmadığından, yazı ve konuşma dillerinin yaşadıkları ülkelere bağlı olmasından ötürü böyle bir kitapçıkları olmasa da; bazı Ahıskalı yazarlar yahut Ahıskalı Türklerin sosyal ve kültürel durumları ile ilgili araştırma yapan kişiler, Ahıskalı Türklerin kullandığı Atasözlerini eserlerinde işlemişlerdir.

Yapılan mülakatlarda görülmüştür ki, Ahıskalı Türklerin kullandığı atasözleri Anadolu coğrafyasında yaşayan Türklerin kullandığı atasözlerinin neredeyse aynılarıdır. Ahıskalıların atasözleri ile ilgili verdiği bilgiler şöyledir;

‘‘*Çok fazla atasözü var, bazı durumlar olunca direk aklıma gelir söylerim çocuklarıma, yanımdakilere ama şimdi aklıma gelenleri söyleyeyim size,*

- *Anasına bak kızını al,*
- *Zahmetinden yenilen acı soğan, minnetinden yenilen baldan tatlıdır,*
- *Meyveli ağaca taş atan çok olur,*
- *Büyük lokma ye büyük söz söyleme,*
- *Sakla samanı gelir zamanı,*
- *İyilik et ki, iyilik göresin*’’ (İskender, 54).

- ‘‘*Yatan aslandan gezen tilki iyidir,*
- *Aşığa sinek sesi saz gelir,*
- *Ev yıkanın evi olmaz,*
- *Kızım sana diyorum gelinim sen işit,*
- *Çiğ yumurta soyulmaz*’’ (Eyüp, 61).

- ‘‘*Uşağa iş buyur, sonra peşinden koş,*
- *Gül dikensiz olmaz,*
- *Alışık dilin tövbesi olmaz,*
- *Dil hem tatlı hem de acıdır,*
- *Davetsiz giden mindersiz oturur*’’ (Binalioğlu, 66).

Hacılı ve Poladoğlu'nun eserine atasözleri konusunda da bakacak olursak, 728 atasözü eserde kullanılmıştır. Bunlardan bazıları ise şunlardır;

- ''*Adam adı ile tanınır.*
- *Ayıp söyleyenin ayıbını söylerler.*
- *Ana gibi yar olmaz, vatan gibi devlet olmaz.*
- *Atılan ok geri dönmez.*
- *Balta ağacı kesmezdi, sapı ağaç olmasaydı.*
- *Büyüksüz evde bereket olmaz.*
- *Bir bilenden kork bir de bilmeyenden.*
- *Kuduzun ömrü kırk gündür.*
- *Koçun boynuzu koça ağırlık etmez*
- *Kılıç kınını kesmez.*
- *Kaşıkla aş verip sapıyla göz çıkarma.*
- *Evdeki pazar çarşıda geçmez.*
- *Yüz bilsen de bir bilenden sor*'' (Hacılı ve Poladoğlu, 2001:10-20).

Ahıskalıların kullandığı atasözleri ile alakalı hem katılımcıların verdiği bilgiler hem de yapılan çalışmalar incelendiğinde çıkarım olarak söyleyebilmekteyiz ki; Türkler hangi coğrafyada olursa olsun atasözleri kullanımında hep birbirlerinde etkilenerek bir atasözü havuzu oluşturmuştur. Ahıskalıların kullandığı atasözlerinin hemen hepsi Anadolu'da bulunan atasözleri kitapçığında da kullanılmaktadır ya da birbirine çok benzer niteliktedir.

3.9. Ahıskalılar ve Geleneksel Halk Oyunları

Toplumların halk oyunları, yaşadıkları coğrafyanın etkisi, çalgıları ve kültürel motiflerine göre değişim göstermektedir. Ahıskalı Türklerin yaşadıkları coğrafyaların değişmiş olması münasebetiyle, halk oyunları yönünden de farklı kültürlerden etkilendiği görülmektedir.

Halk oyunları olarak bilinen Geleneksel Halk Dansları genelde düğün, eğlence tertipleri ve yarışmalarda sergilenmektedir. Ahıskalı Türklerde düğün ve eğlencelerinde kendi geleneksek danslarının yanında bağlı bulundukları toplumdan öğrendikleri halk oyunlarını sergilemektedir. Ahıskalı Türklerle yapılan mülakatlarda Geleneksel Halk Oyunları konusunda şu bilgiler verilmiştir;

> ''*Biz de sizin gibi halay dediğimiz oyunlar var, horon var, bar var, Karabağ oyunumuz var, Bel kırma var, diz kırma var, Abbasi diye bir oyunumuz var, Lezginka var. Kafkas oyunları var ya bilirsiniz onlar gibi oyunlarımız var. Aklıma gelenler bunlar, başkaları da var onların isimlerini hatırlamıyorum. Genel de zaten bunları halay deniyor, oyun deniyor* '' (Mirza,58).

> ‘‘*Düğünlerde, eğlencelerde oynananlar vardır. Halay, Horon, Ahıska Barı var. Sonra Topal oyunu, Konyalı var. Tek ayak, Üç ayak, Diz kırma, Koçali, Tirilge var. Eskilerden düğün evlerinde falan biz ağızla söyleyip de oynadıklarımız olurdu. Davul olurdu zurna olurdu. Burada bir düğün oldu, gittik. Kasetten çaldılar davul zurnayı. Her şeyi teknolojik yaptılar. Eskilerde ki düğünler daha güzeldi*’’ (Kemaloğlu, 61).

Devrişeva’nın yaptığı çalışmada, Ahıskalı Türklerin geleneksek halk oyunları ile ilgili verilen bilgiler mevcuttur. Bu çalışmada, bahsedilen oyunların haricinde genel olarak düğün merasimlerinde oynanan halk oyunlarından bahsedilmiştir. Bunlar; ‘‘*sade oyunu, Gürcü menşeili şalaho oyunu, ters halay ve köroğlu oyunlarıdır*’’. Aynı zamanda bu çalışma içerisinde de ismi geçen Karabağ ve Lezginka oyunlarından da bahsedilmiştir (Devrişeva, 2010:33-34).

3.10. Ahıskalı Türklerde Kültürel Hayatın (Gelenek ve Göreneklerin) Devamlılığı

Toplumların kültürel hayatının devamlılığı, yaşadıkları zamana, mekâna ve teknolojinin gelişim durumuna göre değişim gösterebilmektedir. Erzincan’da yaşayan Ahıskalı Türkler için bu durum daha olağandır. Geçtiğimiz 100 yıl içerisinde yaşadıkları asimilasyon çalışmaları, sürgün ve göçler direkt olarak yaşamlarını etkilemiş olmalıdır. Osmanlı Devleti’nden kopuşun ardından, Rus Çarlığının yürüttüğü asimilasyon çalışmaları ve sonrasında Sovyetler Birliği’nin kurulması ile gelen baskı ortamı, Ahıskalıları demografik olarak yıpratmaktan öteye geçerek; kültürel hayatlarından da belirli tavizler vermeye itmiştir. 1944 yılında yaşanan sürgün neticesinde değişik ülkelere savrulan Ahıskalılar ne kadar istemeseler de bulundukları coğrafyaya uyum sağlamışlardır. Dil ve din konusunda ne kadar değişime kapalı da olsalar da, dillerine girmiş olan Özbek, Kazak, Kırgız dillerinin izlerine rastlanmaktadır.

Erzincan’da bulunan Ahıskalılar, 1944 sürgününde Özbekistan’a gönderilen kafiledendir. Mülakat yapılan Ahıskalıların birçoğu Özbekistan doğumlu olup 2 katılımcı Ahıska doğumludur. Haliyle Özbekistan kültüründen etkilendiklerini de ifade etmişlerdir. Özbekistan’da yaşanan Fergana Olayları neticesinde tekrar yurt değiştiren Ahıskalıların bir sonraki durağı Ukrayna olmuştur. Bakıldığında Özbekistan bir Türk devleti olsa da belirli aşamalarda kültürel farklılıkların olduğu (yeme-içme, dil, giyim-kuşam vb.) bilinmektedir. Özbekistan’dan sonra gidilen Ukrayna ise tamamen farklı bir toplum yapısına ve kültüre sahiptir. Ukrayna’da geçirdikleri zaman diliminde gelenek

ve göreneklerine, dil yapılarına, dini yaşamlarına sahip çıkmak isteseler de belirli düzeyde bu toplumdan da etkilendikleri aşikârdır. Özellikle Ahıskalı gençlerin giyim-kuşam ve konuştukları dil bakımından Ukrayna'daki hayatlarından etkilenerek Erzincan'da da aynı şekilde yaşamaya çalıştıkları gözlemlenmiştir.

> ''*Eğer bizler Ahıska'da kalsaydık, sürgün olmasaydık adetlerimiz, geleneklerimiz devam ederdi. Annem babam Ahıska'da doğmuş ama ben Özbekistan'da doğdum. İster istemez oralarda bir şeyleri unuttuk ya da onların adetlerinden öğrendik. Bizden sonrakiler de Ukrayna'da doğanlar var. Biz yıllardır dilimizi kaybetmeyelim diye uğraştık ama çocuklarımız Ukrayna'da yaşarken dışarıda, okullarda oraların dilini konuşurdu. Şimdi de vatanımıza (Türkiye'ye) geldik, burada bir şeyleri unutacağız. Hayat değişiyor, eskiler gibi değiliz. Konuşma değişiyor, kıyafetler değişiyor, yeme içme değişiyor. Adetler de gelenekler de değişiyor. Biz şimdiye kadar ana babalarımızdan öğrendiklerimizle yaşamaya çalıştık, inşallah bizim çocuklarımız da adetlerini terk etmezler*'' (Rical,57).

2015 yılı itibari Türkiye'ye İskânlı göç statüsünde gelen Ahıskalıların sürekli bir göç halinde olmaları, yıllardır farklı coğrafyalarda bulunmaları özellikle genç nüfusu kültürden uzaklaşmaya ve bulundukları coğrafya şartlarında yaşamaya çalışmaya itmiş gözükmektedir. Gözlemlere göre, yaşlı nüfusa göre teknolojiyi daha iyi takip eden genç nüfus bir bakıma Rus gençliğine özenerek yaşamaktadır. Ahıskalı ebeveynler, çocuklarını kendi gelenek ve göreneklerine göre yetiştirmek istediklerini lakin çocukların eğitim hayatı ve sosyal çevreler neticesinde kendi kültürlerinden uzaklaştığını ifade etmektedir.

SONUÇ

Ahıska bölgesinde Türklüğün tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Türklerin ataları kabul edilen Proto-Türkler bölgede varlık göstermiştir. İlk Türk topluluğu kabul edilen İskitlerin bölgeye yerleşmesi ile bölgede Türklüğün tarihi başlamış; diğer Türk kavimlerinin de bölgede faaliyet göstermesi, bölgeyi Türk Yurdu haline getirmiştir. Bölgede faaliyet gösteren Türk kavimlerinden biri olan Kıpçaklar, özellikle nüfus bakımından diğer topluluklara göre kalabalık olmaları ve Gürcülerle uyum içerisinde hareket etmeleri sayesinde bölgede ayrıcalık kazanmışlardır. Moğolların bölgeyi istila etmesinden sonra, kendileri için yararlılık gösteren Kıpçaklara özerk bir yapı olan Atabeylik kurdurmuştur. Atabeylik dönemi 310 yıl kadar sürmüş; bölgede güçlenen Osmanlı Devleti, Atabeylik dönemine son vererek bölge ahalisini kendi tebaası haline getirmiştir.

19. yüzyılda Rusya'nın Güney Kafkasya'da faaliyetlerini arttırması ve sıcak denizlere inme politikasıyla hareket ederek Osmanlı Devleti ile mücadeleye girişmesi sonucu Ahıska bölgesi Osmanlı İdaresinden çıkmıştır. Rusların bölgenin demografik yapısını değiştirmek adına uyguladığı göç politikaları ile bölgede bulunan Müslüman ahali yıpratılmıştır. 1917 yılında gerçekleşen Bolşevik Devrimine kadar bölgeden Anadolu'ya birçok göç yaşanmıştır. Devrim sonrasında yönetimi eline alan Rus liderler de bir yandan Ahıskalıları göçe zorlarken diğer taraftan Ahıska'da kalan Türkleri eğitim ve ekonomik olarak bölgedeki diğer milletlerden ayırmış ve haklarını gasp etmiştir.

Ahıskalı Türkler denildiğinde akla ilk olarak sürgün ve göçler gelmektedir. Bu göçlerden sonuncusu 2015 yılında gerçekleşmiştir. Ukrayna'da yaşanan siyasi kriz, bölgedeki Ahıskalıları göçe zorlamıştır. Ahıskalıların girişimleri neticesinde başlatılan çalışmalar sonucu, Ukrayna'daki Ahıskalıların birçoğu iskânlı göç statüsünde Türkiye'ye getirilmiştir. Erzincan iline bağlı Üzümlü ilçesinde iskân edilen Ahıskalı Türklerin tarihsel süreçleri, sosyal ve kültürel yaşamlarının ele alındığı bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde Ahıska bölgesinin tarihi arka planından, Ahıskalı Türklerin tarihsel süreçlerinden bahsedilerek; Sovyet hâkimiyetinin yıkıcı etkileri anlatılmıştır. Birinci bölümde Ahıskalı Türklerin 19. yüzyıldan günümüze kadar yaşadığı göçler anlatılmış; 2015 yılında Ukrayna'dan Türkiye'ye yaşanan son

göçlerinden bahsedilerek, çalışmanın ana başlıklarından olan Ahıskalı Türklerin sosyal hayatlarının anlatıldığı ikinci bölüme geçilmiştir.

İkinci bölümde Üzümlü'de yaşayan Ahıskalılar ile yapılan yüz yüze görüşmeler neticesinde elde edilen bilgiler ışığında, sosyal yaşamları ile ilgili bilgiler aktarılmıştır. Üzümlü İlçesinde Yaşayan Ahıskalı Türklerin Sosyal Durumları başlığı altında; adaptasyon süreçleri, kimlik değerlendirmeleri, aile yapıları, dini hayatları, eğitim süreçleri, ekonomik durumları, vatandaşlık işlemleri, dernek ve sivil toplum kuruşları gibi alt başlıklar irdelenerek, bahsi geçen konular hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışmanın bu bölümü ile alakalı değerlendirmelerde bulunacak olursak; görüşmeler neticesinde Ahıskalıların Türkiye'de yaşamaktan dolayı mutlu oldukları ve adaptasyon süreçlerinin devam ettiği gözlemlenmiştir. Kimliklerine sahip çıktıklarını ve kendilerini Türk olarak gördüklerini beyan etmişlerdir. Geleneksel ve ataerkil aile yapılarının devam ettiğini söylemek mümkündür. Dinlerine bağlı olarak yaşamaya çalıştıkları lakin yaşanılan göçler neticesinde bazı hurafe inançları da barındırdıkları saptanmıştır. Görüşmeler de aktarılan bilgilere göre Ahıskalıların çoğunluğu ortaöğretimlerini tamamladıktan sonra meslek hayatına atılarak, aile geçimlerine destek olmayı seçmiş; azınlık ise yükseköğretime devam etmiştir. Eğitimleri neticesinde ortaöğretim mezunları şoförlük, inşaat işçiliği gibi meslekler edinirken, yükseköğretim mezunları içerisinden devlet memurluğu kademesine yükselmiş ya da özel sektörde, eğitim gördüğü alanda uzmanlık yapan kişilerin varlığı da söz konusudur. Türkiye'ye geldikten sonra maddi olarak beklentilerinin karşılanmadığı anlaşılmaktadır. Ahıskalılar, Türkiye'ye geldikten sonra kendi mesleklerini icra edememenin yanında, devletin yapmış olduğu maddi yardımların da yetersiz kaldığını ifade etmektedir. Genel anlamda çiftçilik yaptıklarını, belirli dönemlerde yerel halkın arazilerinde ve imkânlar dâhilinde geçici süreliğine İŞKUR üzerinden temizlik işlerinde çalıştıklarını dile getirmişlerdir. Bu durum sosyal sıkıntıları beraberinde getirmektedir. Birçok Ahıskalı, Üzümlü'deki maddi yetersizlik nedeni ile Erzincan'dan ayrılarak daha büyük şehirler yerleşmek istemektedir. Gençlerin büyük bölümü çalışmak ve geçimlerini sağlamak için Üzümlü'den ayrılarak; Antalya, İstanbul, Bursa gibi büyükşehirlere yerleşmektedir. Bunların yanı sıra geldikleri günden günümüze kadar vatandaşlık işlemleri tamamlanmamış olan Ahıskalılar için hayat şartları daha da zorlaşmaktadır. Eğitim ve sağlık gibi tabii haklarından tam anlamıyla faydalanamayan Ahıskalılar, vatandaşlık işlemlerinin tamamlanması noktasındaki

çalışmaların hızlandırılmasını istemektedir. Dernek ve Sivil toplum kuruluşları ile alakalı Üzümlü'de yeni bir yapılanma olmadığı, bölgedeki Ahıskalıların DATÜB aracılığı ile sosyal sıkıntılarını yetkili mercilere ilettiği anlaşılmaktadır.

Bütün bu sıkıntıların üzerine Ahıskalıların, bölgedeki yerel halk ile aralarında geçen tatsız olaylar ve bölge halkının Ahıskalılar hakkındaki olumsuz düşünceleri eklendiğinde; aslında Ahıskalıların Üzümlü ilçesine yerine, Gürcistan sınırına yakın şehirlere yerleştirilerek, kadim bölgelerine yakın olmaları sağlanabilirdi. Iğdır, Kars, Erzurum, Artvin ve Ardahan gibi sınır bölgelerindeki vatandaşlarımızla sosyal ve kültürel benzeşmeleri sayesinde, bu şehirlerde daha rahat bir yaşantı sürecekleri aşikârdır. Bu şehirlerin tarım ve hayvancılık açısından verimli olduğu da düşünülürse, Ahıskalıları için işsizlik problemi bir asgariye indirilebilir. Bu düşünce Ahıskalıların çoğunun aklında olan lakin yaşadıkları onca sıkıntıdan ötürü bir türlü dile getiremedikleri bir düşünce olarak kalacak gibi gözükmektedir.

Üçüncü bölümde ise diğer bir ana başlık olan Ahıskalıların kültürel yaşamları ile gelenek göreneklerinden bahsedilmiştir. Evlilik, Doğum, Cenaze, Beslenme, Giyim-Kuşam, Sünnet, Bayramlar-Önemli Günler, Maniler, Ninniler, Atasözleri, Halk Oyunları ve Kültürel Hayatın Devamlılığı başlıklarından oluşan bu bölümde, Üzümlü'de yaşayan Ahıskalıların bahsi geçen başlıklarla alakalı verdiği bilgiler aktarılmıştır. Dünya'nın farklı bölgelerinde yaşayan Ahıskalıların sosyal ve kültürel hayatları ile ilgili yapılan çalışmalardan elde edilen bilgilere de yer verilerek çalışmanın güvenirliği arttırılmaya çalışılmıştır. Ahıskalıların kendi kültürlerinin yanı sıra göçler neticesinde bulundukları ülkelerin kültürlerinden de etkilendiği görülmüştür. Özellikle Özbekistan ve Kazakistan kültüründen izler taşımaktadırlar. Ahıskalıların yeme-içme adetlerine bakıldığında hemen hemen gidilen her ülkeden farklı lezzetlerin Ahıska mutfağına girdiği görülmüştür. Bunun yanı sıra düğün merasimlerinde farklılıklara da yer verildiği verilen bilgiler arasındadır. Giyim kuşam konusunda göç edilen bölgelere uyum sağladıkları gözlemlenmiştir. Maniler, ninniler, atasözleri gibi edebi değeri olan sözlü kültür ürünleri kuşaktan kuşağa aktarılırken ufak tefek değişimler yaşamıştır. Bu bölümle alakalı yadsınamaz en büyük gerçek ise; orta yaş ve üzeri Ahıskalıların yaşamış olduğu göçler neticesinde vatanlarından koparılsalar da özellikle dillerine ve

kültürlerine sıkı sıkıya bağlı kaldığı fakat gençlerin kültürel değerlerden uzaklaşmak üzere olduğudur.

Günümüz açısından Ahıskalı Türkler ile ilgili genel bir değerlendirme yapacak olursak, dünyanın birçok ülkesine yayılmış ve genel nüfusları 500 binin üzerinde olan Ahıskalı Türkler bir yandan vatanları olan Ahıska'ya geri dönme çabasındayken, bir yandan da asimile olmadan öz benliklerini koruma mücadelesi vermektedir. Geniş coğrafyalarda parçalı ve azınlık olarak yaşamak, Ahıskalı Türklerin kadim coğrafyalarına dönmek adına verdikleri mücadeleyi olumsuz yönde etkilemektedir. Seslerini dünya kamuoyuna duyurmak için oluşturdukları sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla gerçekleştirilen organizasyonlar tam manasıyla sonuç vermemiş ve uluslararası boyut kazanamamıştır. Sonuç alamamaların temel nedenleri ise farklı coğrafyalara dağılmaları, tam manasıyla birlik oluşturamamaları ve etkili bir liderlerinin olmamasıdır. Ahıskalılar içerisinde büyük çoğunluk kadim toprakları Ahıska'ya geri dönmek için mücadeleyi sürdürürken bazıları ise yıllardır süre gelen baskı ve engellemeler karşısında yorgun düşmüş ve yaşadığı ülkeye uyum sağlayarak mücadele etmekten vazgeçmiştir. Günümüz dünyasında Ahıskalılar dışında farklı toplumların da soykırım ve kitlesel göçlere maruz kaldığını görmekteyiz. Vatansız bırakılan toplumların sorunlarının dünya geneline yayılarak çözüm üretilmeye çalışıldığını ve hatta birçoğunun da mağduriyetlerinin giderildiğine şahit olmaktayız. Maddi ve manevi kayıpları bir yana, yıllardır vatanlarına geri dönmek için mücadele veren Ahıskalılar için belli başlı ülkelerin girişimde bulunması ve seneler geçmesine rağmen hala daha çözüme kavuşturulamaması da uluslararası hukukun adaletsiz bir şekilde uygulandığının göstergesidir.

Sonuç olarak bu çalışmada Üzümlü ilçesinde yaşayan Ahıskalıların sosyal ve kültürel yaşamları incelenmiştir. Konu ile alakalı olarak Üzümlü'de yaşayan Ahıskalılar ile yüz yüze görüşmeler yapılmış; Ahıskalıların tarihleri, sosyal ve kültürel yaşamları ile ilgili kaynaklar taranarak elde edilen bilgiler ana ve alt başlıklar altında değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler yapılırken konuya objektif yaklaşılmış, bilimsel ahlak ve etik kuralları gözetilerek anlatılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma Ahıskalı Türklerle alakalı araştırmalara örnek teşkil etmek amacıyla hazırlanmıştır. Tarih ve sosyoloji alanlarında, Ahıskalı Türklerle alakalı yapılan çalışmalar ile desteklenmesi ve

karşılaştırmalı bir bakış açısı oluşturulması halinde amacına ulaşacağına; bu sayede gerek Ahıskalı Türklere, gerek Türk Tarihine ve Türk Sosyolojisine fayda sağlayacağına inanılmaktadır.

KAYNAKÇA

Ağacan, Kamil ve Sezgin, Niyazi Mahmut (2003), *Dünden Bugüne Ahıska Türkleri Sorunu*, ASAM Yayınları: Ankara.

Akan, D., Yalçın, S., Yıldırım, İ. ve Bayata, G., (2017), ‘‘Erzincan’da Yaşayan Ahıskalı Türk Öğrencilerin Eğitim Sürecinde Yaşadıkları Sorunların Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi’’, [Bildiri], Hüsrev Akın (Ed.); *Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu Bildiri Kitapçığı*, (C:I), 11-12-13 Mayıs 2017, Erzincan Üniversitesi- Dünya Ahıska Türkleri Birliği: Erzincan, ss.271-278.

Akpınar, Erdal (2016), ‘‘Donetsk’ten Erzincan’a: Ahıska Sürgünlerinin Son Göçü’’, [Bildiri], Ali Özçağlar (Ed.); *TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, 13-14 Ekim, TÜCAUM: Ankara, ss.327-343.

Aktaş, Hayati ve Buntürk, Seyfettin (2007), “Güney Kafkasya’da Güç Mücadelesi ve Ahıska Türklerinin ABD’ye Göçü”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S:167, ss.129-142.

Aktepe, Eray, Tekdere, Mustafa ve Gürbüz, Abdullah Şuhan (2017), ‘‘Toplumsal Uyum ve Bütünleşme Bağlamında Erzincan’a Yerleştirilen Ahıska Türkleri Üzerine Bir Değerlendirme’’, *Göç Araştırmaları Dergisi*, C:3, S:2, ss.138-169.

Arpacı, Murat ve Eryentü, Melek (2017), ‘‘Göç, Toplumsal Kabul ve Uyum: Erzincan’da Yaşayan Ahıska Türkleri Örneği’’, [Bildiri], Hüsrev Akın (Ed.); *Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu Bildiri Kitapçığı*, (C:II), 11-12-13 Mayıs 2017, Erzincan Üniversitesi- Dünya Ahıska Türkleri Birliği: Erzincan, ss.569-584.

Arslan, Ali (1997), “I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Döneminde Ahıska-Ahılkelek (1914-1921)”, *Kafkas Araştırmaları Dergisi*, C:3, İstanbul, ss.98-110.

Aslan, Ahmet Ali (2015), ‘‘Ahıska Türklerinin Vadedilmeyen Amerika Topraklarına Zoraki Sürgünü: Yaşanan Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Zorluklar’’, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S:215, ss.133-151.

Avşar, B. Zakir ve Zafer S. Tunçalp (1995), *Sürgünde 50. Yıl Ahıska Türkleri*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları: Ankara.

Aydın, Mahir (1994), ‘‘Doksanüç Harbi’’, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C:IX, ss.498-499), TDV Yayınevi: İstanbul.

Aydın, Mahir (1995), ‘‘Elviye-i Selâse’’, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C:XI, ss.68), TDV Yayınevi: İstanbul.

Aydıngün, Ayşegül (2013), ‘‘Ahıska Türklerinin Dünü, Bugünü ve Yarını’’, *Türk Dünyası Dergisi Özel Sayısı*, C:2, s. 2665-2674.

Aydıngün, Ayşegül ve Aydıngün, İsmail (2014), *Ahıska Türkleri Ulus Ötesi Bir Topluluk Ulu Ötesi Aileler*, Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları: Ankara.

Azalov, Elder (2018), ‘‘Ahıska Türklerinin Bağımsızlık Hareketleri ve Ahıska Sürgünü’’, *Ülkü Ocakları Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi*, S:176, Ankara, s.40-43.

Bardakçı, Murat (2015), *Enver*, İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.

Bekar, Özgür Aydın, Sevindi, Cemal ve Yanık, M. Enes (2017), ‘‘Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri Açısından Üzümlü (Erzincan)’deki Ahıska Türkleri’’, [Bildiri], Hüsrev Akın (Ed.); *Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu*, (C:II), 11-12-13 Mayıs 2017, Erzincan Üniversitesi- Dünya Ahıska Türkleri Birliği: Erzincan, ss.321-328.

Bostan, İdris (1988), ‘‘Ahıska’’, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C:I, ss.526-527), TDV Yayınları: İstanbul.

Buntürk, Seyfeddin (2005), *20. Yüzyılda Ahıska Türkleri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Buntürk, Seyfeddin (2007), *Rus Türk Mücadelesinde Ahıska Türkleri*, Berikan Yayınevi: Ankara.

Canşen, Efkan (2011), ‘‘Sovyetler Birliği’nden Rusya Federasyonu’na Doğru Değişimin Yan Etkileri’’, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S:24, Isparta, ss.79-88.

Cumhuriyet Gazetesi (16 Şubat 1993), ‘‘Ahıska Türkleri İskan Edildi’’, ss.16.

Cumhuriyet Gazetesi (17 Haziran 2001), ‘‘Yeni Yurttaşlar Eski Yurttaşlar’’, ss.3.

Çaycıoğlu, Serdar Oğuzhan (2018), *Rusya’nın Kafkasya Siyaseti: General Paskeviç’in Başkomutanlığı Dönemi (1827-1831)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Çog, Mehmet (2015), “Ortaçağ’da Kafkasya Havzasında Kıpçaklar”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C:10, S:19, ss.57-74.

Dadayeva, Sofiya (2018), *Sürgünden Günümüze Kazakistan’daki Ahıska Topluluğunun Sosyo-Ekonomik Durumu ve Problemleri Üzerine Bir Araştırma*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ardahan.

Davrişova, Niliufer (2015), *Sovyetler Birliği’nin Sürgün Politikası ve Ahıska Türkleri Sürgünü*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Dedeoğlu, Azad (2018), *Ahıska Bölgesinde Kıpçakların Tarihi (XI-XVI. Yüzyıllar Arası)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Devrişeva, Fatima (2010), *Kazakistan’da Ahıska Türklerinin Sosyal-Kültürel Yapılarındaki Değişmeler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Devrişeva, Halida (2018), ‘‘Ahıska Türklerinde Aile Kültürü’’, *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, C:4, S:7, ss.1-8.

Devrişeva, Halida (2019), ‘‘Ahıska Türklerinin Bitmeyen Göçü’’, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (SUTAD)*, S:45, s.334-343.

Dinç, Fadime Tosik (2015), *Ahıska Türkleri (1800-1921)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Durmuşoğlu, Kurban (2019), ‘‘Abaka Han Dönemi (1265-1282) İlhanlılarda Dış Siyaset (Altın Orda, Çağatay ve Memlük Örneği)’’, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S:65, Erzurum, s.221-244.

Etyemez, Ramazan (2016), *Ahıska Türkleri Folkloru Üzerine Bir Araştırma (Kazakistan-Almatı Bölgesi)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Faigov, Orkhan (2015), *Ahıskalı Türklerin Türk Basınında Sunum Biçimi (1944 Ahıska Sürgünü,1989 Fergana Faciası, 2004 Krasnodar Göçü ve 2010 Kırgızistan Çatışması Örnek Olayları)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Ganiyeva, Salimya (2012), ‘‘Ahıska Türklerinin Türkiye’ye Göç Etmesi ve Türk Vatandaşlığına Alınması ile İlgili Hukuki Sorunlar’’, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C:20, S:1, ss.175-199.

Gencer, Ali İhsan (1991), ‘‘Ayastefanos Antlaşması’’, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C:IV, ss.225), TDV Yayınevi: İstanbul.

Gökbel, Ahmet (2000), *Kıpçak Türkleri (Siyasi ve Dini Tarihi)*, 1. Baskı, Ötüken Neşriyat: İstanbul.

Göztaş, Gülbeyaz (2017), ‘‘Edebi Metinlerde Ağız Kullanımı: Bekir Yıldız Örneği’’, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (SUTAD)*, S:42, Konya, s.113-134.

Günay, Necla (2012), “Osmanlı’nın Son Döneminde Ahıska Türklerinin Anadolu’ya Göç ve İskânı”, *Bilig Dergisi*, S: 61, ss. 121-142.

Gündüz, Tufan (2010), ‘‘Şah İsmail’’, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C:XXXVIII, ss.253-255), TDV Yayınevi: İstanbul.

Gürkan, Ülker (1964), ‘‘S.S.C.B. Siyasi Rejiminin Ana Hatları’’, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C:21, S:1/4, Ankara, ss.155-198.

Güvenç, Bozkurt (2010), *Türk Kimliği Kültür Tarihinin Kaynakları*, 2. Baskı, Boyut Yayınları: İstanbul.

Güzeloğlu, Cemile (2017), *Kazakistan’da Çimkent Bölgesinde Yaşayan Ahıska Türklerinin Kültür Çatısı: Doğum, Düğün, Ölüm Adetleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ardahan.

Hacılı, Asıf ve Poladoğlu, Aydın (2001), *Ahıska Türk Folkloru*, AKM Başkanlığı Yayınları: Ankara.

Hanioğlu, M. Şükrü (2001), ‘‘İttihat ve Terakki Cemiyeti’’, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C:XXIII, ss. 476-484),TDV Yayınevi: İstanbul.

Hasanoğlu, İbrahim (2016), “Ahıska Türkleri: Bitmeyen Bir Göç Hikayesi”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of Turkish World Studies*, C:16, S:1, ss.1-20.

Hüseyni (1943), *Ahbarü’d-Devleti’s-Selçukiyye* (Çev. Necati Lugal), 1. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İbnü’l-Esir (2016), *İslam Tarihi / el-Kâmil fit-Târîh* (Çev. Abdullah Köşe, Ahmet Ağırakça, Beşir Erarsoy, Zülfikar Tüccar, Abdülkerim Özaydın, Yunus Apaydın), C.8, İstanbul: Ocak Yayıncılık.

İlgürel, Mücteba (1993), ‘‘Celali İsyanları’’, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C:VII, ss. 252-257),TDV Yayınevi: İstanbul.

Kalkan, Mustafa (1998), ‘‘Ahıska Türklerinin Menşei ve Tarihi Gelişim Seyirleri’’, *Bilig Dergisi*, S.7, Ankara, ss.160-170.

Kırzıoğlu, M. Fahrettin (1970), "Ahıska Bölgesi ve Türklük", *Türk Kültürü Dergisi*, S:87, ss.35-38.

Kırzıoğlu, M. Fahrettin (1992), *Yukarı Kür ve Çoruk Boylarında Kıpçaklar İlk-Kıpçaklar (M.Ö. VIII.-M.S. VI. yy.) ve Son Kıpçaklar (1118, 1195) ile Ortodoks Kıpçak Atabekler Hükümeti (1267-1578) (Ahıska/ Çıldır Eyaleti Tarihi'nden)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.

Kırzıoğlu, M. Fahrettin (2000), *Dede-Korkut Oğuz-nameleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara.

Kruşçev, Nikita (1971), *Kruşçev'in Anıları* (Çev. Mehmet Harmancı), Cilt 1, (Çev. M.Ali Kayabal), Cilt 2, İstanbul: Milliyet Yayınları.

Kurt, Halil ve Açıkgöz, Mehmet Ali (2017), ''ABD'de Yaşayan Ahıska Türkleri'', *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi (MUTAD)*, C.4, S:1, ss.107-127.

Küçük, Levent (2016), ''Osmanlı Nüfus Defterleri Işığında Anadolu'ya Gelen Muhacir Ahıskalılar'', *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı:222, ss.37-56.

Mert, Okan (2004), *Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan*, IQ Kültür Sanat ve Yayıncılık: İstanbul.

Milliyet Gazetesi (26 Aralık 2015), ''Ahıska Türkleri Öz Vatanlarına Döndü'', ss.26.

Mirdas, Ali (2016), *Cavaheti Bölgesi ve Ahıska Türkleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul.

Mursül, Damla (2018), *Türkiye'ye Yerleşme Amacıyla Gelen Ahıska Türklerine Yönelik Göç Yönetim Stratejisi*, Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara.

Mustafaev, Jafar (2019), *Kafkasya Türklerinden Ömer Faik Numanzade'nin Hayatı ve Faaliyetleri (1872-1937)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Orhan, Fatih ve Coşkun, Ogün (2016), ''Zorunlu Göçlere yeni Bir Örnek: Ahıska Türkleri'nin Erzincan'a Göçleri'', *Türk Coğrafya Dergisi*, S:67, ss.41-50.

Özdeş, Emre (2018), *Rusların Kafkasya'daki Yayılma Politikası ve Ahıska Türkleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Ragibova, İlmira (2008), *Kırgızistan'da Yaşayan Ahıska Türklerinin Folkloru*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Sargın, Hakan (2006), *Ahıska Türkleri ile İlgili Politikaların Stratejik Boyutu*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Sarı, Mustafa (2015), ''Ahıska'da Son Osmanlı İdaresi (1918)'', *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S:46, ss. 153-179.

Saygılı, Ali (2004), *Ahıska Türklerinde Sosyal Yapı: Kırgızistan Bağış Köyü Örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Semercioğlu, Harun (2016), ''Ukrayna Krizi Bağlamında AB-Rusya İlişkilerinin Ekonomi Politiği'', *EUL Journal Of Social Sciences / LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C:7, S:2, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, ss.188-202.

Sezgin, Mahmut Niyazi ve Ağacan, Kamil (2003), *Dünden Bugüne Ahıska Türkleri Sorunu*, Avrasya Bir Vakfı Yayınları: İstanbul.

Silahşör, Öznur (2017), ''Ahıska Türklerinin Giyim Kültürü'', [Bildiri], Hüsrev Akın (Ed.); *Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu*, (C:I), 11-12-13 Mayıs 2017, Erzincan Üniversitesi- Dünya Ahıska Türkleri Birliği: Erzincan, ss.537-544.

Sümer, Faruk (2002), ''Kösedağ Savaşı'', *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C:XXVI, ss.272-273).TDV Yayınevi: Ankara.

Sürmeli, Murat (2010), *Iğdır'ın Demografik Yapısında Göç ve Ahıska Türkleri Örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Şahin, Mehmet Fatih (2014), *Türk Dış Politikasında Ahıska Türkleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Şakirova, Nigar (2014), *Azerbaycan Ahıska Türklerinin Din Eğitimi ve Dini Hayatı Üzerine Bir İnceleme*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2017). *2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları: Ankara.

T.C Resmi Gazete, *Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun*, 11 Temmuz 1992, Sayı: 21281, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

Tanrıverdi, Mustafa (2014), ''Rusya İmparatorluğu'nun Kafkasya'da Ermenileri İskân Politikası ve Türklerin Göçü'', *Yeni Türkiye Dergisi*, S:60, ss.1-7.

Taşdemir, Tekin (2005), *Türkiye'nin Kafkasya Politikasında Ahıska ve Sürgün Halk Ahıskalılar*, IQ Kültür Sanat ve Yayıncılık: İstanbul.

Tekelioğlu, Sadi (27 Temmuz 2004), ''Washington'la Moskova Anlaştı 15 Bin Ahıska Türkü ABD'ye Göç Ediyor'' *Cumhuriyet Gazetesi*, ss.10.

Tellioğlu, İbrahim (2004), *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler*, 1. Baskı, Serander Yayınları: Trabzon.

Topçu, Damla (2018), *Ahıska Türklerinin Sosyo-Kültürel Özellikleri İle İlgili Sosyolojik Bir Araştırma(İnegöl Örneği)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Tunç, Zekiye (2012), ''Kafkasya'dan Ön Asya'ya Kimmer-İskit Göçleri'', *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, C:8, S:1, Elazığ, ss.147-160.

Turan, Şerafettin (1994), ‘‘Edirne Antlaşması’’, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C:X, ss.442-443), TDV Yayınevi: İstanbul.

Turan, Menaf (2011), ‘‘SSCB’de Toprak Mülkiyeti’’, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C:66, S:3, Ankara, ss.307-332.

TÜRKÇE SÖZLÜK (2011), Türk Dil Kurumu (TDK) Yayınları, 11. Baskı, Ankara.

TÜRKÇE SÖZLÜK (2012), Dil Derneği Yayınları (DDY), 3. Baskı, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (2009), *3835 Sayılı Ahıska Türklerinin Türkiye’ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun*, Ankara.

Türkiye Gazetesi (11 Şubat 1993), ‘‘163 Ahıska Türkü’nü Bağrımıza Bastık’’, ss.4.

Türkiye Gazetesi (12 Şubat 1993), ‘‘164 Yıllık Çile Bitti’’, ss.13.

Uçar, Fuat (2009), *Geçmiş-Günümüz ve Geleceğin Türk Dünyası*, 1.Baskı, IQ Kültür Sanat Yayınları: İstanbul.

Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor’un Zeyli (1136-1162) (2000), (Çev. Hrand D. Andreasyan), 3. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Uzman, Nasrullah (2017), “Ahıska Türklerinin Türkiye’ye Göç ve İskânları (1991-2011)”, [Bildiri], Fahameddin Başar ve Murat Kasap (Ed.); *Uluslararası Gürcistan’da İslâmiyet’in Dünü Bugünü Yarını Sempozyumu*, 6-8 Mayıs 2016, Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi-Gürcistan Dostluk Derneği: İstanbul, ss. 333-346.

Uzun, Elif (2016), ‘‘Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BMMYK’nın Yapısı, Görevleri ve Uluslararası Mülteci Hukukunun Gelişimindeki Yeri’’, *Göç Araştırmaları Dergisi*, C:2, S:2, ss.60-85.

Üren, Mustafa (2015), *Kimlik, Çıkar ve Jeopolitik Ekseninde Ahıska Türkleri Sorunu*, Yayımlanmış Doktora Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Vurgun, Seda Yılmaz (2018), ‘‘Bilecik’te Bir Ahıska Köyü: Kapanalan’’, *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl:3, S:1, ss.66-89.

Yeşilot, Okan (2008), ‘‘Türkmençay Antlaşması ve Sonuçları’’, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S:36, Erzurum, ss.187-199.

Yıldız, Muharrem (2000), *Kafkasya’da Yaşayan Türklerin Dini Hakkında Sosyo-Kültürel Bir Araştırma*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Yıldız, Muharrem (2006), *Dünden Bugüne Kafkasya*, Yitik Hazine Yayınları: İstanbul.

Yüzbey, İrade (2008), “Ahıskalı Türkler ve Kültürleri”, *Turkish Studies*, C:3, ss.679-695.

Zorlusoy, Elif (2018), ‘‘Ahıska Türkleri: Tarih, Kültür, Dil’’, *Ülkü Ocakları Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi*, S:179, Ankara, ss.55-63.

Zeyrek, Yunus (2001), *Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri*, Pozitif Matbaacılık: Ankara.

Mülakat Gerçekleştirilen Kişiler

Agali, Enver, 1963 yılında Özbekistan’ın Taşkent şehrinde doğmuştur.

Ali, Hasan, 1966 yılında Özbekistan’ın Taşkent şehrinde doğmuştur.

Aslanoğlu, Nurali, 1959 yılında Özbekistan’ın Taşkent şehrinde doğmuştur.

Binalioğlu, Faik, 1954 yılında Özbekistan’ın Semerkant şehrinde doğmuştur.

Binalioğlu, Gülşen, 1966 yılında Özbekistan’ın Taşkent şehrinde doğmuştur.

Efrailoğlu, Yusuf, 1966 yılında Özbekistan’ın Taşkent şehrinde doğmuştur.

Eyüp, Halit, 1959 yılında Özbekistan’ın Taşkent şehrinde doğmuştur.

Eyüp, Kamile, 1961 yılında Özbekistan’ın Semerkant şehrinde doğmuştur.

İskender, Halil, 1966 yılında Özbekistan'ın Taşkent şehrinde doğmuştur.

İzzahar, İsmail, 1962 yılında Özbekistan'ın Taşkent şehrinde doğmuştur.

Kemaloğlu, Resul, 1959 yılında Özbekistan'ın Sırderya Şehrinde doğmuştur.

Mevlütoğulları, Niyazi, 1974 yılında Özbekistan'ın Taşkent şehrinde doğmuştur.

Mirza, Medine Güldane, 1962 yılında Özbekistan'ın Taşkent şehrinde doğmuştur.

Mirza, Nesibe, 1966 yılında Özbekistan'ın Taşkent şehrinde doğmuştur.

Mirza, Said, 1960 yılında Özbekistan'ın Taşkent şehrinde doğmuştur.

Mirza, Vahit, 1965 yılında Özbekistan'ın Taşkent şehrinde doğmuştur.

Murat, Millez, 1966 yılında Özbekistan'ın Taşkent şehrinde doğmuştur.

Mustafa, İsmail, 1952 yılında Özbekistan'ın Taşkent şehrinde doğmuştur.

Mustafa, Leyla, 1983 yılında Özbekistan'ın Taşkent şehrinde doğmuştur.

Rasimov, Fadıl, 1938 yılında Gürcistan'ın Ahıska şehrinde doğmuştur.

Reşit, Köşeli, 1967 yılında Özbekistan'ın Taşkent şehrinde doğmuştur.

Rıza, Zekiye,1963 yılında Özbekistan'ın Semerkant şehrinde doğmuştur.

Rical, Şah İsmail, 1963 yılında Özbekistan'ın Taşkent şehrinde doğmuştur.

Sefer, Enver, 1962 yılında Özbekistan'ın Semerkant şehrinde doğmuştur.

Selimkızı, Sona, 1941 yılında Gürcistan'ın Ahıska şehrinde doğmuştur.

Seyfatov, Nergiz, 1960 yılında Özbekistan'ın Sırderya şehrinde doğmuştur.

Seyfatov, Nurettin, 1959 yılında Özbekistan'ın Sırderya şehrinde doğmuştur.

Tuygun, Aziz, 1967 yılında Özbekistan'ın Semerkant şehrinde doğmuştur.

Zabit, İsmail, 1959 yılında Özbekistan'ın Buhara şehrinde doğmuştur.

Zabit, Leyla, 1961 yılında Özbekistan'ın Buhara şehrinde doğmuştur.

EKLER

EK-1

Devlet Savunma Komitesi Kararı

Tamamen Gizli

Moskova, Kremlin 31 Temmuz 1944

Sayı:6279

Gürcistan SSC devlet sınırını korumak üzere gereken şartların sağlanması için Devlet Savunma Komitesi, aşağıdaki kararları almıştır:

1. Gürcistan SSC'nin sınır şeridi olan Ahıska, Adıgön, Aspinza, Ahılkelek, Bogdanovka rayomlarıyla Acaristan Özerk SSC'den Türk, Kürt, Hemşin olmak üzere; toplan 86 000 kişiden meydana gelen 16 700 hanelik nüfustan 40 000'i Kazakistan SSC'ye, 30 000'i Özbekistan SSC'ye ve 16 000'de Kırgızistan'a tahliye (sürülüp boşaltma) edilsin. Tahliye, SSCB Halk İç İşleri Komiserliğince gerçekleştirilsin. SSCB Halk İsleri Komiserliği (Yoldaş Beriya), tahliye isini 1944 yılı Kasım ayında gerçekleştirsin.

2. Gürcistan SSC sınırı bölgesinde tahliye edilen göçmenlere bütün değerli şahsi eşyalarını, paralarını, ev eşyalarını, giyecek, ayakkabı, kap kaçak, mobilya vb. ile aile basına 1 000 kg olmak şartıyla yiyecek almalarına izin verilsin.

3. Sınır şeridinden tahliye edilen göçmenlerin, kendileriyle beraberlerinde almayacakları tarım ürünlerinin, ev hayvanlarının, tarım aletlerinin ve diğer gayrimenkullerin teslim alınması için SSCB Halk Et ve Süt Sanayi Komiserliği, SSCB Halk Tedavi Komiserliği, Gürcistan SSCB Halk Toprak Mahsulleri Komiserliği ve Halk Maliye Komiserliğine iştirakiyle Gürcistan SSC Halk Komiserleri Şurası Başkan Yardımcısı Başkanlığında (Yoldaş Khostariya) komisyon kurulsun.

Adı geçen komisyon, tahliye edilenlerin bırakacakları mal ve diğer eşyalarının tamamını teslim alacak, bıraktıkları tarım ürünleri, hububat, kus, ev hayvanları ve meyve bahçeleri karşılığında göçmenlere her hane için ayrı olmak üzere takas makbuzu verecektir. Makbuzda bahçelerin tahmini değeri gösterilecektir.

Teslim alma isleri söyle yapılacaktır. Atları SSCB Halk Tarım Komiserliği; diğer hayvanları ve kuşları SSCB Halk Et ve Süt Komiserliği; tarım ürünleri ve hububatı SSCB Halk Tedarik Komiserliği makamları; geri kalan bütün emlaki ve meyve bahçelerini ise Gürcistan SSC Halk Komiserliği Şurasının kararıyla mahalli makamlar teslim alacaklardır.

4. Kazakistan SSC (Skvortsov ve Undasinov yoldaşlar), Kırgızistan SSC (Vagov ve Kulatov yoldaşlar). Komünist Partileri Merkez Komiteleri ve Halk Komiserleri Şurasını adı geçen cumhuriyetlerin Halk İsçileri Komiserleri ile ilgili gerekli tedbirleri alacaklardır. Ayrıca:

a) Gelecek göçmenleri kolhozlara yerleştirmek üzere, kolhozlarda gereken merkezlerin hazırlanması, gerekirse tamiri ve kıs şartlarına göre hazırlanması;

b) Göçmenlerin ve eşyalarının demiryolu istasyonundan yerleştireceği mıntıkaya taşınması için gerekli araçların hazır bulundurulması;

c) Gelen göçmenlere ev etrafında küçük toprak ile gereken ufak tefek aletler verilmesi sağlanacaktır.

Bu hazırlık isleri 1 Kasım 1944 tarihine kadar tamamlanacaktır.

5. Göçmenlerin Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan SSC'ye taşınmaları için Halk Nakliye Komiserliği (Yoldaş Kaganoviç) gereken katarları temin etmek ve SSCB Halk İçisleri Komiserliği'nin emri üzerine istasyonlara zamanında sevk etmekle görevlendirilsin. Göçmenlerin cumhuriyet sınırları içinde taşınması Gürcistan SSC Halk Komiserliği Şurası'nın isteğiyle gerçekleştirilsin.

6. Özel tahliyeye tabi tutulan göçmenlerin yollarda iaşelerini temin etmek üzere SSCB Halk Sağlığı Komiserliği (Yoldaş Miteryov) görevlendirilsin. SSCB Devlet Planlama Komitesi, talep üzerine SSCB Halk Ticaret Komiserliği'ne gıda maddeleri ödeneği tahsis etsin. Böylece özel tahliyeye tabi tutulan nüfusun yolculuk iaşesi temin edilsin.

7. Göçmen halka yollarda ve iskân mahallinde sağlık hizmetleri verilmesi için SSCB Halk Sağlığı Komiserliği (Yoldaş Miteryov) görevlendirilsin.

8. Göçmenlere ellerindeki mübadele makbuzları karşılığında kendilerinden teslim almış ve hayvanları yerine verilmek üzere SSCB Halk Ziraat Komiserliği (Yoldaş Andreyev), Halk Et ve Süt Sanayi Komiserliği(Yoldaş Smirnoff) ve Halk Tedarik Komiserliği(Yoldaş Subbotin); Kırgızistan, Özbekistan ve Kazakistan Komiserleri Kurullarıyla beraber görevlendirilsin.

a) 1 Mayıs 1945 tarihine kadar sığır, manda, koyun, keçi ve kümes hayvanları;

b) 1 Nisan 1945'e kadar buğday, arpa ve diğer besinler;

c) 1 Ocak 1946'ya kadar göçmenlerin iskân edildikleri kolhozlara (çiftliklere) atlar; şahsi makbuzlarda yer alan miktar ve vasıflarda teslim edilecektir.

9. SSCB Ziraat Bankası (Yoldaş Krastov), Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan'a gelen göçmenleri yerleşmek için hane basına yedişer bin ruble, yedi yıl vadeli kredi verilsin.

10. İşbu kararın birinci paragrafı gereğince göçmenler, çiftçiler olarak 1945 yılında para vergilerinden, devlete verilen aynı vergilerden ve resimlerden muaf tutulsun. Önceki yerlerinde bırakmış oldukları bahçe ve bağların bedelleri SSCB Halk Ziraat Komiserliği ve Gürcistan SSC Hükümeti'nin tespit edeceği fiyatlar üzerinden kendilerine ödensin.

11. Gürcistan Halk Komiserliği Şurasına, adları birinci paragraftan adı geçen sınır ilçelerine toplam nüfusları azami 32 000 kişi olmak kaydıyla Gürcistan SSC'nin toprak sıkıntısı bulunan diğer bölgelerinden yedi bin haneyi iskân etme müsaadesi verilsin. Bunların adı geçen bölgeye iskânı gerek yek pare çiftlik (kolhozlar), gerekse münferit halinde olarak gerçekleştirilsin. Sınır şeridindeki iskân yerleri Halk İçişleri Komiserliği Gürcistan Bölge Komutanlığıyla mutabakat halinde tespit edilsin.

12. Gürcistan SSC'nin toprak sıkıntısı çeken bölgesinden söz konusu sınır bölgesine iskân edilecek halkın geçim ve yerleşme meselelerini halletmek için Gürcistan Hükümetine şunlar müsaade edilsin;

a) Sınır bölgesinde yeniden kurulan kolhozlara, buradan tahliye edilmiş olan nüfusa ait kamu ve ferdi yapıları tamamen karşılıksız olarak devretmek, eski halktan geriye kalan tarım aletlerini 5 yıl vadeli kredi seklinde yeni getirilen hanelere teslim etmek;

b) Bölgeye iskân edilen çiftçiler sınır bölgesi için uygun görülmüş miktarlarda arsalara dağıtmak;

c) Buradan tahliye edilen nüfustan kalan kamu ve hususi bahçe ve bağları 7 yıl vadeli kredi seklinde yeni gelenlere devretmek;

d) Bu belgeyle iskân edilen nüfusu 1945 yılında her türlü vergilerden muaf tutmak;

e) İskân edilenlere Gürcistan Hükümeti imkân ve fonları çevresinde ev hayvanları vermek;

f) Boşaltılan bölgeye yeni iskân edilecekleri parasız nakletmek; taşınma masrafları Gürcistan Hükümetine özel olarak ayrılmış paralarla karşılanacaktır. Yeni getirilecek nüfusun iskânı buralarda nüfusun tahliyesi bittikten hemen sonra Kasım ayında başlamak ve 3 ay içinde tamamlamak.

13. SSCB Halk Maliye Komiserliği (Yoldaş Zverev):

a) Özel tahliyeye tabi nüfusun sürgünü, taşınmaları ve Orta Asya'da yerleştirilmeleri için SSCB Halk İçisleri Komiserliğine 30 milyon ruble tahsis edilsin.

b) SSCB Halk Ziraat Komiserliği, Halk Tedarik Komiserliği ve Halk Et ve Süt Komiserliği ile beraber Gürcistan SSC'den tahliye edilen nüfusa ev ve kümes hayvanları ile bırakıp gittikleri diğer mal varlığı, gıda, emlak ve aletlerin bedellerini ödemek için SSCB Halk Komiserleri Kurulu'na teklif getirilsin ve adı geçen komiserliklerin tahliye isleri için yaptıkları harcamaların karşılanmasıyla ilgi önerge hazırlansın.

14. Glavneftsnab (Petrol Ofisi Yoldaş Sirokov) Ekim-Kasım aylarında özel tahliye işlemlerinin gerçekleştirilmesi için SSCB Halk İçişleri Komiserliğine 750 ton, Kazakistan Hükümetine 75 ton, Kırgızistan Hükümetine 35 ton, Özbekistan Hükümetine 70 ton ve Gürcistan Hükümetine de 100 ton fon dışı benzin tahsis etmekle görevlendirilsin

Devlet Savunma Komitesi Başkanı

I.V. STALIN

EK-2

AHISKA TÜRKLERİNİN TÜRKİYE'YE KABULÜ VE İSKANINA DAİR KANUN

Kanun Numarası	**: 3835**		
Kabul Tarihi	**: 2/7/1992**		
Yayımlandığı Resmî Gazete	**: Tarih : 11/7/1992**		**Sayı : 21281**
Yayımlandığı Düstur	**: Tertip : 5**	**Cilt : 31**	**Sayfa :**

Madde 1 – Eski Sovyetler Birliğini oluşturan cumhuriyetlerde dağınık halde yaşayan ve "Ahıska" Türkleri olarak adlandırılan soydaşlarımızdan Türkiye'ye gelmek isteyenler, en zor durumda bulunanlardan başlamak üzere, Cumhurbaşkanınca belirlenecek yıllık sayıyı aşmamak kaydıyla, serbest veya iskanlı göçmen olarak kabul olunabilirler. Bunların kabulleri ve iskanları, bu Kanun ile 2510 sayılı İskan Kanunu hükümlerine göre yapılır.(1)

Gayrimenkul verilerek yapılacak iskanda vali ve kaymakamlar temlikle yetkilidir. Temlik cetvelinde, ailenin bütün fertleri eşit hisselerde belirtilir ve tapuya da temlikteki gibi tescil edilir.

Madde 2 – (Mülga birinci fıkra: 2/7/2018-KHK-703/195 md.)

Üst komisyona bağlı olarak, Cumhurbaşkanının görevlendireceği Bakanlıkca belirlenen illerde valinin veya görevlendireceği kişinin başkanlığında ve konunun özelliği dikkate alınarak vali tarafından belirlenecek temsilcilerin iştirak edeceği alt komisyonlar kurulur. İllerde kurulacak alt komisyonlar, üst komisyonun vereceği görevleri yapar.(2)(3)

Madde 3 – Üst komisyonun görevleri şunlardır :

a) Türkiye'ye göçmen olarak gelecek Ahıska Türklerinin kabul şartlarını, geçici ve kati iskan yerlerini belirlemek,

b) Yerleştirme ve İskan programlarını hazırlamak,

c) Göçmenleri üretici duruma getirmek için gerekli tedbirleri almak,

d) Ahıska Türklerinden Türkiye'ye gelmek isteyenleri tespit ve bulundukları yerler ile Türkiye'ye hareket edecekleri bölgelerden toplanmalarını temin etmek, hareket sırasında iaşe, ibate ve sağlık konularında yapılacak işlemleri planlamak, bulundukları yer ülke yetkilileri ile koordinasyonu sağlayacak ön heyet oluşturmak,

e) Ön heyetin yapacağı giderler ile göçmenlerin bulundukları yerlerden nakil, barındırma ve iskan masrafları için sağlanan ödeneğin miktarını belirlemek,

f) Cumhurbaşkanınca verilecek diğer görevleri yapmak.(4)

(Mülga ikinci fıkra: 2/7/2018-KHK-703/195 md.)

---

(1) 2/7/2018 tarihli ve 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 195 inci maddesiyle bu fıkrada yer alan "Bakanlar Kurulunca" ibaresi "Cumhurbaşkanınca" şeklinde değiştirilmiştir.

(2) 31/8/1996 tarihli ve 4184 sayılı Kanunun 2 nci maddesiyle, bu fıkrada geçen "Devlet Bakanının" ibareleri "Bakanın"; "Devlet Bakanlığınca" ibaresi ise "Başbakanın görevlendireceği Bakanlıkca" olarak değiştirilmiştir.

(3) 2/7/2018 tarihli ve 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 195 inci maddesiyle bu fıkrada yer alan "Başbakanın" ibaresi "Cumhurbaşkanının" şeklinde ve "birinci fıkrada yazılı bakanlıkların ve kuruluşların o ildeki şube ve kurum başkanlarının" ibaresi "vali tarafından belirlenecek temsilcilerin" şeklinde değiştirilmiştir.

(4) 2/7/2018 tarihli ve 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 195 inci maddesiyle bu bentte yer alan "Başbakanlık ve Bakanlar Kurulunca" ibaresi "Cumhurbaşkanınca" şeklinde değiştirilmiştir.

Madde 4 – Göçmenlerin kendilerine ait zati ve ev eşyalarının tamamı ile mülkiyetinin kendilerine ait olduğu belgelenen her türlü eşya ve damızlık hayvan, bir defada Türkiye'ye getirilmek koşuluyla Katma Değer Vergisi ve Özel Tüketim Vergisi dahil her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır.(1)

Madde 5 – Göçmenlerin nakil ve iskan masrafları ile diğer giderleri için gerekli ödenekler öncelikle sağlanır. Bu ihtiyaçları karşılamak için, ilgili bakanlık ve kuruluş bütçelerinde mevcut veya yeniden açılacak tertiplere Maliye ve Gümrük Bakanlığı bütçesinin ilgili tertiplerinden aktarma veya Kızılay'a ödeme yapmaya ve bunlarla ilgili diğer işlemleri yürütmeye, üst komisyonun alacağı kararlar doğrultusunda Maliye ve Gümrük Bakanlığı yetkilidir.

Madde 6 – Gerek Türkiye'de iskan edilecek ve gerekse Türkiye dışında, eski Sovyetler hudutları dahilinde halen bulundukları yeni devletlerde kalacak "Ahıska" Türklerinden Cumhurbaşkanınca tespit edileceklere çifte vatandaşlık statüsü sağlanır.(2)

Ek Madde 1 – (Ek: 2/7/2018-KHK-703/195 md.)

Mevzuatta üst komisyona yapılmış olan atıflar, Cumhurbaşkanınca belirlenen kurul veya mercie yapılmış sayılır.

Geçici Madde 1 – (Ek: 18/2/2009-5838/19 md.)

1/1/2009 tarihinden önce ikamet tezkeresi almak suretiyle Türkiye'de ikamet eden Ahıska Türklerine bu maddenin yürürlüğünden itibaren 3 ay içinde müracaat etmeleri halinde; milli güvenlik açısından sakıncası olmamak şartıyla, 11/2/1964 tarihli ve 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu ve diğer ilgili mevzuatta öngörülen şartlar aranmaksızın, başvuru tarihinden itibaren 6 ay içinde Türk vatandaşlığına alınarak çifte vatandaşlık statüsü sağlanır. Çifte vatandaşlık statüsü sağlananlar, Bakanlar Kurulunca belirlenen yerlerde iskân edilirler.

Madde 7 – Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 8 – Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

✧

3835 SAYILI KANUNA EK VE DEĞİŞİKLİK GETİREN MEVZUATIN YÜRÜRLÜĞE GİRİŞ TARİHLERİNİ GÖSTERİR TABLO

Değiştiren Kanunun / KHK'nin Numarası	3835 sayılı Kanunun değişen veya iptal edilen maddeleri	Yürürlüğe Giriş Tarihi
5335	4	27/4/2005
5838	Geçici Madde 1	28/2/2009
KHK/703	1, 2, 3, 6, Ek Madde 1	24/6/2018 tarihinde birlikte yapılan Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonucunda Cumhurbaşkanının andiçerek göreve başladığı tarihte (9/7/2018)

---

(1) 21/4/2005 tarihli ve 5335 sayılı Kanunun 28 inci maddesiyle, bu maddede geçen "her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır." ibaresi, "Katma Değer Vergisi ve Özel Tüketim Vergisi dahil her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır." şeklinde değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

(2) 2/7/2018 tarihli ve 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 195 inci maddesiyle bu fıkrada yer alan "Bakanlar Kurulunca" ibaresi "Cumhurbaşkanınca" şeklinde değiştirilmiştir.

EK-3

MÜLAKAT SORULARI

1.Kendinizi kısaca tanıtır mısınız?

2.Türkiye Cumhuriyeti'ne hangi ülkeden ve neden geldikleri?

3. Göç süreçleri nasıl şekillenmiştir?

4.Türkiye'ye geldikten sonraki adaptasyon süreci nasıl geçmiştir?

5.Ahıskalı Türkler kimliklerini nasıl açıklamaktadır?

6. Aile yapıları ve akrabalık bağları nasıldır?

7.Ahıskalı Türklerin dini hayatı hakkında bilgi verir misiniz?

8.Eğitim durumunuz nasıldır? Ahıskalı Türkler, Türkiye'de eğitimlerini sürdürebilmekte midir?

9.Ekonomik durumunuz ne düzeydedir? Herhangi bir ekonomik geliriniz var mıdır?

10.Vatandaşlık aldınız mı? Vatandaşlık alma sürecini anlatır mısınız?

11.Ahıskalı Türklere ait Dernek ve Sivil Toplum Kuruluşları (STK) var mıdır?

12. Ahıskalı Türklerin düğün merasimleri nasıl gerçekleşir?

13. Doğum adetleri nelerdir?

14. Erkek çocuklara yönelik sünnet merasimleri nasıl gerçekleşir?

15.Cenaze törenlerinde neler yapılır?

16.Dini ve Milli Bayramları nelerdir? Bayramlara özgü adetleri nelerdir?

17.Ahıskalı Türklere özgü yeme-içme kültürü nasıldır? Kendilerine özgü yemekler nelerdir?

18.Geleneksel kıyafetleri nelerdir? Giyim-kuşam kültürü nasıldır?

19. Ahıskalı Türklere özgü ninni ve maniler var mıdır? Varsa örnekleri nelerdir?

20.Atasözleri hakkında bilgi sahibi midirler?

21.Gelenek ve göreneklerine sahip çıkma ve devam ettirme durumu nasıldır?

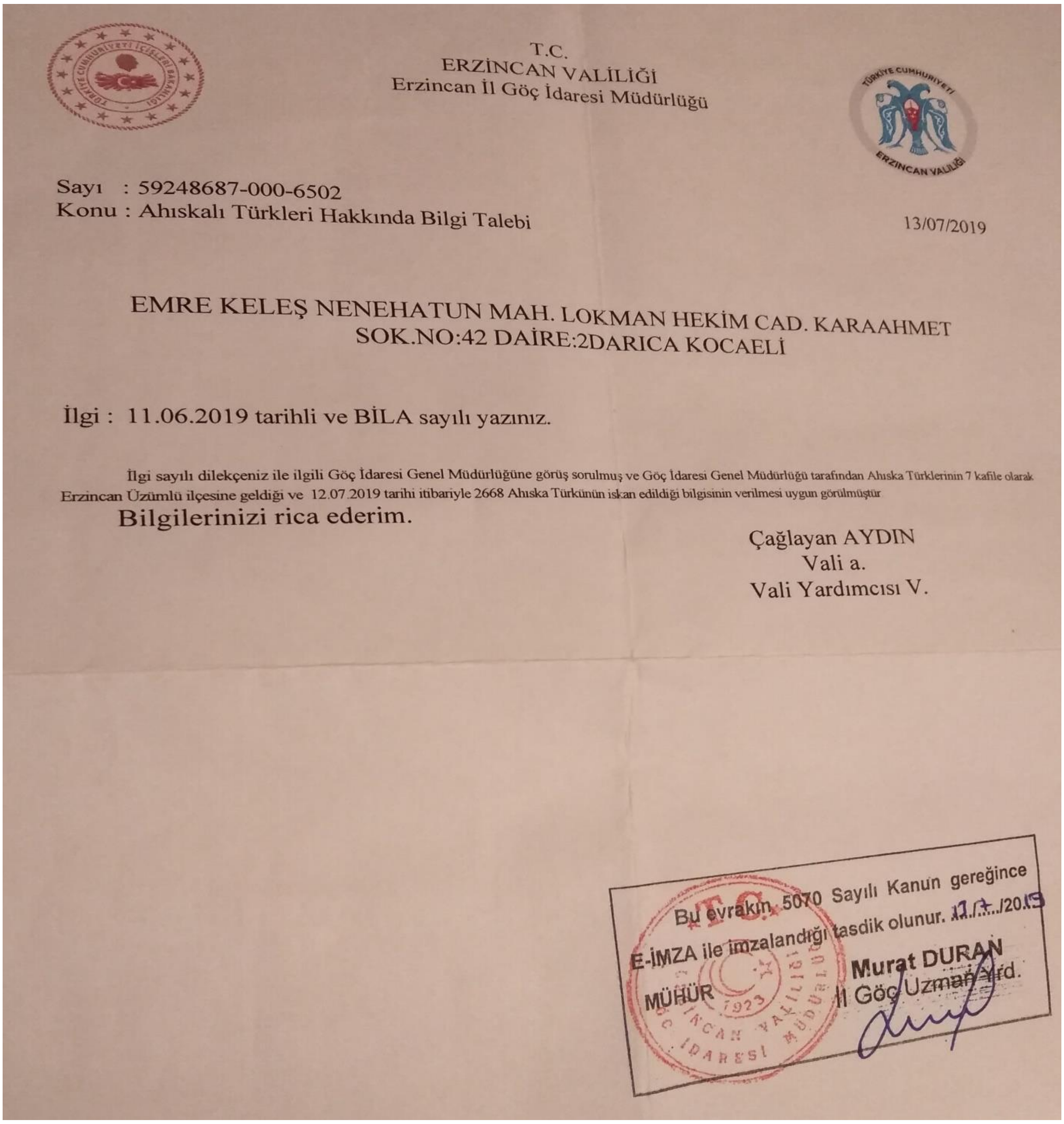
22.Kültür denince aklınıza neler gelmektedir?

23.Türkiye'de bulunmaktan memnun musunuz?

24.Fırsatınız olsaydı Gürcistan'a dönmek ister miydiniz?

25. Türkiye'de karşılaştığınız problemler nelerdir?

EK-4

T.C.
ERZİNCAN VALİLİĞİ
Erzincan İl Göç İdaresi Müdürlüğü

Sayı : 59248687-000-6502
Konu : Ahıskalı Türkleri Hakkında Bilgi Talebi

13/07/2019

EMRE KELEŞ NENEHATUN MAH. LOKMAN HEKİM CAD. KARAAHMET SOK.NO:42 DAİRE:2DARICA KOCAELİ

İlgi : 11.06.2019 tarihli ve BİLA sayılı yazınız.

İlgi sayılı dilekçeniz ile ilgili Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne görüş sorulmuş ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından Ahıska Türklerinin 7 kafile olarak Erzincan Üzümlü ilçesine geldiği ve 12.07.2019 tarihi itibariyle 2668 Ahıska Türkünün iskan edildiği bilgisinin verilmesi uygun görülmüştür

Bilgilerinizi rica ederim.

Çağlayan AYDIN
Vali a.
Vali Yardımcısı V.

Bu evrakın, 5070 Sayılı Kanun gereğince
E-İMZA ile imzalandığı tasdik olunur. 17/7/2019
MÜHÜR
Murat DURAN
İl Göç Uzman Yrd.

FOTOĞRAFLAR

F-1:

NOT: Üzümlü’de geçirdiğim zamanlarda desteklerini esirgemeyen, DATÜB Erzincan Temsilcisi Vahid Mirza beyefendi ve eşi Nesibe Mirza hanım.

F-2:

NOT: Üzümlü'de bulunan Ahıskalı kadınların giyimleri.

F-3:

NOT: Katılımcılarla yapılan mülakat sonrasına ait bir fotoğraf.

F-4:

NOT: Yılın son aylarında gerçekleştirilen Hatim Ayı'nda, Ahıskalı bir aileye konuk olarak adetlerini yerinde inceleme fırsatı bulunmuştur. Kur'an-ı Kerim okunup, dualar edildikten sonra ailenin misafirlere sunduğu sofradan bir görünüm.

F-5:

NOT: 1944 Sürgününün 74. Yılını anma etkinlileri kapsamında, Üzümlü'de gerçekleştirilen etkinlikte Ahıskalı kadınlar tarafından misafirlere ikram edilmek için helva hazırlanırken.

F-6:

NOT: 1944 Sürgününün 74. Yılını anma etkinlileri kapsamında, Üzümlü'de gerçekleştirilen etkinlikte Ahıskalı kadınlar tarafından misafirlere ikram edilmek için helva hazırlanırken.

F-7:

NOT: 1944 Sürgününün 74. Yılını anma etkinlileri kapsamında, Üzümlü'de gerçekleştirilen etkinlikten bir görünüm.

F:8

NOT: 1944 Sürgününün 74. Yılını anma etkinlileri kapsamında, Üzümlü'de gerçekleştirilen etkinlikten bir görünüm.

F-9:

NOT: Ahıskalı bir çocuk; Derya.

F-10:

NOT: Ahıskalı bir gelin.

F-11:

NOT: Ahıskalı gelin ve damat (Fotoğraf düğünden 1 hafta sonra çekilmiştir. Gelin hanım ricamızı kırmamış, gelinliğini giyerek Ahıskalıların giyim-kuşamına dair bir örnek göstermiştir).

F-12:

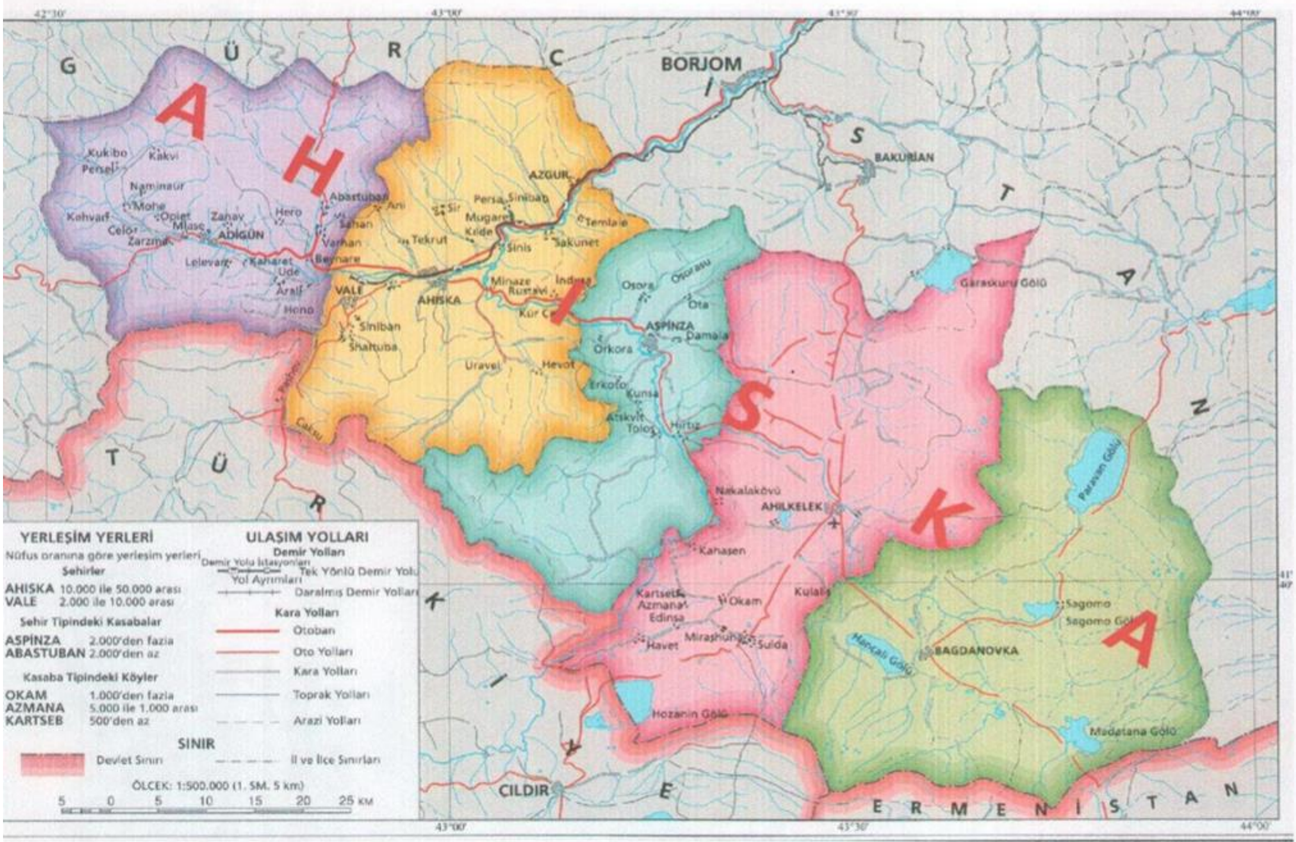
NOT: Katılımcılardan Fadıl Rasimov, İsmail Mustafa ve İsmail Zabit beyefendiler.

F-13:

NOT: Mülakat için gidilen bir evde Ahıskalı ailenin ikramı.

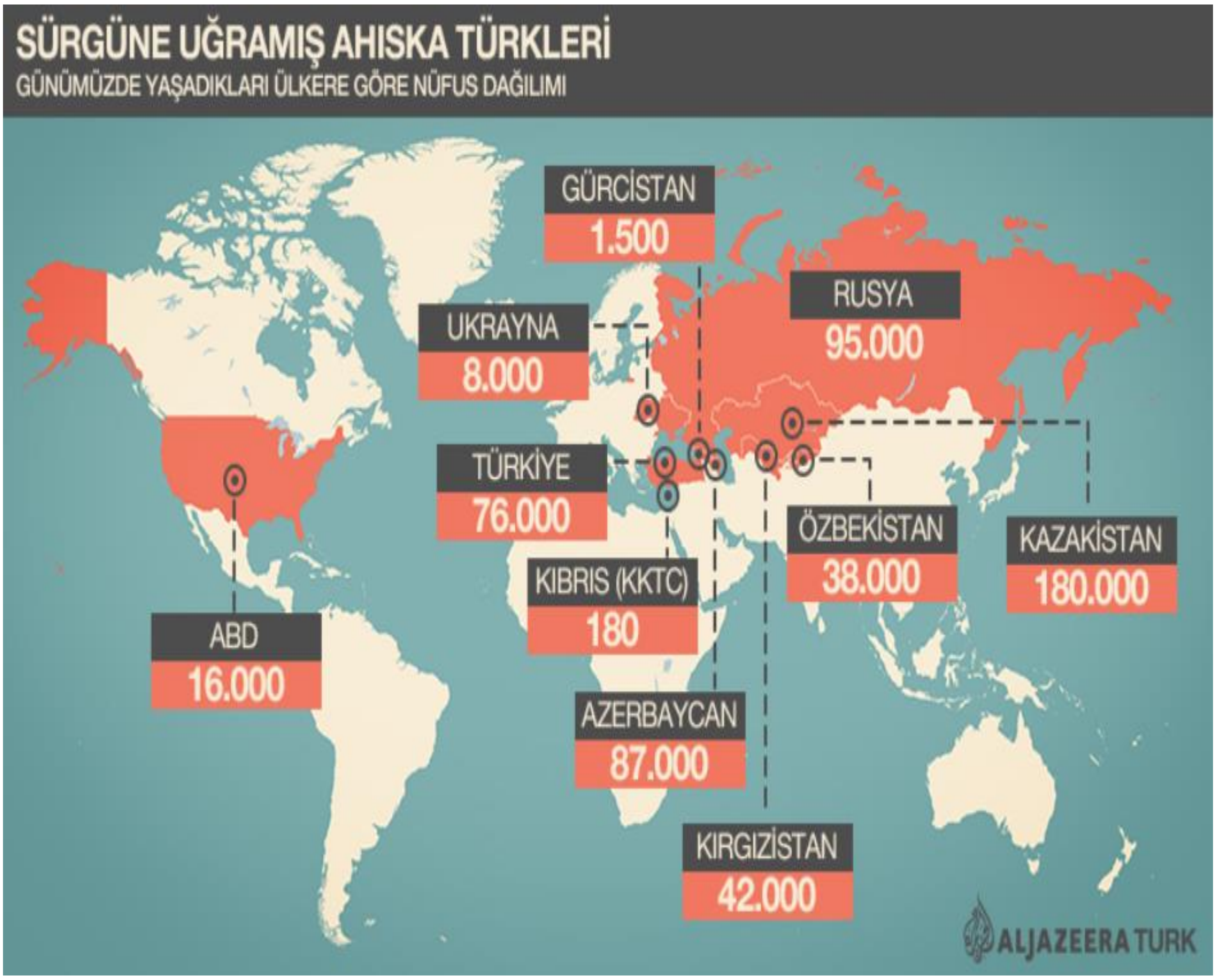
F-14:

NOT: Ahıskalı Türklerin kadim coğrafyası, Ahıska Bölgesini gösteren bir resim.

Kaynak: https://www.ahiska.net/makale/2278/122/ahiska-neresidir (Erişim Tarihi: 26.05.2020).

F-15:

NOT: Ahıskalı Türklerin, günümüzde yoğun olarak yaşadığı ülkeleri gösteren bir resim.

Kaynak: Devrişeva, Halida (2019), ‘‘Ahıska Türklerinin Bitmeyen Göçü’’, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (SUTAD)*, S:45, s.352.

ÖZGEÇMİŞ

Emre KELEŞ, 25 Mayıs 1993 tarihinde Gebze'de doğdu. İlk ve ortaöğrenimini 2000-2011 yılları arasında Kocaeli'ne bağlı Darıca ilçesinde tamamladı.

Lisans eğitimine 2013 yılında Gümüşhane Üniversitesi Tarih bölümünde başladı. 2017 yılında mezun oldu ve aynı yıl içerisinde Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda Tezli Yüksek Lisans Eğitimine başladı. ''Türkiye'deki Ahıskalı Türklerin Sosyal ve Kültürel Yaşamları (Erzincan İli Üzümlü İlçesi Örneği)'' isimli yüksek lisans tezini hazırlayarak 2020 yılında yüksek lisans eğitimini tamamladı.

İLETİŞİM:

Tel: 534 829 10 69

Mail: kelesemre3@gmail.com